

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

PROTESTAN REFORMUNUN ÖNCÜSÜ
JAN HUS'UN HAYATI VE GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi
EYUB ÖZKAYA

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

PROTESTAN REFORMUNUN ÖNCÜSÜ
JAN HUS'UN HAYATI VE GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi
EYUB ÖZKAYA

Tez Danışmanı
PROF. DR. AHMET HİKMET EROĞLU

Ankara-2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

Eyub ÖZKAYA

**PROTESTAN REFORMUNUN ÖNCÜSÜ
JAN HUS'UN HAYATI VE GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

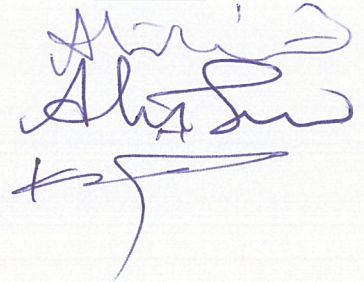
**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU
- 2- Prof. Dr. Ali İsmail GÜNGÖR
- 3- Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK
- 4-
- 5-

İmzası

Tez Savunması Tarihi

02.01.2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.03../01../2020..)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Eyub ÖZKAYA

İmzası

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODU	1
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
1. BÖLÜM: JAN HUS ÖNCESİ DÖNEMDE BOHEMYA VE AVRUPA'DA SİYASİ, KÜLTÜREL VE DİNÎ DURUM.....	8
1.1. Bohemya: Coğrafi Kapsamı ve Tarihçesi	8
1.2. XIV. Yüzyılda Bohemya ve Avrupa'da Siyasi ve Kültürel Durum	11
1.3. XIV. Yüzyılda Bohemya ve Avrupa'da Dinî Durum	19
1.3.1. Avignon Papalığı Dönemi (1309-1377	20
1.3.2. Papalık Hizipleşmesi (1378-1417.....	23
1.3.2.1. Papalık Hizipleşmesinin Başlangıcı	24
1.3.2.2. Hizipleşmenin Devamı ve İki Papalı Dönem.....	26
1.3.2.3. Pisa Konsili (1409) ve Üç Papalı Dönem	27
1.3.2.4. Konstanz Konsili (1414-1417) ve Hizipleşmenin Sonu.....	28
2. BÖLÜM: JAN HUS ÖNCESİ DÖNEMDE BOHEMYA VE AVRUPA'DAKİ REFORMCULAR.....	31
2.1. Pierre Valdo	32
2.2. Konrad Waldhauser.....	36
2.3. Jan Miliç.....	39

2.4. Janovalı Matej	43
2.5. John Wyclif	46
2.5.1. Kilise ve Papalık	47
2.5.2. Devlet Yönetimi ve Toplumsal Sınıflar	49
2.5.3. Kutsal Kitap	51
2.5.4. Evharistiya	52
3. BÖLÜM: PROTESTAN REFORMUNUN ÖNCÜSÜ JAN HUS’UN HAYATI VE GÖRÜŞLERİ	54
3.1. Jan Hus’un Hayatı	54
3.1.1. Çocukluk ve Gençlik Yılları	55
3.1.2. Üniversite Hayatı ve Akademik Kariyeri	58
3.1.3. Beytlehem Kilisesi ve Ruhbanlık Kariyeri	61
3.2. Jan Hus’un Görüşleri	65
3.2.1. Jan Hus’a Göre Hristiyanlıktaki “Altı Yanlış”	68
3.2.2. Jan Hus’un Kilise Tanımlamaları ve İsa Mesih Hakkındaki Görüşleri	71
3.2.3. Jan Hus’un Papalık Hakkındaki Görüş ve Eleştirileri	75
3.2.4. Jan Hus’un Günah ve Ebedi Kurtuluş Hakkındaki Görüşleri	79
3.2.5. Jan Hus’un Kutsal Kitap Hakkındaki Görüşleri	84
3.2.6. Jan Hus’un Evharistiya Hakkındaki Görüşleri	86
3.2.7. Jan Hus’un Endüljans Hakkındaki Görüşleri: Aforoz Edilmesi ve Sürgün Hayatı	91
3.3. Konstanz Konsili ve Jan Hus’un Ölümü	94
3.3.1. Konstanz Konsiline Giden Süreç	94
3.3.2. Genel Hatlarıyla Konstanz Konsili	97
3.3.3. Jan Hus’un Konstanz’a Gidiş Süreci	103

3.3.4. Jan Hus'un Tutuklanması ve Hapse Atılması	107
3.3.5. Jan Hus'un Yargılanma Süreci.....	110
3.3.5.1. Jan Hus'un Birinci Duruşması (5 Haziran 1415).....	111
3.3.5.2. Jan Hus'un İkinci Duruşması (7 Haziran 1415).....	112
3.3.5.3. Jan Hus'un Üçüncü Duruşması (8 Haziran 1415).....	114
3.3.6. Jan Hus'un Ölümü	117
SONUÇ	122

KAYNAKÇA

ÖZET

ABSTRACT

KISALTMALAR

C.: cilt

ev.: Çeviren

k.: eke

İng.: İngilizce

İsp.: İspanyolca

Lat.: Latince

p.: papalık dönemi

S.: sayı

ÖNSÖZ

Hıristiyanlık, bilhassa Protestanlık tarihinin önemli figürlerinden olmasına rağmen hakkında pek az şey bilinen Bohemyalı reformcu Jan Hus ile ilgili dilimizde yetkin bir akademik çalışma olmaması nedeniyle bu konu hakkında çalışma yapmayı danışmanımla birlikte uygun gördük. Çalışmamda sırasıyla Hus öncesi dönemde Bohemya ve Avrupa’da yaşanan siyasi ve dinî gelişmeler, Hus’u fikirleriyle etkileyen reformcular, Jan Hus’un hayatı, görüşleri ve Konstanz Konsili’nde yargılanıp öldürülmesi gibi konuları ele almaya gayret ettim.

Dinler Tarihi alanında akademik çalışma yapma noktasına gelmemde beni etkileyen, fikir ve görüşleriyle her daim varlığını hissettiren değerli danışmanım Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu’na teşekkürü borç bilirim. Ayrıca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi bölümünün kıymetli hocalarına da öğrenim gördüğüm süre içerisinde değerli bilgileriyle bana kattıkları için teşekkür etmem gerekir.

Hayatımın her alanında olduğu gibi eğitim yaşantımın bu önemli noktasında da benden hiçbir konuda desteğini esirgemeyen, fikirleriyle her daim bana yol gösteren, hayattaki en büyük şanslarımdan olan ablam Nermin Özkaya teşekkürün en büyüğünü hak ediyor. Her zaman sevgisine, ilgisine ve desteğine mazhar olduğum çok kıymetli annem Leyla Özkaya’ya da kocaman bir teşekkür borçluyum. Ağabeyim Taner Özkaya ve babam Cevat Özkaya’ya da her zaman yanımda oldukları ve beni destekledikleri için teşekkür ediyorum. Son olarak bu çalışmam süresince çeşitli konulardaki katkı ve yardımlarından ötürü Nurcan Dikme’ye; değerli dostlarım Ertuğrul Gazi Elbistan, Mahmut Esat Katıksız, Mustafa Aslan, Muhammed Bedredin Toprak, Aytaç Baynazı, Emre Özmen, Özlem Özmen, Kutalmış Fidan, Samet Yaşkan ve Mahmut Yüce’ye sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODU

Hristiyanlık, erken dönemlerinden itibaren çeşitli konularda farklı inanç ve düşünceye sahip kişi ve grupların karşıt görüş ve eleştirilerine maruz kalmıştır. Gerek İsa'nın ulûhiyeti gerek teslis inancının unsurları gerekse Meryem'in tanrı annesi (thetokos) olup olmayışı gibi birçok konuda ihtilaf yaşanmış ve Roma merkezli Hristiyanlığın ana gövdesinden sapmalar, ayrışmalar, bölünmeler meydana gelmiştir.

Hristiyanlığın temel iman esaslarında yaşanan ihtilaflar, düzenlenen konsillerle belirli kararlara bağlanıp çözülmeye çalışılsa da bu konsillerde alınan kararlar, çoğu zaman karşıt görüşe sahip kesimleri tatmin etmekten uzak kalmıştır. Bu muhalif gruplar, Kilise tarafından sapkın ilan edilme, dinden çıkarılma ve hatta idam gibi cezalara çarptırılarak Hristiyanlığın yaşaması muhtemel bir bölünmenin önüne geçilmek istenmiştir. Ancak alınan bu önlemler, verilen cezalar, Hristiyanlığın temel iman esaslarında ve diğer konularda yaşanan tartışmaları sonlandıramamış; Hristiyanlığın tek bir çatı altında varlığını sürdürmesini sağlayamamıştır.

Hristiyan dünyasında yaşanan anlaşmazlıklar ve süregiden tartışmalar uzun yıllar devam etmiş, nihayet V. yüzyılda, bugün Doğu Kiliseleri olarak bilinen topluluklar ayrı birer kilise olarak ortaya çıkmıştır. 451 yılında İmparator Marcian (396-457) tarafından toplanan Kadıköy Konsili'nde İsa'nın tek tabiata sahip (monofizit) olduğunu savunan görüş mahkûm edilip onun biri ilahi biri beşerî olmak üzere iki tabiata sahip (diyofizit) olduğunu savunan görüş kabul edilmiştir.¹ Bunun üzerine monofizit görüşü benimseyen Yakubi Kilisesi, Kıpti Kilisesi ve Ermeni Kilisesi

¹ Bekir Zakir Çoban, "Doğu Kiliseleri ve Monofizitizm", Milet ve Nihal Dergisi, 2013, C. 10, S. 2, 13-27.

müstakil birer kilise olarak ortaya çıkmışlardır.² İsa'nın ulûhiyeti tartışmaları neticesinde ortaya çıkan bu ayrışma, Hristiyanlıktaki ilk bölünme ve mezhepleşme hareketlerinden biri olmuştur.

Hristiyanlık tarihindeki ilk büyük çaplı bölünme ise XI. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Roma ve İstanbul Kiliseleri arasında yaşanan rekabetten kaynaklanmıştır. İmparator Konstantin tarafından Roma İmparatorluğu'nun başkentinin 330 yılında İstanbul'a taşınmasının ardından İstanbul siyasi açıdan "Yeni Roma" (Nova Roma) olarak kabul görmeye başlamış ve Kadıköy Konsili'nde (451) de İstanbul ve Roma piskoposlarının eşit statüye sahip oldukları vurgulanmıştır. Ancak bu durum bazı Roma temsilcileri tarafından kabul edilmemiş, tanınmamıştır.³ Bu dönemde başlayan ve yüzyıllarca süren çekişmeler neticesinde her iki kilise liderinin (Roma Başpiskoposu Papa IX. Leo ile İstanbul Patriği Michael Cerularius) 1054 yılında birbirlerini sapkın ilan edip aforoz etmesiyle bu iki kilise arasındaki ayrılık netleşmiştir.⁴ Bu büyük bölünme Doğu ile Batı Kiliseleri ayrımını ortaya çıkarmış; Doğu, "doğru inanç" anlamında "Ortodoks", Batı ise "evrensel" anlamında "Katolik" Kilisesi olarak anılmaya başlanmıştır.⁵

Hristiyanlık tarihinin yaşadığı en önemli ikinci bölünme ise XVI. yüzyılda gerçekleşmiştir. Orta Çağ'da Katolik Kilisesi'nin dinî ve siyasi yapılanması ile sahip olduğu sosyoekonomik güç, büyük kitlesel huzursuzluk ve karmaşalara yol açmış; bu da

² Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, C. 41, S. 1, 309-325.

³ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2013, 123-124.

⁴ John N. Karmiris, "The Schism of the Roman Church" (çev. Z. Xintaras), *Theologia Review*, Atina, 1950, 557-587.

⁵ Ömer Faruk Harman, "Günümüzde Ortodoks Hristiyanlık", *Dinler Tarihi Araştırmaları-II (Sempozyum: 9-10 Haziran 2001, Ankara)*, Ankara, 2002, 187-196.

nihayetinde reform hareketine dönüşmüştür. Reformasyon olarak bilinen ve Alman teolog Martin Luther'in (1483-1546) liderlik ettiği bu sürecin sonunda Protestanlık mezhebi ve bu anlayıştaki reformist kiliseler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Reformasyonun her ne kadar Luther'in 31 Ekim 1517'de Wittenberg Kilisesi'nin duvarına astığı 95 maddelik tezi ile başladığı kabul edilse de aslında bunun başlangıçtan ziyade yaklaşık iki yüz yıllık reform girişimlerinin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz.⁶ Luther'den çok daha erken bir dönemde yaşayıp onun fikirlerine ve reformist harekete teolojik altyapı hazırlamış olan birçok isim bulunmaktadır. Fransa'nın Lyon şehrinden zengin bir tüccar iken Kutsal Kitap'la tanıştıktan sonra yoksul, mütevazı ve sade bir hayat yaşayıp bu hayat tarzını başlattığı göçebe vaiz hareketiyle yaymaya çalışan Pierre (Peter) Valdo⁷ bu isimlerden biridir. XIV. yüzyılda yaşayan İngiliz John Wyclif reformun öncüsü sayılacak isimlerden bir diğeri ve en önemlilerindendir. Kutsal Kitap'ı temel kaynak olarak alıp papanın otoritesine karşı çıkan Wyclif, sivil otoritenin gücünün Kilise'nin gücünün üzerinde olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Kutsal Kitap'ın din adamlarının tekelinden çıkarılarak sıradan insanlara da ulaşması gerektiği düşüncesiyle, onu kendi anadili İngilizceye çevirmiş ve herkes için anlaşılabilir olmasını sağlamaya gayret etmiştir.⁸

Reformasyon hareketinin öncülerinden olan bir diğer önemli isim ise bu çalışmanın da konusunu teşkil eden Bohemyalı (bugünkü Çekya) Jan Hus'tur. Hus, Roma Katolik Kilisesi'nin ve papanın mutlak otoritesine karşı çıkmış, kilisenin Hristiyanlığın ilk halinden uzaklaştığını, saptığını iddia ederek onun özüne, yani İsa'nın ve Kutsal Kitap'ın yoluna dönmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yönüyle Hus,

⁶ Matthew Spinka, *John Hus: A Biography*, Princeton, 1968, 3.

⁷ Craig D. Atwood, *The Theology of the Czech Brethren from Hus to Comenius*, Pennsylvania, 2009, 43-46.

⁸ Spinka, 34-37.

kendisinden yaklaşık bir asır önce yaşamış olan John Wyclif'in görüş ve düşüncelerinden istifade ederek kendisinden yaklaşık bir asır sonra tarih sahnesine çıkacak olan Martin Luther'in de bir anlamda öncüsü olmuş, savunduğu düşüncelerle Avrupa'da dinî reformasyonun gerçekleşmesinde önemli bir yer edinmiştir.⁹

Bu tez çalışmasında, yaşadığı dönemde fikirleri sapkınlıkla itham edilse de ölümünden bir asır kadar sonra komşu Almanya topraklarında ortaya çıkan Protestanlık mezhebinin ve bu anlayıştaki reformist kiliselerin öncülerinden olan Jan Hus'u incelemeye çalıştık. Jan Hus'un hayatını, düşünce ve öğretilerini ele aldığımız bu çalışmanın birinci bölümünde Jan Hus öncesi dönemde Bohemya ve Avrupa'da siyasi, kültürel ve dinî durumu genel hatları ve önemli olaylarıyla birlikte ele aldık. İkinci bölümde Jan Hus'tan önce yaşayan ve onun fikirlerine ilham veren reformcuları inceledik. Bohemya topraklarında yaşamış ve önemli bir halk desteği sağlamış olan Konrad Waldhauser (1326-1369), Jan Miliç (1325-1374) ve Janovalı Matej (1350-1393) gibi ulusal ölçekteki reformcuların yanı sıra Pierre Valdo (1140-1205) ve John Wyclif (1330-1384) gibi Bohemya toprakları dışındaki reform öncülerini de Jan Hus'un fikir ve görüşlerine yaptıkları katkılar nispetinde ele aldık. Üç alt başlığa ayırdığımız üçüncü ve son bölümde ise sırasıyla çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Bohemya ulusal reformu lideri Jan Hus'un hayatını, görüşlerini ve Konstanz Konsili'nde (1414-1417) yargılanıp idam edilmesini ele aldık. Bu bölümde Hus'un eğitim hayatı ile akademik ve ruhbanlık kariyerini genel hatları ve önemli olaylarıyla birlikte vermeye çalıştık. Ayrıca Hus'un fikirleri ve Reformasyona katkı sağlayan görüş ve öğretileri ile ilgili temel esasları da ortaya koymaya çalıştık. Son olarak Jan Hus'un Konstanz Konsili'nde yargılanmasını ve idam edilmesini ele alarak çalışmamızı noktaladık.

⁹ Thomas A. Fudge, *Jan Hus: Religious Reform and Social Revolution in Bohemia*, New York, 2010, 6.

Araştırmamızda kütüphane çalışmalarını, veri toplama ve analiz yöntemiyle yaparak bu şekilde birçok kitap, makale, tez ve akademik çalışmaya başvurduk. Çalışma konumuzla ilgili dilimizde yazılmış kayda değer herhangi bir eser bulunmadığından, genel olarak İngilizce yazılmış veya İngilizceye tercüme edilmiş eserlerden istifade ettik. Jan Hus konusunda bugün otorite olarak kabul edilen bazı yazar, akademisyen ve din adamları ile elektronik ortamda yaptığımız yazışmalar sayesinde yalnız onlar tarafından yazılan eserlere değil onların yol gösterici tavsiyeleri ve yönlendirmeleri doğrultusunda çalışmamızın genel çerçevesini de belirleme fırsatı bulduk. Elektronik ortamda da araştırmalar yapıp burada elde edilen bilgilerin güvenilirliğini ve kullanılabilirliğini tespit ettikten sonra onları da araştırmamıza dahil ettik.

Araştırmamızda geçen özel isimlerin kullanımı konusunda ise genellikle ilgili özel ismin kendi anadilindeki kullanımlarını tercih etmeye çalıştık. Örneğin Jan Hus (John Hus, Juan Hus, Johannes Hus) için, Bohemyalı olan Hus'un isminin Çekçe halini kullandığımız gibi Pierre Valdo (Peter Waldo, Valdes) için de onun isminin Fransızcasını tercih ettik. Yine aynı şekilde Batı literatüründe IV. Charles olarak bilinen imparatorun adını da Çekçe hali olan IV. Karel olarak kullandık.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Jan Hus (1372-1415), Roma merkezli Hristiyanlığın büyük bir kaos ve ayrışma içinde bulunduğu bir dönemde dünyaya gelmiştir. Birden fazla papanın olduğu ve karşılıklı aforozlaşmaların yaşandığı bu *Papalık Hızıpleşmesi* (*Papal, Western, Great Schism*, 1378-1417) döneminde papalık makamı, biri Roma diğeri Avignon olmak üzere iki farklı merkez ve iki farklı papa tarafından yönetilmiş; hatta üç farklı papanın papalık

iddiası taşıdığı dönem dahi olmuştur.¹⁰ Böyle bir ortamda yaşayan ve kendisi de papaz ve vaiz olan Hus, Hristiyanlığın papalar ve papalık kurumunun yaptığı yanlış uygulama ve yolsuzluklar yüzünden, ilk halinden uzaklaştığını savunmuş ve birçok kilise dogma ve uygulamasına karşı çıkmıştır.¹¹

Kendisini her zaman Mesih'in ve Kutsal Kitap'ın yolundan giden, ortodoks düşünce ve inanca sahip gerçek bir Katolik olarak tanımlayan Hus, Hristiyanlıkta ayırışma, bölünme ya da mezhepleşme gibi bir iddia ve istekte bulunmayıp bazı reformlar yapılması suretiyle Hristiyanlığın ilk haline dönmesi gerektiğini savunmuş; papalık makamını işgal edenlerin yaptıkları yanlışları ve yolsuzlukları eleştirmekten kaçınmamıştır.¹² Bunun sonucunda önce sapkın ilan edilip ardından aforoz edilmiştir. Görüşlerini geniş kitlelerin önünde açıklayıp savunması önerisiyle 1414 yılında Almanya'nın Konstanz şehrinde toplanan genel konsile, dönemin imparatoru Sigismund tarafından can güvenliğinin sağlanacağı sözünün verilmesi üzerine katılmıştır.¹³ Ancak papalığa bağlı askerler tarafından tutuklanmış ve görüşlerinden vazgeçmediği gerekçesiyle 6 Temmuz 1415'te yakılarak öldürülmüştür.¹⁴ Jan Hus, tarih sahnesinden fiziksel olarak silinse de ölümünden yüz yıl kadar sonra Alman reformcu Martin Luther (1483-1546), onun görüşlerinden de istifade ederek Reformasyon hareketini başlatmıştır. Reformun en dikkat çekici öncülerinden olan Jan Hus, bugün hâlâ doğduğu topraklarda

¹⁰ Emile De Bonnechose, *The Reformers Before the Reformation, The Fifteenth Century, John Huss and the Council of Constance*, (İng. çev. Campbell Mackenzie), New York, 1844, 9-11.

¹¹ Atwood, 63-65.

¹² David S. Schaff, *John Huss: His Life, Teachings and Death after Five Hundred Years*, New York, 1915, 2-6.

¹³ Ezra Hall Gillette, *The Life and Times of John Huss; or the Bohemian Reformation of the Fifteenth Century*, C. 1., New York, 1861, 306-310.

¹⁴ Fudge, *Jan Hus*, 1.

milli kahraman olarak anılmaktadır. Öldüğü gün olan 6 Temmuz ise Çekya’da ulusal yas ve resmî tatil günüdür.¹⁵

Ülkesi için olduğu kadar Hıristiyanlık –özellikle Protestanlık- tarihi açısından da oldukça önemli bir yere sahip olması gereken Jan Hus’un hak ettiği ilgiyi görmediğini söyleyebiliriz. Hus liderliğindeki Bohemya Reformasyonu’nun XVI. yüzyıl reform hareketine birçok konuda ilham vermesine ve Luther’in reformundan yüzyıl kadar önce benzer reform görüşlerini savunmasına rağmen hem Hus hem de onun öncülük ettiği Bohemya ulusal reformu çoğu zaman yok sayılmıştır. Reform tarihçilerinin ilgisi, genelde Jan Hus ve Husçuların, Martin Luther üzerinde bir etkisi olup olmadığıyla sınırlı kalırken Katolik araştırmacılar ise Hus’un sapkın olarak görülmesinden dolayı, ona gerekli ehemmiyeti vermemişlerdir.¹⁶ Öte yandan Hus hakkında yazılan eserlerin çoğunun Çek dilinde veya Almanca yazılmış olması da bu eserlerin herkes tarafından okunur ve bilinir olmasının önüne geçmiştir.¹⁷

Bütün bunların yanında gerek Hus gerekse onun takipçileri tarafından kurulan *Kardeşler Birliği (Unitas Fratrum veya Moravya Kilisesi)* hakkında, dilimizde herhangi ciddi bir çalışma yapılmadığını da belirtmek gerekir. Bu tez çalışması, Protestan reformasyonunun öncülerinden olan Bohemyalı din adamı Jan Hus hakkında Türkçe olarak yapılan ilk akademik çalışma olma iddiasını taşımaktadır. Dinler tarihi alanında araştırılması ve anlaşılmasının son derece önemli olduğunu düşündüğümüz bir şahsiyet olan Jan Hus hakkında yapılan bu çalışmanın, bu alanda yapılacak başka çalışmalara öncülük edeceğini umut ediyoruz.

¹⁵ Schaff, 2.

¹⁶ Atwood, 4.

¹⁷ Atwood, 5.

BİRİNCİ BÖLÜM

JAN HUS ÖNCESİ DÖNEMDE BOHEMYA VE AVRUPA'DA

SİYASİ, KÜLTÜREL VE DİNİ DURUM

1.1. Bohemya: Coğrafi Kapsamı ve Tarihçesi

Bohemya¹⁸, adını Roma İmparatorluğu döneminde, MÖ son birkaç yüzyılda bölgede yaşayan Boii isimli bir Kelt kabilesinden almaktadır. Romalılar bu bölgeyi Boiohaemum olarak adlandırmışlardır.¹⁹ O dönemde Keltlerin yurdu olan bu bölge, MS V. ve VI. yüzyıllarda doğudan Slav kabilelerinin göç etmeye başlaması neticesinde bir Slav yurdu haline gelmiş, bu Slav kabileleri içinde en güçlüsü ise Çekler olmuştur.²⁰

Bohemya'nın Hristiyanlıkla tanışması ise IX. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Bu dönemde Büyük Moravya İmparatorluğuna bağlanan Bohemya, Doğu Roma İmparatorluğuna bağlı bir eyalet olan Bulgaristan'dan gelen Aziz Kiril (827-869) ve Aziz Methodius (815-888) kardeşlerin Moravya üzerinden bu bölgeye ulaşip İncil'den Slavca vaazlar vermesi ile birlikte yeni dinleriyle tanışmışlardır.²¹

¹⁸ Orta Çağ'da ve Erken Modern Çağ'da Bohemya (Çek) Krallığı; Bohemya, Moravya, Silezya, Aşağı ve Yukarı Lusetya bölgelerini kapsamaktaydı. Bu krallık, en yüksek idari makam olan Bohemya Kralı tarafından yönetilmekteydi. Bu çalışma süresince “Bohemya” ile bütün bu bölgeleri içine alan Bohemya Krallığı kastedilecektir.

¹⁹ Piotr S. Wandycz ve Vojtech Mastny, “Bohemia”, *Collier's Encyclopedia*, Amerika Birleşik Devletleri, 1974, C. 4, 307-311.

²⁰ “Bohemya”, *Ana Britannica*, İstanbul, 2004, C. 4, 425.

²¹ Jacob Wilhelm Verbeek, *A Concise History of the Unitas Fratrum or Church of the United Brethren, Commonly Called Moravians*, 1862, Londra, 6.

X. yüzyıla gelindiğinde Bohemya, iktidardaki Premyslid hanedanının -özellikle “İyi Vaclav” olarak da bilinen ve bugün Çekya’nın koruyucu azizi olarak kabul edilen prens I. Vaclav’ın (921-935)- çabalarıyla hızla Hristiyanlaştırılmıştır.²² Zamanla sınırlarını doğuda Moravya, kuzeyde ise Silesya ve Galiçya’ya kadar genişleten Bohemya, idarecilerinin yaptığı siyasi evlilikler sayesinde Alman ve Polonyalı prenslerle ittifaklar kurabilme şansına sahip olmuş ve böylelikle Kutsal Roma Germen İmparatorluğu içerisinde de etkili olmaya başlamışlardır. Nitekim Prens II. Vratislav (1061-1092), Kutsal Roma İmparatoru IV. Heinrich (1084-1105) tarafından 1085 yılında “Bohemya Kralı” unvanını kişisel bir ayrıcalık olarak alan ilk isim olmuştur.²³ Bazı eski Bohemya yöneticileri, XI. ve XII. yüzyıllarda babadan oğula geçmeyen bir kraliyet unvanına sahip olmuş olsalar da krallık resmen 1198 yılında Premyslid hanedanının önemli isimlerinden olan I. Otakar (1198-1230) tarafından kurulmuştur. 1212 yılında ise daha sonra imparator olacak olan II. Friedrich (1220-1250) tarafından imzalanan Sicilya Altın Fermanı ile birlikte Bohemya, resmi olarak krallık statüsüne yükseltilmiş ve tanınmıştır.²⁴

XIII. yüzyıla gelindiğinde ise Premyslid hanedanı, artık Bohemya’nın çok daha ötesinde hüküm sürmeye başlamıştır. Avusturya’nın bazı bölgeleri üzerindeki denetimi pekiştiren, Macaristan ile savaşı ve krallığın topraklarını Adriyatik Denizi’ne kadar genişleten II. Otakar (1253-1278) döneminde Bohemya, yeni bir siyasi güç olmuş ve ekonomik yönden oldukça müreffeh bir seviyeye ulaşmıştır. Aynı zamanda en geniş sınırlarına da yine bu dönemde, II. Otakar yönetiminde ulaşmıştır.²⁵

²² “Bohemia”, *Encyclopedia Britannica*, Amerika Birleşik Devletleri, 1974, C. 2, 118-119.

²³ “Bohemya”, *Ana Britannica*, C. 4, 425.

²⁴ “Bohemia”, *Encyclopedia Britannica*, C. 2, 119.

²⁵ “Bohemia”, *Encyclopedia Britannica*, C. 2, 119.

Onun ölümü üzerine yerine oğlu II. Vaclav geçmiş ve gerek diplomasi gerekse gücün birleşimi neticesinde 1296 yılında Polonya soyluları tarafından Polonya Kralı olarak seçilmiştir. Onun da 1305 yılında ölmesinin ardından yerine oğlu III. Vaclav geçmiş, ancak o da bir yıl sonra, 1306'da öldürülünce Bohemya'daki Premyslid hanedanı son bulmuştur.²⁶

III. Vaclav'dan sonra Bohemya, 1306-1310 yılları arasında sırasıyla Jindrich (Henry), Rudolf ve yeniden Jindrich tarafından yönetilmiştir. 1310 yılında Kutsal Roma İmparatoru VII. Henry'nin (1308-1312) oğlu Jan (John) ile III. Vaclav'ın kız kardeşi Eliška'nın (Elizabeth) evlenmesinin ardından Bohemya Krallığının yönetimi Lüksemburg hanedanına geçmiştir.²⁷

Bohemya tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan Lüksemburg hanedanı Prag'da bir asırdan daha fazla süre hüküm sürmüştür. Bohemya ve bugünkü Çekya tarihinin en önemli siyasi figürlerinden olan IV. Karel (IV. Charles, IV. Karl 1316-1378) de bu hanedana mensuptur.²⁸ Bohemya Krallığı altın çağını, daha sonra aynı zamanda Kutsal Roma İmparatoru da olacak olan IV. Karel döneminde yaşamıştır.²⁹ Zira bu dönemde Bohemya, Avrupa'nın en önde gelen eğitim, kültür ve sanat bölgelerinden biri haline gelmiştir. Prag ise IV. Karel ile birlikte bu bölgenin merkezi ve aynı zamanda başkenti olarak ön plâna çıkmıştır.

²⁶ "Bohemia", *Encyclopedia Britannica*, 1974, C. 2, 119.

²⁷ "Bohemya", *Ana Britannica*, C. 4, 425.

²⁸ "Bohemia", *Encyclopedia Britannica*, C. 2, 119.

²⁹ Wandycz ve Mastny, 308.

1.2. XIV. Yüzyılda Bohemya ve Avrupa’da Siyasi ve Kültürel Durum

Avrupa’da XIV. yüzyıl, bir önceki yüzyılın aksine ekonomik zenginleşmenin değil, şiddetli kriz ve felaketlerin yüzyılı olmuştur. Daha yüzyılın başlarından itibaren toplumun alt tabakasından insanların ölümüyle sonuçlanan açlık ve kıtlık baş göstermiş, ortalarına doğru da Büyük Veba Salgını (Kara Ölüm, Kara Veba) ile birlikte çok sayıda insan, kitleler halinde hayatını kaybetmiştir. Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte birine tekabül eden yirmi milyon civarında insanın ölümüne neden olan bu büyük felaket, kıta insanını ölüm ve Araf düşüncesi üzerine kafa yormaya sevk etmiş; bu durum, onların düşünce ve inanç dünyasında da önemli bir yer edinmiştir.³⁰

XIV. yüzyılda Avrupa’da yaşanan, başta veba olmak üzere çeşitli doğal afetlerin kaynağının, insanların işlediği günahlar olduğuna inanılmıştır. Bu durum, ilerleyen zamanlarda Kilise tarafından endüljans ve Araf öğretileriyle birlikte istismar edilmiş; insanlar, günahlarından arınmak ve kurtuluşa erebilmek için günah çıkarma belgelerine medet ummak zorunda kalmışlardır.³¹ Reforma giden süreçte, reformun öncüleri tarafından şiddetle karşı çıkılan endüljans satışı uygulaması böylelikle Orta Çağ Avrupa’sında en popüler dönemini yaşamış, Orta Çağ Katolik inanç uygulamalarının da merkezinde yer almıştır.

Öte yandan yaşanan tarım kökenli ekonomik gerileme neticesinde toprak sahibi soylular ve Kilise büyük zarar görmüştür. Köylüler ve işçiler ise çalışma şartları geçmişe nispeten iyileştirilse de ağır vergi yükleri karşısında zaman zaman ayaklanmış ve de isyan etmişlerdir. Köy hayatının ve tarımın yerini kent hayatının aldığı bu dönemde ticaret ve zanaata bağlı endüstrileşme de yaygınlaşmıştır. Siyasal açıdan da “Kutsal Roma Germen

³⁰ Kaan H. Ökten, “Hristiyanlıkta İnançın Yenilenmesi”, Mavi Ada Yayıncılık, İstanbul, 2000, 20-21.

³¹ Carter Lindberg, “Avrupa’da Reform Tarihi” (çev. Ö. Umut Hoşafçı), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, 30-32.

imparatoru” unvanının pratikte sona ermesi ve papanın kral seçiminde söz sahibi olması gibi nedenlerden ötürü ulusal hislere dayalı devlet anlayışları ortaya çıkmaya başlamıştır.³² Almanya, İngiltere ve Fransa’da ortaya çıkan ulusalcı görüşler Bohemya’da da karşılık bulmuştur.

Bohemya’daki reform hareketinin ortaya çıkmasında XIV. yüzyıl ortalarında Kutsal Roma İmparatoru IV. Karel’in (1316-1378) Prag’ı İmparatorluğun başkenti yapmasının payı büyüktür. Orta Çağ’ın en etkili hükümdarlarından olan IV. Karel, bugün bile Çekya tarihinin en önemli siyasi figürlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Lüksemburg hanedanından olan Karel, babası Jan’ın (John, Johann) ölümünün ardından 1346 yılında Bohemya krallığı gibi stratejik öneme sahip bir göreve gelmiş ve 1355’te Roma imparatoru olduktan sonra da Prag’ı, imparatorluğun başkenti yapmıştır.³³ Bu durum, Prag şehrinin ilerleyen yıllarda Bohemya ulusal reformunun da başkenti olmasında önemli bir rol oynamıştır.

IV. Karel yönetiminde XIV. yüzyılın ikinci yarısı süresince Bohemya, Avrupa’nın kalbinde bulunuyor olmasının da verdiği avantajla kıtanın diğer devletleri arasında önemli bir yer işgal etmiştir. Bu dönemde başkent Prag, Kutsal Roma İmparatoru IV. Karel’in ikametgâhı iken, 1348 yılında Karel tarafından kurulan Prag Üniversitesi³⁴ ise o coğrafyada kurulmuş en eski ve en kaliteli yükseköğretim kurumu olarak ünlenmiştir. O dönem Doğu Avrupa’daki tek üniversite³⁵ olarak ilahiyat, sosyal bilimler, tıp ve hukuk fakültelerinde öğretim veren üniversite³⁶, bünyesinde barındırdığı

³² Ökten, 22-23.

³³ Atwood, 22.

³⁴ Bugün Karel Üniversitesi (Univerzita Karlova) olarak bilinmektedir.

³⁵ Gillette, 1.

³⁶ Karel Üniversitesi (Univerzita Karlova), *History of Charles University*. <https://www.cuni.cz/UKEN-106.html> (18 Şubat 2019).

özellikle Alman akademisyenlerin varlığı sayesinde Avrupa'nın en önemli ve prestijli üniversitelerinden biri olarak ünlenmiştir.

IV. Karel, tahta çıktıktan sonra savaşçı ve yayılmacı bir devlet mekanizmasının yerine krallığının refahını, huzurunu ve kültürel seviyesini yükseltmeye yönelik bir yönetim anlayışına sahip olmuştur. En önemli icraatlarından biri olan üniversitenin kurulması ile birlikte Prag, Avrupa'nın en önde gelen kültür şehirlerinden biri olmuş ve altın çağını yaşamıştır.³⁷ Bu üniversitenin öğretim üyesi ihtiyacı büyük oranda Almanlardan sağlanmışsa da Çek akademisyenlerin gerek nicelik gerek nitelik olarak gelişmesi yönünde de önemli çaba ve teşvikler olmuştur. Nitekim ilerleyen yıllarda Bohemya Reformunda kilit role sahip olan birçok isim bu üniversitenin Felsefe bölümü hocaları arasından çıkmıştır.³⁸

Her ne kadar ülkesine entelektüel anlamda önemli hizmetlerde bulunmuş olsa da IV. Karel de çağının diğer birçok devlet yöneticisi gibi devlet yönetiminde ruhban sınıfına önem vermiştir. Feodal yükümlülüklerinin daha az ve akraba bağlarının sınırlı oluşu, ruhban sınıfını imparatorun gözünde değerli bir yere oturtmuş; daha iyi eğitilmiş ve daha az isyana meyilli olmaları da onlara devlet yönetiminde etkin bir rol vermesini sağlamıştır.³⁹ Karel, kilisenin; barışı, huzuru ve refahı sağlayacak, krallığın itibarını artıracak en önemli güç olduğuna inanmış ve bu doğrultuda yeni mabetler inşa etmiş, manastırlara bağışta bulunmuş, ruhban sınıfını daha yüksek standartlarda eğitim görmeleri yönünde desteklemiştir. Bu dönemde Prag, kırk dört mahalli kilisesi, yirmi yedi şapeli, yirmi üç manastırı ve üç ruhban okulu ile Avrupa'nın yalnız kültürel anlamda değil dinî açıdan da önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir.⁴⁰ Bununla

³⁷ Wandycz ve Mastny, "Bohemia", 307-311.

³⁸ Atwood, 22.

³⁹ Atwood, 21-23.

⁴⁰ Spinka, *John Hus*, 7.

birlikte Karel, papalık ile de oldukça iyi ilişkiler kurmuştur. Öyle ki kendisine “Papanın imparatoru” anlamında *Pfaffenkaiser* yakıştırması dahi yapılmıştır.⁴¹ Ancak bu benzetme haksız ve abartılı gözükmektedir. Zira o yıllarda VI. Clement adıyla papa olan Pierre Roger’in, Karel’in Fransa’da eğitim aldığı sırada hocası olması⁴², onların böylesi iyi ilişkiler içinde bulunmasının nedenini açıklamaktadır. Ayrıca papalığın o dönemde sahip olduğu güç ve Karel’in devlet yönetimindeki başarılı kariyerini göz önünde bulunduracak olursak bu durumun, ülkesini güç duruma düşürmek istemeyen, güçlü olanla barışçıl ilişkiler kurmayı hedefleyen bir idareci refleksiyle ortaya çıkmış olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Ancak ne var ki Bohemya’daki milliyetçi kesim, krallarının papa ile olan ilişkisini bu şekilde yorumlamamış ve bu duruma tepki göstermiştir.

IV. Karel henüz krallık tacını takmadan önce Prag, Karel’in eski hocası ve yakın ilişkiler içinde olduğu dönemin papası VI. Clement tarafından bağımsız bir başpiskoposluk seviyesine yükseltilmiştir.⁴³ Bu durum, aynı zamanda krallara taç giydirme yetkisinin de Prag’a verilmesi anlamına geldiğinden Prag’ın dinî önemini hayli arttırmıştır. Prag’ın başpiskoposluk statüsüne yükseltilmesi şehir için para ve güç anlamına geldiği kadar Bohemya reformuna giden yolu açan bir çekişmenin de kaynağı olmuştur. Nitekim ülkedeki Alman varlığının fazlalığı milliyetçi ve reformcu görüşleri tetikleyen önemli bir unsur olarak ön plana çıkmıştır.⁴⁴

IV. Karel’in din adına yaptığı en önemli icraatlardan biri de ruhban sınıfında hizmet veren görevli sayısını artırması olmuştur. Onun döneminde papaz, rahip, keşiş, diyakoz ve diğer daha düşük konumdaki kilise görevlilerinin sayısında büyük bir artış olmuştur. 1400’lü yıllara gelindiğinde Prag artık Avrupa’da ruhban sınıfın sayısal

⁴¹ Spinka, *John Hus*, 7.

⁴² Spinka, *John Hus*, 4.

⁴³ Petr Kučera, *Charles IV and Prague–700 years: When all roads led to Prague*, Prag, 2016, 4.

⁴⁴ Atwood, 23.

olarak en yoğun olduğu şehirlerden biri konumuna ulaşmış ve Prag’da her iki yüz kişiye bir papaz düşmüştür. Bu durum IV. Karel’den sonra da devam etmiştir. 1395-1416 yılları arasında tutulan kayıtlarda yılda ortalama altı yüz olmak üzere toplamda on üç bin yeni rahibin göreve başladığı bilinmektedir.⁴⁵

IV. Karel döneminde ayrıca kilisede ya da kamuda görev yapacak kişileri mesleklerine hazırlayan yirmi sekiz tane de okulun bulunduğu bilinmektedir. Bu okullar her ne kadar halk nezdinde ekonomik bir yük olarak değerlendirilmişse de başkent Prag’ın eğitim seviyesini ciddi oranda yükseltmiştir. Nitekim bu okullarda yetişen adamlar –ve hatta bazı seçkin kadınlar- ülkedeki aydın sınıfı ve ileride Bohemya Reformunun belkemiği olacak ruhban sınıfını oluşturmuşlardır.⁴⁶

Öte yandan XIII. yüzyıl başlarında III. Innocent ile yükselişe geçen ve 1302 yılında dönemin Papası VIII. Boniface’nin yayınladığı *Unam sanctam* fermanı ile birlikte en üst noktalara ulaşan papalığın gücünün, IV. Karel’in imparatorluğu döneminde de korunmuş olduğu görülmektedir. Bu dönem İtalya’da sanat ve mimarinin en parlak dönemlerini yaşadığı Rönesans’ın ilk yılları iken Avrupa siyasi ve dinî hayatının oldukça sıkıntıda olduğu bir dönemdi.⁴⁷ V. Clement’in (p. 1305-1314) papa olduğu bu dönemde, 1309 yılında papalık merkezi Vatikan’dan Fransa’nın Avignon şehrine taşınmıştı. Avignon İtalya’daki siyasi ortamdan uzak bir şehir olduğundan, burada papalar, görkemli ve şaşaalı bir hayata sahip olmuş, korunaklı kalelerinde dinî meselelerden ziyade ekonomik ilgilenmişlerdir.⁴⁸ XIV. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Avignon merkezli papalık artık Avrupa’daki en büyük ekonomilerden birini kontrol eder duruma gelmiştir.

⁴⁵ Atwood, 23.

⁴⁶ Atwood, 24.

⁴⁷ De Bonnechese, 9-14.

⁴⁸ Atwood, 24.

Bohemya topraklarının da %25'ine sahip durumda olan Kilise aynı zamanda halktan çok yüksek miktarda vergi toplarken ruhban sınıfın devlete ödediği vergi miktarını ise son derece düşük tutmuştur. Tarım ve ticaretle uğraşanlardan da vergi toplama gücüne sahip olan papalık, Avrupa ekonomisinde oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir.⁴⁹ Bu bağlamda Avignon papalarının çoğunun yönetim ve iktisat kabiliyetlerinin ruhani lider kişiliklerinin önüne geçtiğini ve bunun da Avrupa'daki Hristiyan toplumu içinde huzursuzluğa neden olduğunu söyleyebiliriz. Bohemya topraklarında da durum Avrupa'dakinden farklı olmamıştır. Nitekim krallıktaki çoğu insan bu dönemde kiliseyi Almanların başat güç olarak kadrolaştığı, maddi ve siyasi gücünü arttırmaktan başka amacı olmayan yabancı bir kurum olarak görmeye başlamıştır.⁵⁰

IV. Karel yönetiminde her ne kadar Prag ve Bohemya, Avrupa'da kendine önemli bir yer edinmiş olsa da bu dönem, aynı zamanda Bohemya topraklarında Almanların toplumun hemen her kesiminde baş aktör olarak yer aldığı bir dönem olmuştur. Bu süreçte yurtdışından esnaf ve tüccarlar krallık içinde ikametlerini almaya teşvik edilmiş, soylular kalelerine Almanca isimler vermiş ve birçok belediyenin yönetiminde Almanlar yükselişe geçmiştir. Prag şehir kayıtları Almanca yazılır olmuş ve adli işlemler yine Alman dilinde yapılmıştır. Kilise kürsülerine Alman vaizler getirilmiş, mahkemelere Alman yargıçlar başkanlık etmiş ve en yüksek memuriyetler Almanlar tarafından doldurulmuştur. Üniversitede dahi Bohemyalı öğrencilere kota uygulanmış ve Alman öğrencilere göre sayıca yalnızca beşte bir oranda eğitim görme hakkına sahip olabilmişlerdiler. Kilisenin kazançlı makamları da yine Alman rahip ve piskoposlara tahsis edilmiştir. Alman gelenek ve görenekleri ile Almanca isim ve

⁴⁹ Atwood, 23-25.

⁵⁰ Schaff, 78-84.

deyimlerin sosyal çevrelerde hüküm sürmesi ile bu dönemde Bohemya tıpkı bir Alman eyaletiymiş gibi algılanır olmuştur.⁵¹

Kendi topraklarında bir nevi yabancı gibi değersizleştirilmiş hissetmeleri ve Almanların ülkedeki hemen her alanda etkin durumda olması Bohemya halkının milli duygularını iyiden iyiye harekete geçirmiştir. Bu bağlamda kendi dillerinde gerek yazılı bir eser okumak gerekse vaaz dinlemek gibi o dönem için yeni sayılabilecek reformcu eylemlere destek vermişler, yabancı unsurları toplumun her alanından dışlama eğiliminde olmuşlardır.

Milli hissiyatı yoğun bir şekilde artan Bohemya halkının, ülkelerini Alman unsurlardan temizleme mücadelesinin en yoğun olarak Prag Üniversitesi'nde yaşandığını söyleyebiliriz. Almanların elinde bulunan en önemli mevki ve makamlara sahip olmayı kendi hakları olarak görüp haklarının Almanlar tarafından gasp edildiğini düşünen Bohemyalıların bu uğurdaki ilk direnişleri 1384-85 yıllarında olmuş ve uzun yıllar süren çekişmelerin neticesinde üniversitede yalnız Bohemya ulusunun eğitim göreceği “Bohemyalılar Okulu” (1399-1403) kurulmuştur.⁵² Alman egemenliği ile Bohemya milliyetçiliğinin mücadele içerisinde olduğu bu yılların aynı zamanda Jan Hus'un üniversite eğitimine başladığı yıllar olduğunu belirtmekte fayda vardır. Nitekim Hus, ulusunun yaşadığı sıkıntıları ve taleplerini bizzat yerinden gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bohemyalı olarak doğan ve halkının elde etmek için uğraştığı haklarını ilerleyen yıllarda gücü ve mevki nispetinde savunacak olan Hus'un, gerek duygusal gerekse ilkesel olarak liderliğini üstleneceği bu halk hareketinin çıkış noktasına bizzat şahit olarak ilerleyen yıllarda reformcu kişiliğini besleyecek ve güçlendirecek olan güçlü vatansever ve milliyetçi karakterini tam da bu yıllarda edindiğini söyleyebiliriz.

⁵¹ Atwood, 25.

⁵² Gillette, 8.

Bohemya'daki milliyetçi duygular yıllar geçtikçe artarken, Bohemya dilini (Çekçe) anlayamayan ve konuşamayan birinin yargıç olarak görev yapamayacağıyla ilgili bir kanunun yürürlüğe girmesi ile halk nezdinde yeni bir zafer elde etmiş olma duygusu yaşanmıştır. Ayrıca Bohemya edebiyatı da bu dönemde yeniden canlanmış, kutsal metinler Bohemya diline çevrilmeye başlanmıştır.⁵³

Bütün bu anlatılanların yanı sıra XIV. yüzyıl siyasi ortamının, Avrupa'daki birçok kilisenin yerel, ulusal ve uluslararası boyutta siyasi güce sahip olması sebebiyle hırslı biri için sivil hayatta ulaşamayacak kadar kârlı fırsatları, ruhbanlık kariyeri ile sunduğunu belirtmek gerekir. Kiliselerde genelde bölge ve mahalle papazlığı gibi oldukça fazla gelire sahip olan makamlara *benefis* adı verilmekte ve bu makamların kazançları genellikle kiliseye yapılan bağışlardan gelmekteydi. Bu uygulama öyle bir hâl almıştır ki kazançlı benefisler elde etmek için papazlara, piskoposlara ve hatta papalara dahi rüşvet vermek son derece sıradanlaşmış ve normalleşmiştir.⁵⁴ Gerek benefis satma ve satın alma uygulaması gerekse de günah çıkarma ve son dua gibi temel dinî vazifeler için din adamlarının ücret talep etmeye başlaması, ilerleyen yıllarda Hus'un da aralarında olduğu reformcular tarafından *simoni*⁵⁵ olarak itham edilmiş ve sert bir şekilde eleştirilmiştir.⁵⁶

⁵³ Fudge, *Jan Hus*, 155.

⁵⁴ William Edward Lunt, "The Financial System of the Medieval Papacy in the Light of Recent Literature", *The Quarterly Journal of Economics*, Oxford, 1919, 251-295.

⁵⁵ Simoni, kilise muriyetlerinin para karşılığı satılması uygulamasına denir. Bu kelime, Kutsal Kitap'ta geçen ve havarilere, İsa'nın adına mucize gerçekleştirmeyi öğretmeleri karşılığında para teklif eden Simon Magus'tan (Büyücü Simon) gelmektedir. (Elçilerin İşleri: 8: 9-24.)

⁵⁶ Atwood, 24.

1.3. XIV. Yüzyılda Bohemya ve Avrupa’da Dinî Durum

Papalığın mutlak otoritesi ile halk üzerinde uyguladığı sosyoekonomik baskı politikası Avrupa’nın genelinde olduğu kadar Bohemya’da da ciddi bir karşılık bulmuş ve Hristiyanlığın, reformun arifesinde tecrübe ettiği bazı olumsuz gelişmeler reform açısından olumlu bir etkiye sahip olmuştur.

Bohemya tarihinin önemli figürlerinden olan IV. Karel’in hükümdarlığı döneminin neredeyse tamamında papalık makamı Avignon’da olmuş, Roma Kilisesi’nin “Babil Sürgünü”⁵⁷ olarak nitelendirdiği yaklaşık yetmiş yıllık bu dönem, beraberinde papalığın itibarsızlaşıp halk nezdindeki değerini kaybetmesi, hizipleşme ve en nihayetinde bölünme ile sonuçlanacak bir dönemin başlangıç noktasını teşkil etmiştir. Nitekim papalığın Avignon’a taşınması ile 1309 yılında başlayan süreç, ardından hizipleşmelerle devam etmiş; bunu reformcu hareketler takip etmiş ve nihayet Hristiyanlık, bir daha geri dönülemez şekilde bölünmüş, parçalanmıştır.

Bu dönemde gerçekleşen en önemli iki hadise olan Avignon Papalığı ile Papalık Hizipleşmesinden iki ayrı başlık altında biraz daha ayrıntılı bahsetmek, XIV. yüzyılda Bohemya ve Avrupa’daki dinî durumu daha iyi kavramak açısından son derece önemlidir. Zira 1309 yılında Avignon’a taşınan papalık, burada makamı işgal eden papaların dinî konulardan uzaklaşıp dünyevi konulara yönelmesi ve asıl görevlerini unutarak lüks ve şatafat içerisinde yaşamaları neticesinde saygınlığını yitirmeye başlamıştır. Bu durum daha sonra Hristiyanlığı hizipleşmeye ve hizipleşme neticesinde de Reformasyon ile birlikte bölünmeye kadar götürmüştür.

⁵⁷ Yehuda Krallığı’nın Babilliler tarafından fethedilmesi sonucunda Yahudilerin Babil’e sürgün edilip MÖ 586- MÖ 538 yılları arasında burada yaşamak zorunda bırakıldıkları esaret dönemi. Kutsal Kitap’ta bu hadiseye çeşitli atıflar yapılmaktadır.

1.3.1. Avignon Papalığı Dönemi (1309-1377)

Papalık Orta Çağ'da en güçlü ve en etkili dönemlerini yaşamıştır. Gerek manevi dünyanın temsilcisi ve İsa Mesih'in dünyadaki elçisi olması gerekse de maddi dünyada ciddi ekonomik ve politik yetki ve güce sahip olması, papalık kurumunu Orta Çağ'ın en önemli aktörü yapmıştır. Kendilerini hem ruhani hem dünyevi hayatın en önemli unsuru olarak gören papalar, zaman zaman aldıkları kararlarla, yayımladıkları fermanlarla bu güçlerini sağlamlaştırarak Avrupa siyasetinde oldukça önemli bir yer edinmişlerdir.

Orta Çağ papalarının en güçlülerinden olan ve 1198-1216 yılları arasında papalık yapmış olan III. Innocent'in, papaların sahip olduğu gücü en ileri boyutta yaşayan ilk papa olduğunu söyleyebiliriz. O, Petrus'un İsa'nın çağrısıyla suyun üzerinde yürümesi⁵⁸ hadisesinden etkilenmiş ve bu hadiseden yola çıkarak papanın da Petrus'un halefi olması sebebiyle dünya üzerindeki tüm ulusları yönetme ayrıcalığına sahip tek kişi olduğunu savunmuştur. Ona göre nasıl ki ay, ışığını güneşten alıyorsa; imparatorlar ve krallar da yönetme yetkilerini İsa Mesih'in dünyadaki vekili olan papadan alır. Nitekim kendisini de Petrus'un halefi değil, Mesih'in vekili olarak konumlandırmıştır.⁵⁹ Papa herkesi yargılar, ancak kimse tarafından yargılanamaz. O, başka hiçbir dünyevi güç tarafından değil, yalnızca Tanrı tarafından yargılanabilir.⁶⁰ Her şeye gücü yeten ve evrensel bir Kilise anlayışını ortaya koyan bu görüşe göre ulusal devletlere ya da otoritelere yer yoktur.⁶¹

⁵⁸ Kutsal Kitap'ta geçen "İsa'nın Suda Yürümesi" hadisesine atıfta bulunuluyor. (Matta: 14: 22-36. Markos: 6: 45-52. Yuhanna: 6: 16-25).

⁵⁹ Joëlle Rollo-Koster, "Avignon and Its Papacy, 1309-1417", Londra, 2015, 24.

⁶⁰ Schaff, 5.

⁶¹ Ökten, 41.

Papa III. Innocent'in, papalık kurumunun gücü ve otoritesini en üst seviyelere çıkaran tutumu halefleri tarafından da sürdürülmüştür. Papalığın gittikçe artan siyasi ve ekonomik gücü, Avrupa'nın sivil idarecilerini rahatsız etmeye başlamış, güçlerini başka bir otorite ile paylaşmak istemeyen yöneticiler zaman zaman papalık ile mücadele içine girmiş ve güçlerini test etme fırsatı bulmuşlardır. İmparatora taç giydirme yetkisine dahi sahip olan papa, siyasi otoritesinin kendi taç giydirmesine bağlı olmadığı ulusal kralların varlığını fark etmesi ile hayal kırıklığı yaşamıştır. Nitekim Papa VIII. Boniface, Fransa kralı IV. Philip'e kendisi taç giydirmede için onu kontrol edemeyeceğini anlamış ve bu durumdan rahatsızlık duymuştur.⁶² Fransa kralı IV. Philip (1285-1314) ise kilisenin, din adamlarıyla olduğu kadar sıradan insanların varlığıyla da oluştuğunu savunmuş ve gücünü papa ile paylaşmak istememiştir. Daha da ileri giden kral, kiliseden vergi almak istemiş, papanın aforoz tehdidiyle karşı karşıya kalsa da buna boyun eğmemiştir. Bunun üzerine Papa VIII. Boniface, *Unam sanctam* (Tek kutsal) isimli fermanı yayımlayarak papalığın ruhani olduğu kadar dünyevi olarak da en üst makam olduğunu ilan etmiştir.⁶³

Papa VIII. Boniface tarafından 1302 yılında yayımlanan ve özetle “tek tanrı, tek inanç, tek ruhani otorite” anlamına gelen bu ferman ile papalığın sahip olduğu güç bambaşka bir boyut kazanmıştır. Papa, gücünün sınırlarını zorlamış ve seleflerinin açtığı yolda daha da ileriye gitmiştir. *Unam sanctam* fermanında Papa VIII. Boniface, tıpkı selefi Papa III. Innocent gibi kilisenin gücünün, biri maddi (dünyevi) diğeri manevi (ruhani) olmak üzere iki yönlü olduğunu beyan etmiştir. Buna göre manevi güç kilise tarafından, maddi güç ise kilise için kullanılır. Eğer ki dünyevi güç, doğru yoldan saparsa

⁶² Lindberg, 42.

⁶³ Papa VIII. Boniface, *Unam Sanctam*,

<http://www.w.jar2.com/Files/Anonymous/Unam%20Sanctam%20~%20Pope%20Boniface%20VIII%20November%2018,%201302.pdf> (29 Kasım 2019).

ruhani güç, yani papa tarafından yargılanır. Daha da ileri giden papa, kurtuluşa ermek isteyen her bireyin papaya tabi olması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁴ Bu ferman ile birlikte papanın gücünün mutlaklığı düşüncesi hayli yerleşmiştir.

Fransa kralı IV. Philip ile papalık arasında yaşanan restleşmelerin sonucunda kazanan IV. Philip olmuştur. Philip, kilisenin Fransa'da bulunan mallarına el koymuş, buna direnen papayı da Fransa'da üç gün boyunca hapsedmiştir.⁶⁵ Ardından da 1309 yılında Papalık makamını Güney Fransa'da bulunan Avignon şehrine getirterek bu tarihten itibaren Fransız papalar seçtirmiştir. Bu durum, yüzyılı aşkın sürecek olan ve Hristiyanlık için sürgün, tartışma, ayrışma, bölünme ve hizipleşme anlamlarına gelen bir dönemin başlangıcı olmuştur.

İlk Avignon papası olarak tarihe geçen V. Clement, her ne kadar papalık makamını Roma'dan Avignon'a taşıyan papa olmakla itham edilse de papalığı süresince kralı dengelemeye ve Kilise'nin menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye çalışmıştır. Onun ardından sırasıyla XXII. John (p. 1316-1334), XII. Benedict (p. 1334-1342), VI. Clement (p. 1342-1352), VI. Innocent (p. 1352-1362), V. Urban (p. 1362-1370) ve XI. Gregory (p. 1370-1378) papalık görevlerini Avignon'da yürütmüşlerdir.

Papalığın ruhaniliğinden ziyade ekonomik vasıflarının ön plâna çıktığı bu dönemde ihtişamlı saraylar ve anıtlar yaptırılmış, yüksek oranda vergi toplanmış ve Avrupalı Hristiyanlar kiliseden uzaklaştırılmıştır. Manevi işlerin yerini yüksek kârlı işler almış, papalığın temel kaygısı daha yüksek oranda vergi toplayıp daha fazla kazanç elde etmek olmuştur. Tüm bu olumsuz durumlar neticesinde papanın saygınlığının azalması herkes tarafından fark edilmiş ve papalığın Roma'ya taşınması çağrıları

⁶⁴ Schaff, 6-7.

⁶⁵ Ökten, 42-43.

yapılmaya başlanmıştır. Nihayet Papa XI. Gregory bu çağrılara kulak vererek papalığı 1377 yılında Roma'ya taşımıştır.⁶⁶

Hristiyanlık tarihinin en önemli hadiselerinden biri olan Avignon Papalığı Dönemi ya da diğer adıyla “Hristiyanlığın Babil Sürgünü” 68 yıl sürmüş, akabinde de Hristiyanlık, büyük Papalık Hizipleşmesi dönemine girmiştir. 1309 yılında V. Clement'in papalığı ile başlayıp 1377 yılında XI. Gregory'nin papalığı yeniden Roma'ya taşınması ile resmi olarak sona eren bu süreçte yedi Fransız papa görev yapmıştır. Hristiyanlığın, sürgün olarak adlandırılan bu dönemi sona erip papalık makamı yeniden Roma'ya taşınsa da Hristiyan dünyasında sorunlar bitmemiş, bu defa da hem Avignon hem Roma'da papalık iddiasında bulunan papalar ile karşı-papaların neden olduğu ve 40 yıla yakın sürecek olan “Papalık Hizipleşmesi” dönemi başlamıştır.

1.3.2. Papalık Hizipleşmesi (1378-1417)

Jan Hus'un çocukluk yılları, Hristiyanlık tarihinin en önemli sorunlarından birinin yaşandığı bir döneme rastlamaktadır. İlerleyen yıllarda onun teolojik görüşlerini temellendirmesini sağlayan en önemli referanslardan biri olacak bu yıllar boyunca Hristiyanlık adeta fetret devrini yaşamıştır. Bu hizipleşme dönemi Hus'un altı ila dokuz yaşları arasında olduğu 1378 yılında, dönemin papası XI. Gregory'nin ölümünün ardından yeni papanın seçilmesi gereğiyle başlamıştır. Önce iki, daha sonra üç rakip papanın bulunduğu bu dönemde Avrupa tam bir kaos ortamı içinde bulunmuş, devletler arasında da hangi papayı kimin desteklediğine göre çekişmeler yaşanmıştır. Her papanın kendi kardinaller heyeti ve papalık ikametgâhının bulunduğu Hristiyanlığın bu kargaşa dönemi, garip bir tesadüftür ki Hus'un da yargılanıp idam edileceği Konstanz Konsili ile birlikte 1417 yılında son bulmuştur.

⁶⁶ Lindberg, 43-44.

1.3.2.1. Papalık Hizipleşmesinin Başlangıcı

1377'de Papa XI. Gregory tarafından Avignon'dan Roma'ya yeniden taşınan papalık makamı Gregory'nin 1378 yılında ölmesi ile birlikte büyük bir çekişmenin odağında yer almıştır. O zamanki Kardinaller Meclisi, kendisi de Fransız olmasına rağmen Fransa kralının aşırı güçlenmesi karşısında kendi gücünü yeterince hissedemeyip papalığı Roma'ya taşıyan Gregory döneminden kalma on biri Fransız, dördü İtalyan ve biri İspanyol olmak üzere on altı kardinalden oluşmaktaydı. Fransızların çoğunlukta olduğu bu meclis, yeni papanın da Fransız olmasını istemiş, ancak yeni papayı seçmek için yapılan toplantı esnasında Roma halkının yoğun kalabalık gruplar halinde gelip meclise baskı yapıp onları ölümle tehdit etmeleriyle birlikte Kardinaller Meclisi, bir İtalyan'ı papa olarak seçmek zorunda kalmıştır. Bari Başpiskoposu Bartolomeo Prignano, VI. Urban ismiyle yeni papa olarak seçilmiştir.⁶⁷

VI. Urban'ın papalık tahtına oturmasından üç ay kadar sonra, onu seçen kardinaller, onun papalığına karşı çıkmış; en başından beri İtalyan papa istemeyen bu - Fransız ve İspanyol- kardinaller ilk olarak Roma'yı terk etmiş ve ardından Avrupa'daki tüm güç odaklarına ve üniversitelere göndermek üzere bir mektup kaleme almışlardır. Bu mektupta özetle şu ifadeler yer almaktadır: *“Roma halkı ve yöneticilerinin bizler yeni papayı seçmek için toplandığımızda, korkunç bir öfke ve vahşi bir zulüm ile davranıp istedikleri papayı seçmemiz için bizi zorladıklarını sizlere bildiririz. Bu önlenemeyen kötülük yüzünden Aziz Petrus'un makamı şimdi tüm doğrularımızı ayaklar altına alan, saçma sapan dogmalara sahip bir dönek tarafından işgal edilmektedir. O bizim seçilmiş papamız değildir. İnançlı insanlarımızın Kutsal Ruh tarafından*

⁶⁷ Rollo-Koster, 1.

atanmamış bu davetsiz misafirin hileleriyle ayartılmasından korktuğumuz için onun aleyhinde bir kamu protestosu yapma zorunluluğu hissettik.”⁶⁸

İtalyan kardinaller her ne kadar VI. Urban’a bağlı kalmaya devam etseler de Fransız meslektaşları tarafından hazırlanan bir plânın parçası olmaktan kurtulamamışlardır. Buna göre Roma’dan ayrıldıktan sonra 140 kilometre güneydeki Fondi şehrine giden Fransız kardinaller üç İtalyan kardinalin her birine ayrı ayrı ve yüksek gizlilik derecesinde mektuplar gönderip onları papa olarak seçecekleri vaadinde bulunarak yanlarına çağırmışlardır. Her biri papa olacağı düşüncesiyle Fondi’ye giden bu kardinaller, yapılan seçim sonucunda kendilerinin değil, Fransız kardinallerden Cenevre Başpiskoposu Robert’in VII. Clement adıyla papa seçilmesi karşısında hayal kırıklığına uğramışlardır. VII. Clement’in önce Napoli’ye, ardından da Napolililerin VI. Urban’ı papa olarak tanıması üzerine Avignon’daki papalık ikametgâhına geçmesiyle birlikte Papalık Hizipleşmesi resmen başlamıştır.⁶⁹

Papalık Hizipleşmesinin başlaması dünya -ve özellikle de Avrupa- için güç dengelerinin değişmesi, ülkelerarası ayrışma ve kutuplaşmalar dönemi anlamına gelmiştir. Sonuç olarak Avrupa ikiye ayrılmış; Almanya, Macaristan, Bohemya, Polonya, İskandinavya, Hollanda ve İtalya’nın çok büyük bir kısmı VI. Urban’a bağlı kalmışken Fransa, İskoçya ve İspanya (Kastilya, Aragon ve Navarra Krallıkları) ise VII. Clement’i papa olarak tanımıştır.⁷⁰

Avrupa; bu tarihten itibaren kırk yıla yakın süreyle her biri kendi ordusuna, kardinaller meclisine ve papalık ikametgâhına sahip iki rakip ve düşman papanın etrafında bölünmüştür.

⁶⁸ De Bonnechose, 11.

⁶⁹ De Bonnechose, 11.

⁷⁰ Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, Londra, 2005, 193.

1.3.2.2. Hizipleşmenin Devamı ve İki Papalı Dönem (1378-1409)

Bir tarafta Papa VI. Urban ve onu destekleyen devletler ile diğer tarafta Avignon'da ikamet eden karşı-papa VII. Clement ve onu destekleyen devletlerin bulunduğu hizipleşme, Avrupa siyasi hayatının ve Hristiyanlık tarihinin en önemli ve en ilginç dönemlerindendir. Zira bu dönemde önce iki, daha sonra üç kişi papalık iddiası taşımış ve bunların her birinin kendi kardinaller meclisi, hatta rahip, piskopos ve başpiskoposları olmuştur. Ayrıca her papa kilise gelirlerinden ayrı ayrı istifade etmiştir.⁷¹ Üstelik mevcut papalar öldüklerinde de yerleri başkaları tarafından doldurularak hizipleşme sürdürülmüştür. Nitekim Papa VI. Urban'ın 1389'da ölmesi üzerine yerine IX. Boniface geçmiş ve derhal karşı-papa VII. Clement tarafından aforoz edilmiştir. O da rakibine aynı şekilde karşılık vermiştir.

Hristiyanlıktaki kutuplaşmanın gittikçe kötüye gitmesi her iki tarafın kardinallerinin de endişesini arttırmış ve bu hizipleşmeye son verme ihtiyacı hissetmelerini sağlamıştır. Karşı-papa VII. Clement 1394'te ölünce, onun halefini seçmek için toplanan 21 kardinal, eğer kendileri papa olarak seçilirse hizipleşmeyi sonlandırmak için gerekirse bu makamdan vazgeçmek de dahil her şeyi yapacaklarına dair söz vermişlerdir.⁷² Nihayet Pedro de Luna, XIII. Benedict adıyla karşı-papa VII. Clement'in halefi olmuştur. Clement'in kardinallerinden olan Benedict, kardinalliği süresince 11 yıl kaldığı İber Yarımadasında Aragon, Kastilya, Navarra ve Portekiz'in desteğini almış olduğundan papalığı bu krallıklar tarafından tanınmıştır.⁷³ Hizipleşmeyi bitirmek için verdiği sözü tutmayan Benedict, makamını bırakmamış, üstelik birçok kardinali görevinden uzaklaştırmıştır. Nitekim rakibi de makamından vazgeçmemiş ve iki papalı dönem sürmüştür. 1404'te Papa IX. Boniface ölünce yerine VII. Innocent, o

⁷¹ John Laux, *Church History*, TAN Books, New York, 1989, 351.

⁷² John Norman Davidson Kelly, *Oxford Dictionary of Popes*, Londra, 2010, 232

⁷³ Kelly, 232.

da 1406'da ölünce onun yerine XII. Gregory seçilmiş, ancak hiçbir papa hizipleşmeyi bitirmek için görevini bırakmaya yanaşmamıştır.⁷⁴

Tüm bu yaşanan gelişmelerin nihayetinde Papa XII. Gregory'ye bağlı 14 kardinal ile karşı-papa XIII. Benedict'e bağlı 10 kardinal Pisa'da bir araya gelmiş ve her iki taraf da papalarına bağlılıklarından vazgeçip yeni bir konsil toplayarak hizipleşmeyi sonlandırma kararı almışlardır. 24 kardinal, 4 başpiskopos, 80 piskopos, 89 başrahip, 41 başkeşiş, 4 dinî tarikat lideri ve çeşitli üniversite temsilcilerinin katılımıyla Pisa Konsili 1409 yılında toplanmıştır.⁷⁵

1.3.2.3. Pisa Konsili (1409) ve Üç Papalı Dönem (1409-1417)

25 Mart 1409'da Pisa'da toplanan konsilde hem papa XII. Gregory hem de karşı-papa XIII. Benedict kınanmış, konsile resmen davet edilmiş olmalarına rağmen katılım sağlamadıkları için de itaatsiz olmakla itham edilmişlerdir. Otuz yıldır süren bu çekişmeden, hizipleşmeden artık bunalan insanlar nihayet bir araya gelerek bu sorunu çözmeye çalışmış ve bu doğrultuda Milan Başpiskoposu Kardinal Pietro Filargo, V. Alexander adıyla yeni papa seçilmiştir.⁷⁶ Avrupa devletlerinin çoğu yeni papayı meşru papa olarak tanısa da diğer iki papanın, papalık iddialarını sürdürüp kendilerine birtakım siyasi destek sağlamaları durumu daha da karmaşık bir hâle sokmuş ve böylece artık papalık iddiası taşıyanların sayısı üçe çıkmıştır.

Yeni seçilen Pisa Papası V. Alexander, başlangıçtan itibaren İngiltere, Hollanda, Bohemya, Polonya, Milan, Venedik, Floransa ve Fransa'nın çok büyük bir kısmı tarafından tanınmış, rakiplerine nazaran çok daha yüksek oranda destek sağlamıştır.

⁷⁴ Kelly, 235.

⁷⁵ Warren H. Carroll, *A History of Christendom*, C. 3, (The Glory of Christendom), 472.

⁷⁶ Laux, 352.

Avignon papası XIII. Benedict ise Aragon, Kastilya, İskoçya ve Güney Fransa tarafından tanınmıştır. Bu süreçte en az desteği alan ise Roma papası XII. Gregory olmuştur. Gregory yalnızca Napoli, Batı Almanya ve bazı kuzey İtalyan şehirleri tarafından tanınmıştır.⁷⁷ Papalık hizipleşmesi artık, asıl papanın⁷⁸ en az destek bulan ve en az tanınan olduğu yeni bir döneme girmiştir.

V. Alexander, papa seçilmesinin üzerinden henüz bir yıl bile geçmemişken ölmüş ve yerine 17 Mayıs 1410'da Baldassare Cossa, XXIII. John⁷⁹ adıyla papa olarak seçilmiştir. Selefî gibi XXIII. John da diğer iki rakibinden çok daha yüksek bir destek sağlamış ve bu destek sayesinde Roma'da ikamet etmeye başlamıştır.⁸⁰

1.3.2.4. Konstanz Konsili (1414-1417) ve Hizipleşmenin Sonu

1411 yılında Kutsal Roma İmparatoru seçilen Sigismund, Hristiyan dünyasındaki bitmek bilmez ayrışmayı artık sonlandırmak istemiş, papalık iddiasında bulunan üç kişinin de bu makamlarını terk edip Hristiyanlığı tek bir çatı altında toplayıp oybirliğiyle seçilen yeni bir papanın yönetimine bırakmayı arzu etmiştir.

⁷⁷ Carroll, 479.

⁷⁸ Papalık Hizipleşmesi (1378-1417) süresince papalık iddiası taşıyanlar arasında Roma Katolik Kilisesi tarafından resmen papa olarak tanınanlar VI. Urban (1378-1389), IX. Boniface (1389-1404), VII. Innocent (1404-1406) ve XII. Gregory (1406-1415)'dir. Diğer bütün papalar, karşı-papa olarak kabul edilir.

⁷⁹ Burada adı geçen ve çalışmamız süresince de üzerinde duracağımız XXIII. John, Pisa Konsili (1409) sonrası papa seçilen V. Alexander'ın halefî olan ve 1410-1415 yılları arasında papalık yapmış olan Baldassarre Cossa'dır. Ancak Katolik Kilisesi onu karşı-papa, onun papalığı süresince rakibi olan XII. Gregory'yi ise asıl papa olarak kabul eder. Bu nedenle Papa XXIII. John denildiğinde Katolik Kilisesi tarafından 1958-1963 yılları arasında papalık yapmış olan Angelo Giuseppe Roncalli kabul görmektedir.

⁸⁰ Kelly, 238.

Bunun üzerine imparatorun ısrarıyla XXIII. John 1414 yılında Almanya'nın Konstanz şehrinde bir konsil toplamıştır. Bu konsilde asıl papa olarak kabul edilmeyeceğini anlayan John, Konstanz'dan kaçmış, ancak imparatorun emriyle yakalanmış ve hapse atılmıştır.⁸¹

John'un azlinden sonra Gregory ile yapılan görüşmelerde o, kendisine konsili resmi olarak yeniden toplama izni verilmesi durumunda papalık makamını bırakabileceğini iletmiştir. Zira kendisi John tarafından toplanan konsili, papalık içtihadı gereği tanıyamayacağını belirtmiştir. Bu istek kabul edilmiş ve 4 Temmuz 1415'te Kardinal John Dominici, konsili toplanmaya çağıran ve Papa XII. Gregory'nin istifasını açıklayan fermanını okumuştur. Bunun üzerine her iki kardinaller meclisi birleşmiştir. Avignon papası XIII. Benedict ise istifa etmeye yanaşmamış, ancak 16 Temmuz 1417'de azledilebilmiştir.⁸² Kendisi 1423'te ölene kadar papalık iddiasını sürdürse de yalnızca memleketi Aragon'da tanınmıştır.

4 Temmuz 1415'te Papa XII. Gregory'nin istifasından 11 Kasım 1417'de Oddone Colonna'nın Papa V. Martin adıyla yeni papa seçilmesine kadar geçen süre içerisinde resmi bir papa olmadığı için bu döneme *Papal interregnum* (Başsız Dönem) denmiştir. Fakat yalnızca bu iki yıllık süre değil, çok başlı olarak geçirilen yaklaşık kırk yıllık hizipleşme döneminin tamamı Hristiyanlık için adeta bir fetret devri olmuştur.

Bu dönem süresince papalık iddiasında olan papa ve karşı-papalar, görev yaptıkları yıllarla birlikte aşağıdaki tabloda da görülmektedir:

⁸¹ Carroll, 487.

⁸² Laux, 354.

Papalar (Roma)	Avignon Karşı-papaları	Pisa Karşı-papaları
VI. Urban (1378-1389)	VII. Clement (1378-1394)	V. Alexander (1409-1410)
IX. Boniface (1389-1404)	XIII. Benedict (1394-1417)	XXIII. John (1410-1415)
VII. Innocent (1404-1406)		
XII. Gregory (1406-1415)		

Tablo 1: Hizipleşme (1378-1417) süresince papalık iddiasında bulunan papa ve karşı-papalar.

İKİNCİ BÖLÜM

JAN HUS ÖNCESİ DÖNEMDE

BOHEMYA VE AVRUPA'DAKİ REFORMCULAR

Hristiyanlığın çok erken dönemlerinden itibaren başlayan muhalif ve reformcu görüşler özellikle XII. yüzyıldan sonra, yukarıda belirtmiş olduğumuz bazı önemli gelişmelerin de etkisiyle daha fazla yayılmaya ve taraftar bulmaya başlamıştır. Papalığın siyasi ve ekonomik açıdan oldukça güçlenmeye başladığı bu dönemlerden itibaren gerek Fransa ve İngiltere gibi Avrupa'nın batı kesiminde gerekse Avusturya ve Bohemya gibi Jan Hus'un yanı başında filizlenen reform hareketleri, onun fikirlerinin gelişmesinde etkili olmuştur.

XII. ve XIV. yüzyıllar arasında yaşayan ve reformcu düşünceleriyle Hus'u etkileyen bazı reformcular şunlardır:

Pierre Valdo (1140-1205)

Konrad Waldhauser (1326-1369)

Jan Miliç (1325-1374)

Janovalı Matej (1350-1393)

John Wyclif (1330-1384)

2.1. Pierre Valdo

1140 yılında dünyaya gelen ve Mesih'i yoksulluk ve sadelikte, mütevazı bir yaşamda arayan Fransız din adamı Pierre Valdo (1140-1205) ve takipçilerinin XII. yüzyıl sonlarında başlattıkları göçebe vaiz hareketi, Bohemya Reformu tarihinde önemli bir rol oynamıştır.⁸³

Fransa'nın Lyon şehrinden zengin bir tüccar olan Valdo⁸⁴ dinî bir dönüşüm yaşayıp havariler gibi yoksul ve mütevazı bir hayat sürmeye karar vermiştir. Valdo Kutsal Kitap'ta İsa'nın genç ve zengin bir hükümdara, kemale ermesi için malından mülkünden feragat etmesini öğütlediğini⁸⁵ öğrenmiş ve sahip olduğu her şeyi karısıyla paylaşmış, kalanını da ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır.⁸⁶ İsa'nın yetmiş havarisini yanlarında hiçbir şey götürmeksizin hakkı anlatmaları için göndermesi hadisesi⁸⁷ Valdo'yu da kendi müritlerini toplama ve bu uğurda kullanması konusunda teşvik etmiştir. Kendilerine *pauperes spiritu* (ruhta yoksul)⁸⁸ diyen bu Valdocu grup, bölgelerinde bulunan keşiş ve rahipleri yeteri kadar ahlaklı olup olmadıkları ve Kutsal

⁸³ Atwood, 43.

⁸⁴ Havari Petrus'un (Peter) isminin Fransızca karşılığı olan Pierre ismi, ona daha sonra takipçileri tarafından verilmiştir (Atwood, 44). Ölümünden 150 yıl sonrasına kadar Pierre ismi kullanılmamıştır. (Malan, Ronald F., *Waldensian History: A Brief Sketch*, <http://www.waldensian.info/History.htm> (18 Şubat 2019)).

⁸⁵ Matta: 19:16-30.

⁸⁶ Atwood, 44.

⁸⁷ Luka: 10.

⁸⁸ Valdo'nun takipçileri 1500'lü yıllara kadar kendilerine Valdocu dememişler, bu kavram onları yok etmek isteyenler tarafından, küçültücü bir kavram olarak kullanılmıştır. Bunun yerine kendilerine "Mesih'in Yoksulları", "Lyon'un Yoksul Adamları", "Ruhta Yoksul" ya da "Kardeşler" demeyi tercih etmişlerdir. (Malan, *Waldensian History*)

Kitap'a, İsa ve öğretilerine bağlı, yoksul ve mütevazı bir yaşam sürüp sürmedikleri gibi konularda kendilerini gözden geçirmeye davet etmişlerdir.⁸⁹

Valdo ve müritleri, göçebe vaiz hareketlerini meşru bir düzende icra etmek için papalıktan onay beklemişler, ancak bu onay gelmediği gibi Lyon Başpiskoposu tarafından da kınanıp Lyon'dan sürülmüşlerdir.⁹⁰ Bu kınama, 1184 yılında Papa III. Lucius tarafından da resmiyete dökülünce Valdo ve takipçileri Alplere doğru yayılmaya başlamışlardır.⁹¹ Valdo'dan sonra da bu hareket yayıldığı coğrafyalarda etki alanı bulmuş ve özellikle XIII. yüzyılın ikinci yarısında Avusturya'da güçlü bir varlık göstermiş, nihayet buradan da Moravya ve Bohemya topraklarına ulaşmıştır. Bu topraklarda, Engizisyon mahkemeleri tarafından sapkın ilan edilecek olan bazı fikirler geliştirmiş, bunları vaazlarında kitlelere ulaştırmışlardır.⁹²

Valdocular, azizlerin şefaati ve resimlerine tapınma, ziller, kutsal su, mumlar ve küller ile kutsallık atfedilen diğer şeylerin kutsiyetlerini sorgulamış ve bu tarz Katolik halk dindarlığının temel unsurlarını reddetmişlerdir. Onlar ayrıca Araf inancına ve günahların kilise tarafından affedilmesi uygulamasına karşı çıkmış, iman edenlerin, İsa'nın Dağdaki Vaaz'da⁹³ belirttiği emirlere uymaları gerektiğini vaaz etmişlerdir. Bu emirler zorbalığa zorbalıkla karşılık vermemeyi, eşinden boşanmamayı, yemin etmemeyi, sebepsiz sinirlenmemeyi, kimseye şehvetle bakmamayı ve düşmanlarını sevmeyi, nefret edene iyilikle karşılık vermeyi öğütlemekteydi. Valdocular, rahiplerin

⁸⁹ Atwood, 43.

⁹⁰ Atwood, 44.

⁹¹ James Aitken Wylie, *History of the Waldenses*, Delmarva Publications, Amerika Birleşik Devletleri, 2014, 2.

⁹² Atwood, 43.

⁹³ Matta: 5:1-7:29, Luka: 6:17-49

saç tıraşlarıyla⁹⁴ dalga geçmiş, kilisenin en yüksek mevkilerinin havarilerin değil, Simon Magus'un⁹⁵ takipçileri tarafından doldurulduğunu savunup bu durumla alay etmişlerdir.⁹⁶ Ayrıca Katolik rahipleri cahil, tembel ve şehvet düşkünü olmakla suçlamışlardır. Onlara göre sokak diliyle ibadet etmek, hiç anlamadıkları Latin dillinde ibadet etmekten daha iyidir. Azizlerle ilgili anlatılagelen efsanelere gülmüş, kilise geleneklerini ciddiye almamışlardır.⁹⁷ Kiliselerde yakılan mumların gereksiz olduğunu savunmuş, haçın bir odun parçasından öte bir anlam taşımadığına inanmışlardır. Bütün bunlara karşın Tanrı'nın kelamıyla tanışmaları ve ona olan hayranlıkları neticesinde saf ve adanmış bir şekilde, tevazu ve sadelik içinde yaşamlarını sürdürüp ibadetlerini yerine getirme gayreti içinde olmuşlardır.⁹⁸

Bazı Valdocu vaizler, müritlerinin yerel Katolik kiliselerinde ibadet etmelerine izin verse de daha radikal olan gruplar bu duruma şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu radikal gruplar, Katolik kiliselerindeki dinî törenlerin en iyi ihtimalle anlamsız, en kötü ihtimalle de putperestlik olduğunu vaaz etmiş ve imanlı kişileri bu kiliselerden uzak durmaya ve sadece Valdocu vaizlerin hizmetine güvenmeye çağırmışlardır. *Barbes*⁹⁹ adını verdikleri bu vaizlerini gerçek havariler gibi yoksul gezginler olarak

⁹⁴ Orta Çağ Katolisizmindeki yaygın pratiğe göre başın sadece tepesinin tıraş edilip, çevresinin bir çember gibi bırakıldığı “tonsüre” adı verilen saç modeli. 1972 yılındaki bir papalık emriyle bu uygulama sonlandırılmıştır.

⁹⁵ Havarilere, İsa'nın adına mucize gerçekleştirmeyi öğretmeleri karşılığında para teklif eden Simon Magus (Elçilerin İşleri, 8:18).

⁹⁶ Gillette, 12.

⁹⁷ Atwood, 43-48.

⁹⁸ Atwood, 33.

⁹⁹ “Amcalar” anlamına gelen “Barbes” isminin Katolik “babalar”la karıştırılmamak ve onlardan ayrılmak için kullanıldığı düşünülmektedir. <https://www.museeprotestant.org/en/notice/a-history-of-the-waldensians/> (Erişim tarihi 22 Mart 2019)

adlandırmışlardır. Bu vaizlerin çalışması ve bağış alması yasaklanmış; onlar, geçimlerini arkadaşlarından gelen hediyelerle sağlamışlardır.¹⁰⁰

Valdocuların Bohemya Reformu'ndaki etkisi, o dönem Bohemya topraklarında kurulan daimî engizisyon mahkemesinin kayıtlarında göze çarpmaktadır. Nitekim bu kayıtlara göre 1335-1355 yılları arasında yanlış inançtan ve sapkınlıktan ötürü engizisyon mahkemelerinde sorgulanan 4400 kişinin yarıdan fazlasının Valdocu fikirlere sahip olduğu belirtilmiştir.¹⁰¹ Engizisyon mahkemeleri tarafından sorgulananların çoğunun Bohemya'nın güney ve batı kesimlerinde yaşadığı ifade edilmiş ve hatta ileride Husçu radikalizm merkezlerinden biri olacak olan Pisek bölgesi, Valdocu faaliyetlerin merkezi olarak tutanaklara geçmiştir.¹⁰² Bu tutanaklar, Orta Çağ'daki Valdocular hakkında bilinen çoğu şeyin de kaynağı durumundadır. Valdocular hakkında yukarıda bahsedilen dinî görüş ve düşünceler de bu engizisyon tutanaklarında geçmektedir. Sapkınlık olarak nitelendirilen bu görüşler, engizisyon yargıçlarının, yargılanan kişinin Valdocu olup olmadığını anlamalarını sağlamıştır. 1391 yılında da bir Roma engizisyon yargıcının ifadesine göre Valdocu öğretinin vaizleri arasında Macarlar ve Bavyeralılar da bulunmuştur. Bu durum, daha önce Avusturya'da etkin olduğunu ifade ettiğimiz Valdocu doktrinin Bohemya'nın bir başka komşusunda daha yer bulduğunu göstermesi açısından önemlidir. Böylelikle Valdocu öğreti, Bohemya topraklarına da girebilmiştir.¹⁰³

Valdocular'ın Katolik Kilisesi üzerine yaptıkları yorum ve eleştirilerin, dinî görüş ve fikirlerinin Bohemya'da önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir.¹⁰⁴ Kilise'ye

¹⁰⁰ Fudge *Jan Hus*, 18.

¹⁰¹ Atwood, 43.

¹⁰² Atwood, 44.

¹⁰³ De Bonnechose, 71.

¹⁰⁴ Gillette, 11-14.

yöneltiltikleri eleştiriler ve Orta Çağ dindarlığını pek çok açıdan reddetmeleri, ilerleyen zamanlarda Bohemya’da gerçekleşecek olan reform hareketinin daha radikal bir vaziyet almasına neden olmuştur.¹⁰⁵ Nitekim 1400’lü yıllara gelindiğinde Bohemya Reformu, ilerleyen bölümlerde üzerinde durduğumuz üzere Jan Miliç’in anadilde din eğitimi ve toplumsal konulardaki hassasiyeti, Valdo’nun antiklerikalizmi (kilise yasalarına karşı oluş) ve Wyclif’in teolojisinin karışımı olarak ortaya çıkmaya hazır hale gelmiştir. Bütün bunları birleştirip reform haline getirmek için gereken tek şey olan karizmatik lider ihtiyacı ise Jan Hus ile vücut bulacaktır.

2.2. Konrad Waldhauser

Bohemya topraklarında reform görüşlerini savunan ve Hus’u etkileyen diğer bir isim, Hus’un doğumuyla neredeyse eşzamanlı olarak ölen, Aziz Augustin Tarikatına mensup ve on beş yıl (1345-1360) boyunca Viyana’da vaazlarıyla güçlü bir etki yapan Avusturyalı Konrad Waldhauser’dır (1326-1369).¹⁰⁶ Roma’da bulunduğu bir sırada Waldhauser, papalığın endüljans ile ilgili bildirisine ve daha sonra başka konulardaki yayınlarının zararlı sonuçlarına tanıklık etme imkânı bulmuş, bir milyonu aşkın bir hacı grubunun bulunduğu Hristiyanlığın başkenti Roma’da Waldhauser, buraya hac için gelenlerin tüm günahlarının bağışlanacağı ya da bu hac uğruna yapılacak harcama miktarı kadar günahlarına kefarete olacağı gibi uygulamalara tanık olmuştur. Bu durum, Waldhauser’in Kilise hakkındaki reformcu düşüncelerinin filizlenmesine neden olmuştur.¹⁰⁷

Avusturya’ya döndüğünde Waldhauser, verdiği vaazlarda o zamana dek yaşadığı pişmanlıkları dile getirmiştir. Vaazlarının etkisi daha sonra düşmanları tarafından halkın

¹⁰⁵ De Bonnechese, 11.

¹⁰⁶ Gillette, 14.

¹⁰⁷ Fudge, *Jan Hus*, 18.

huzurunu kaçırdığı suçlamalarıyla sonuçlanmış, bu suçlamalara karşılık Waldhauser, İsa'ya karşı yöneltilen benzer suçlamalara atıfta bulunarak kendini savunmuştur.¹⁰⁸ Roma'ya yaptığı ziyaretten döndükten sonra Viyana'da daha az vaaz vermeye ve sonraları gezici bir vaiz olarak görev yapmaya başlamıştır. Tüm Avusturya'yı dolaşıp vaazlar vermiş ve Prag'a kadar gitmiştir. Prag'da IV. Karel onun yaptıklarını ve hitabetini takdir etmiş, onu Bohemya'da güvence altına alacağı vaadiyle Prag'da sürekli olarak yaşamaya davet etmiştir. IV. Karel aynı zamanda kilisedeki yolsuzluklara son vermek amacıyla da onun görüşlerinden yararlanmak istemiştir.¹⁰⁹

Prag'a geldikten sonra bir yıl boyunca Aziz Gall Kilisesi'nde vaazlar verse de ilk zamanlarda bu vaazlarıyla istenilen etkiyi sağlayamamıştır. Ancak daha sonra ahlaki yozlaşmışlıklar üzerine yaptığı sert eleştirileri yoğun bir ilgi görmüş, büyük bir etki yaratmıştır. Giderek artan sayıdaki zengin kadın dinleyiciler şatafatlı kıyafetler giymeyi, tefeciler haksız ve aşırı kazanç elde etmeyi bırakmış; gençler ise dine olan kayıtsızlıklarından sıyrılıp daha dindar bir hayat yaşamaya başlamışlardır.¹¹⁰

Waldhauser, ilerleyen zamanlarda çok daha geniş kitlelere hitap etme olanağı bulacağı açık pazar meydanlarında vaaz vermeye başlamıştır. Vaazlarında Kiliseye getirilen yenilikler ve bu yeniliklerin mimarları olarak gördüğü keşişler üzerine şiddetli eleştiriler içeren söylevler gerçekleştirmiş, onları ikiyüzlü ve ahlaksız olmakla itham etmiş ve koyun kıyafeti giymiş kurtlara benzetmiştir.¹¹¹ Kıyafetlerinin ve yaşam tarzlarının Tanrı'nın buyruklarıyla bir alakası olmadığını Kutsal Kitap'a dayanarak savunmuş, kötü bir şöhrete sahip oldukları tembellikleri, sürekli ilahi söylemeleri gibi

¹⁰⁸ Gillette, 15.

¹⁰⁹ Atwood, 26.

¹¹⁰ Spinka, *John Hus*, 7-8.

¹¹¹ Gillette, 16.

konularda onları eleştirmiştir.¹¹² Çocuklarına ebedi bir yeminle manastır hayatını dayatan ebeveynleri eleştirerek yalnızca Tanrı'nın Ruhu ile yönetilenlerin Tanrı'nın gerçek oğulları olabileceğini savunmuştur. Keşişlerin kendi anadillerindeki İncil'i reddederek sıradan insanın dine yaklaşmasını engelleyip batıl inançları teşvik etmelerini ve yolsuzluklarının önlenemez bir boyuta ulaşmasını da şiddetle eleştirmiştir.¹¹³ Bu noktada Jan Miliç'i etkilemiş, Miliç de Jan Hus'a ilham olmuştur. Vaazlarında üst sınıfa mensup Almanları lükse düşkünlükleri, para hırsları, kibirleri ve dine olan mesafelerinden ötürü kendi dillerinde eleştirmiştir. Ayrıca zengin insanları daha fazla bağışta bulunmaya çağırmış, Dominikenler ve Fransiskanlar gibi dilenci tarikatları da hırsları ve açgözlülükleri sebebiyle vaazlarına konu etmiştir. Ruhban sınıfına yaptığı çağrıyla onları birincil vazifelerine dönmeye davet ederek tarikatlarını zenginleştirmek ve dünyevi bir güvenlik arayışına girmektense cemaatlerinin ruhlarını kurtarmaya yönelmeleri gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁴

Özetlemek gerekirse Konrad Waldhauser güçlü bir tövbe vaizi olarak ilahi gazaptan kaçmak için topluma ve din adamlarına keskin uyarılarda bulunmuştur. Waldhauser, kibir, tefecilik, yolsuzluk ve düşük ahlaklılık gibi konularda toplumun hemen her kesimine eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle Kutsal Kitap'ın anadilde okunması ve öğretilmesi fikri ve kilisedeki yolsuzluk ve ahlaksızlıklar bağlamında Bohemya Reformu ve Jan Hus üzerinde etki bırakmıştır.

Waldhauser, 1369 yılında Teyn Kilisesi'nin rahibi iken ölmüş ve onun bıraktığı reform mirasını öğrencisi Jan Miliç devralmıştır.

¹¹² Atwood, 26.

¹¹³ Gillette, 17-18.

¹¹⁴ Atwood, 28.

2.3. Jan Milič

Konrad Waldhauser'in ölümünün ardından Bohemya'daki reform hareketini sürdüren isim yine onun kadar popüler olan ve onunla aynı kilisede görev yapan Jan Milič olmuştur. 1300'lü yılların başında doğup 1374 yılında öldüğü düşünülen Milič, Teyn Kilisesi vaiziyken fikir ve görüşleriyle Hus'u etkileyen, Çek ulusal dinî reformunun kurucusu olarak görülecek kadar önemli bir şahsiyettir.¹¹⁵ Roma Katolik Kilisesi'nin dünyevileşmesine sert eleştiriler getirmiş ve Kutsal Kitap'ın Hristiyanlar için tek rehber olduğunu savunmuştur. Ayrıca Kutsal Kitap'ın herkes tarafından, kendi anadillerinde okunup anlaşılabilmesi için çalışmalar yapmıştır. Din adamları için verdiği vaazlarda Latinceyi kullanmaya devam etse de Milič, halka verdiği vaazlarında, onların anlayacağı şekilde yeri geldiğinde Çekçe yeri geldiğindeyse Almancayı kullanmıştır. Böylelikle kilise içinden olmayan sıradan insanların da dini anlamasını, özümsemesini ve dine yaklaşmasını amaçlamıştır. Bu durum, onun halk nezdinde saygın bir din adamı olarak destek bulmasına ve saygı görmesine vesile olmuştur.¹¹⁶

Prag Üniversitesi'nde ilahiyat ve hukuk alanlarında eğitim görmüş olan Milič, eğitiminin ardından Kraliyet Yüksek Mahkemesi'nde çalışmaya başlamıştır. Ülkenin aydın kesiminden olması sebebiyle devlet kademelerinde birçok başarılı ve güçlü insanla ilişki içerisinde olmuştur. Zekâsı, entelektüelliği ve uluslararası ilişkilerdeki bilgisi, onu kariyerinde başarılı kılmıştır. Ayrıca kralın itiraf papazı olarak da görev yapmıştır.¹¹⁷ Döneminin uygulamaları gereği Prag Başpiskoposu tarafından kendisine benefis olarak oldukça iyi bir gelir getirecek olan Aziz Vitus Katedrali başdiyakozluğu ve vaizliği verilmiştir. Oldukça saygın ve ayrıcalıklı bir din adamı olmasına rağmen

¹¹⁵ "John Milic", *Encyclopedia Britannica*, Amerika Birleşik Devletleri, 1974, C. 2, 119.

¹¹⁶ Atwood, 27-30.

¹¹⁷ Arvid Gradin, *A Short History of the Bohemian-Moravian Protestant Church of the United Brethren*, Londra, 1743, 5.

1363'te sahip olduğu tüm mevkilerden kendi isteğiyle feragat ederek yerine az gelirli bir papazı vekil olarak tayin etmiş ve kendini mütevazı bir hayata ve vaazlarına adanmıştır.¹¹⁸

Waldhauser'in çağdaşı ve aynı zamanda öğrencisi olan Miliç, Prag'da filizlenmeye başlayan reform hareketini etkili vaazlarıyla ve yazdıklarıyla, hocasının izinden giderek sürdürmüştür. Hocasından ayrıldığı tek nokta ise vaazlarında kullandığı dil olmuştur. Nitekim hocası vaazlarında genelde Almancayı kullanırken o daha çok Çekçeyi tercih etmiştir. Prag'da çeşitli kiliselerde vaazlar veren Miliç'in popülaritesi artınca günde üç, hatta bazen beş kez vaaz verdiği zamanlar olmuştur. Çek dilinde verdiği vaazlar, yalnızca halkın, dinini anadilinde dinleme ve anlamaları bağlamında değil, milli hislerini kuvvetlendirme noktasında da etkili olmuştur.¹¹⁹

Miliç'in Prag'da yaptıkları, anadilde vaaz ile sınırlı kalmamıştır. Onun, toplumun hemen her kesimini kapsayan ahlaksızlık ve yolsuzluk temelli suçlamalarının merkezinde din adamları ve toplumun üst sınıfındaki önemli kişiler yer almıştır. Kendisinden önce ve sonra gelen hemen tüm reformcu din adamları gibi Miliç de kilisedeki yolsuzlukları ve dünyevileşmeyi eleştirmiştir. Ancak Miliç, yalnızca din adamlarının neden olduğu sorunlarla değil toplumsal bozukluklarla da ilgilenmiş, toplumu ilgilendiren konulara kayıtsız kalmamıştır. Bu yönde yaptığı en önemli icraatı ise kötü şöhretli evlerin tasfiyesini sağlamak olmuştur. Pek çok çağdaşının aksine Miliç, böyle evlerde çalışan kadınların ahlaki düşüklükten ya da cinsel arzularının tesirinden değil, fakirlik, umutsuzluk ve çaresizlikten bu durumda olduklarını savunmuştur. Bu düşünceleri doğrultusunda Miliç, bu kadınları, sahip oldukları yaşantıdan kurtarıp vaazlarıyla onları dinî hayata taşıyacağı fikriyle imparator IV. Karel'den, bu kötü

¹¹⁸ Atwood, 27.

¹¹⁹ Atwood, 31.

şöhretli evlerden birini kendisine tahsis etmesini istemiş ve bu hususta imparatoru ikna etmiştir. İmparator tarafından kendisine 1372 yılında tahsis edilen bu eve Kutsal Kitap'a atfen *Jerusalem* (Kudüs)¹²⁰ adını veren Miliç, bu evdeki çaba ve çalışmalarıyla iki yüz kadar hayat kadınının, içinde bulundukları durumdan çıkıp dinî hayata yönelmelerini sağlamıştır.¹²¹ Jerusalem'in varlığı, kıyamet alametleriyle yaralanan ve ölümcül hasta olduğuna inanılan dünyaya Tanrı'nın krallığının alametlerini taşıyan eskatolojik bir müdahale iddiası taşımıştır.¹²² Nitekim Tanrı'nın krallığının alametleri arasında yaşamların dönüşüm geçirdiği, bütün toplumsal sınıflardan insanların bir arada, huzur içinde yaşadığı, ruhların ekümenik hayırseverlikle dolduğu, barışın ve huzurun yaygın olduğu bir yer bulunmaktadır.¹²³ O dönem Prag'da bütün bu alametlerin tamamının bulunduğunu, eksik olan tek şeyin ise düzenli ve sık uygulanan Evharistiya ayini olduğunu düşünen Miliç, Jerusalem'de Evharistiyayı günlük olarak icra etmiştir. Miliç'e göre bu ibadet Jerusalem'deki kadınların ahlaki dönüşümünün en önemli aracıdır. Miliç, bu ayini dünyadaki Tanrı krallığına giriş kapısı olarak görmüş ve bu ibadetin tüm inananlar tarafından düzenli ve sıkça icra edilmesi gerektiğini savunmuştur.¹²⁴

Jerusalem, ilerleyen yıllarda Miliç'in öğrencisi olan bir grup reform yanlısı için konut olarak da kullanılmış, muhtaç durumda bulunan insanlara çeşitli yardım programları organize etmiştir. Burada şehrin her yerinden gelen insanlar vaazlara ve sakrament uygulamalarına katılmış ve gerek kilise içinden gerekse dışından olan insanlar Miliç'in saf dindarlığını takdir etmiştir. Ancak halk nezdinde bir aziz olarak görülmeye başlanan Miliç'in şöhreti günden güne artınca bu durum kilisedeki bazı

¹²⁰ Vahiy: 21.

¹²¹ Atwood, 28.

¹²² Atwood, 28.

¹²³ Thomas A. Fudge, *Magnificent Ride, The First Reformation in Hussite Bohemia*, New York, 1998, 50.

¹²⁴ Fudge, *Magnificent Ride*, 50.

çevreleri rahatsız etmiştir.¹²⁵ 1373 yılında muhalifleri, onun vaazlarını durdurup reformunu sonlandırmak ve Jerusalem'i kapatmak için adımlar atmışlardır. Onu birçok konuda sapkınlıkla ve kilisenin ahlaki öğretilerini çiğnemekle suçlamış ve Avignon'a gidip kendini savunması için zorlamışlardır.¹²⁶

Miliç 1367 yılında, Kutsal Kitap'ın Vahiy bölümüyle ilgili görüşlerini Papa V. Urban (p. 1362-1370) ile paylaşmak üzere Roma'ya gitmiş, papa ile görüşemeyince bildirisini Roma sokaklarında dağıtmak istemiştir. Ancak burada Roma engizisyon mahkemesi tarafından tutuklanmış ve hapse gönderilmiştir. Miliç, IV. Karel ve Papa V. Urban sayesinde özgürlüğüne kavuşmuş ve daha sonra Prag'a dönerek vaazlarına devam etmiştir. Prag'a döndükten sonra dinî çevrelerin şiddetli saldırılarına maruz kalan Miliç hakkında bazı rahipler on iki maddeden oluşan bazı suçlamalarda bulunmuşlardır. Miliç'in, Avignon'da bulunan papalık mahkemesine de gönderilen bu suçlamalara konu olan görüşlerinden bazıları şu şekilde açıklanmıştır: Deccalın dünyada zuhur etmesi, din adamlarının kişisel mülkiyet haklarının olmaması, din adamlarının vergi toplamasının tefecilik olması, Evharistiya uygulamasının sürekli ve sıkça yapılması.¹²⁷ Bu suçlamalara karşılık kendini savunması için Avignon'a gitmeye zorlanan Miliç, burada Papa XI. Gregory (p. 1370-1378) tarafından aklansa da dönüş yolculuğunda 29 Haziran 1374'te ölmüştür.¹²⁸

Miliç'in yukarıda bahsettiğimiz bu görüş ve düşüncelerin büyük bir kısmının Jan Hus tarafından da savunulmuş olması, onun Jan Hus üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

¹²⁵ Atwood, 32.

¹²⁶ Gillette, 19-24.

¹²⁷ Atwood, 32.

¹²⁸ Atwood, 33.

Miliç'in ölümünün ardından Jerusalem, Sistersiyen tarikatına¹²⁹ mensup üniversite öğrencilerine tahsis edilmiştir. Miliç'e sadık din adamları da konumlarını kaybetmişlerdir. Ancak bu durum onların reform isteklerini azaltmadığı gibi aksine şevklerinin artmasına neden olmuştur.

2.4. Janovalı Matej

Bohemya'da Hus öncesi reformculardan biri de etkili ve popüler vaazlarıyla ön plana çıkan Janovalı Matej'dir. Bohemyalı bir savaşçının oğlu olarak 1350 yılında dünyaya gelen Matej, altı yıl Paris'te eğitim görmüş olmasından ötürü Bohemya'da "Parisli Hoca" olarak da tanınmıştır.¹³⁰ Bir süre Roma'da da ikamet eden Matej, Prag'a döndüğünde Aziz Vitus Katedrali'ne günah çıkarma yetkisine de sahip papaz olarak atanmıştır. Bu görevini ifa ederken, bunun en az kürsüde vaaz vermek kadar etkili olduğunu fark etmiştir. Miliç'ten etkilenerek yazdığı "Eski ve Yeni Ahit'in İlkeleri" adlı tezinde Hristiyanlığın kaidelerini, çağının şartlarına uygulamış ve Kutsal Kitap'ı dinî hayat için yeterli bir kaynak olarak görmüştür. Hristiyanların, günlük hayatlarını Kilise babalarının yazdığı dogmalara göre değil İsa Mesih'in hayatını taklit ve tatbik ederek yaşamaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışmasında Matej ayrıca dilenci tarikatların deccal gibi hareket ettiklerini belirterek onlara sert eleştirilerde bulunmuştur.¹³¹

Miliç'in sadık ve samimi bir takipçisi olmasına rağmen Papalık Hizipleşmesi (Papal Schism) süresince zamanının çoğunu yurtdışında kazançlı ve saygın bir benefis

¹²⁹ Beyaz Keşişler ya da Bernardinler olarak da bilinen ve 1098 yılında Fransa'nın Dijon şehri yakınlarında Molesmeli Aziz Robert liderliğinde bir grup keşiş tarafından kurulan Katolik tarikat. ("Cistercians", *Encyclopedia Britannica*, Amerika Birleşik Devletleri, 1974, C. 2, 948).

¹³⁰ Stephen E. Lahey, *Matej of Janov: Corpus Mysticum, Communionem and the Lost Treatise of His Regulae*, Lincoln, Amerika Birleşik Devletleri, 2018, 1.

¹³¹ Atwood, 33.

edinmeye harcamış olsa da bu girişimlerinden pişmanlık duyarak kiliseyi Yeni Ahit'te anlatılan havariler dönemi yoksulluğuna dönmeye çağırmıştır.¹³² Kiliseyi ve ona bağlı unsurları deccal olarak nitelemiştir. Hizipleşme döneminde “Tek Kutsal Katolik Apostolik Kilise”den söz edilememesinin, en azından bir papanın kusurlu olabileceği anlamına geldiğini savunmuştur.¹³³

Matej ayrıca Evharistiya ayininin ruh için bir ilaç, bir gıda olduğunu savunmuştur. Onun düşüncesine göre vuku bulan kıyamet mücadelesiyle yüzleşmek ya da sadece ölüm karşısında kurtuluşunu güvence altına almak isteyenler Evharistiya sakramentini saygıyla ve sıklıkla uygulamalıdır.¹³⁴ O dönemlerde Avrupa’da yaygın olan senede en fazla bir kez bu ayinin icra edilmesi geleneğinin aksine Matej de tıpkı Miliç gibi daimi ve sık Evharistiyanın gerekliliğini vaaz etmiş, bir insanın bu ayini hayatı boyunca yalnızca bir kez icra etmesinin ruhu içi yeterli olacağı fikrine karşı çıkmıştır.¹³⁵ Onun bu görüşleri neticesinde Prag’daki sıradan insan toplulukları haftalık olarak Evharistiya ayinine katılmaya başlamıştır. Hatta bu insanlardan bazıları tıpkı keşişler ve rahipler gibi günlük olarak bu uygulamayı yerine getirme imkânı bulmuşlardır. Matej’in kilise çevrelerince en çok karşı çıkılan icraatı da bu paralelde kilise mensubu olmayan sıradan halka daimî Evharistiya uygulanması olmuştur.¹³⁶

Prag’da görülmeye başlanmış olan toplumsal huzursuzluk arka planında Matej, kilisenin suistimallerine karşı bir nevi toplumsal saldırı başlatmıştır. Öte yandan deccal konusuna da kafa yoran Matej, deccal ya da deccalın tarafında olan herkesin İsa

¹³² Gillette, 21.

¹³³ Atwood, 34.

¹³⁴ Phillip N. Haberkern, *Patron Saint and Prophet: Jan Hus in the Bohemian and German Reformations*, Oxford University Press, New York, 2016, 7-10.

¹³⁵ Haberkern, 7.

¹³⁶ Gillette, 33.

Mesih'e ve onun kilisesine karşı olduğunu açıklamış ve deccalın icraatları arasında Kutsal Kitap'ın suistimali, sakramentlerin ihmali ve kilisede bölünme yaratma gibi hususları saymıştır.¹³⁷ Yaptığı bu vurgularla Matej, bizzat papalığın kendisini deccal olmakla itham etmiştir.

Matej, sevginin ve bilginin anası olarak gördüğü Kutsal Kitap'ı gençliğinden beri en iyi arkadaşı olarak gördüğünü belirtmiştir. Kendisi için Kutsal Kitap'ın ne anlam ifade ettiğini şu şekilde açıklamıştır: *“Yazdığım her bir satırda Kutsal Kitap'ı her şeyin üstünde tuttum. Doktorların söylediklerine çok daha az önem verdim, çünkü Kutsal Kitap, beni en kısa sürede ve en güzel şekilde iyileştiren en önemli ilaçtır. Onda bütün sorularıma tatmin edici cevaplar buldum. Ruhum her acı çektiğinde, mutsuz olduğumda ve endişe içinde hissettiğim her anda bana en iyi teselliği yine en yakın arkadaşım olarak gördüğüm Kutsal Kitap sundu. Her daim onun varlığına sığındım, yaptığım yolculuklarda da yanıma yol arkadaşı olarak hep onu seçtim. Papalığın baskıcı kibrine yine Kutsal Kitap ile karşı çıkabildim.”*¹³⁸

Matej'in görüşleri ve icraatları, diğer bütün reformcular gibi onu da Kilisenin otoritesi ile karşı karşıya getirmiştir. Kilise mensubu olmayanlara ayda bir kereden fazla Evharistiya ayinini icra etmeleri yasaklanmış, nihayetinde de Matej, altı ay süreyle vaaz vermekten men edilmiş ve kendi görev yaptığı kilise dışında herhangi bir yerde rahip olarak görev yapması da yasaklanmıştır. Matej, 1393 yılında Avignon'da ölmüştür.¹³⁹

¹³⁷ Gillette, 31-34.

¹³⁸ Gillette, 31.

¹³⁹ Lahey, Matej, 20.

Gerek vaiz gerekse reformcu kişilikleriyle ön plana çıkan bu üç önemli şahsiyet, Hus'un reformuna katkı sunacak önemli icraatlara imza atmışlardır. Onlar Kutsal Kitap'ın otoritesini ön plâna çıkarmak konusunda Hus'tan birkaç on yıl önden giderek onun sahip olduğu etkiye sahip olamasalar da kayda değer işler yaparak Hus'a yol açmışlardır. Hus, onlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiş ve çalışmalarında onların düşünce ve öğretilerinden belirli ölçülerde istifade etmiştir.

Son olarak 1391 yılında Miliç ve Matej'in reform çabalarının Beytlehem Kilisesi'nin kurulmasıyla birlikte kurumsal bir kimliğe büründüğünü söylemekte fayda vardır. Burası herkese açık bir dinî merkez olarak, Çekçe vaazların verildiği ve Kiliseyi reform yapmaya çağıran, fakir ve düşkünler için yardımlarda bulunan önemli bir kurum olmuştur. Öte yandan Beytlehem, Prag Üniversitesi'nin yönetimi altında hizmet vermiş, buradaki vaizler aynı zamanda üniversitede hocalık da yapmışlardır. Aralarında Jan Hus'un da bulunduğu bu hocalar, İngiliz ilahiyatçı John Wyclif'in çalışmalarını bu dönemde daha yeni yeni tanımaya ve özümsemeye başlamışlardır. Wyclif'in fikirleri ve öğretileri, ilerleyen yıllarda Bohemya Reformunu daha devrimci bir yöne itmiştir.

2.5. John Wyclif

Reformasyon fikrinin en önemli savunucularından biri İngiliz ilahiyatçı John Wyclif'tir. Wyclif, 1330 yılında dünyaya gelmiş, yaşamının büyük kısmını Oxford'daki okullarda geçirmiş ve 1374 yılında ise ilahiyat doktoru olmuştur. Hus için Prag ne kadar önemliyse Wyclif için de Oxford o denli önemlidir. Gerek orada eğitim görmesi gerekse de eğitimi tamamladıktan sonra orada ders vermesi, Oxford'u Wyclif için önemli kılmıştır. Şehrin özgür düşünce imkânlarından istifade ederek reform fikirlerini açıklayabilmesi ve orada vaazlar verebilmesi, Wyclif'e mevcut şöhretini kazandırmıştır. Onun Oxford'daki kariyeri, ilerleyen yıllarda iyice sivrilmesine ve kraliyetin emrine

girmesine, bu görevler sebebiyle de kraliyet tarafından terfiler almasına vesile olmuştur.¹⁴⁰ Jan Hus'tan bir, Martin Luther'den ise yaklaşık iki yüzyıl önce yaşamış olmasına rağmen Wyclif, Kilise'ye yönelttiği eleştirilerle reform tarihinde hatırı sayılır bir yer edinmiştir. Özellikle Orta Çağ'da Kilise'nin ve papalığın içinde bulunduğu durum üzerine yaptığı sert eleştirilerle Jan Hus'un hayranlığını kazanan Wyclif, Reformasyonun öncülerinden ve yaşadığı dönemin en önemli fikir adamlarından biri olarak kabul edilmektedir.¹⁴¹ Kilisenin ilk halinden uzaklaşması, Papanın dünyevi otoritesi gibi hususlarda ağır eleştirilerde bulunarak kendisinden asırlar sonra gelecek reformcu din adamlarını etkilemeyi başaran Wyclif, Avrupa Reformunun öncülerinden biri olmuştur. Bu bağlamda Jan Hus'un da fikirlerinden en çok etkilendiği isimlerin başında İngiliz ilahiyatçı John Wyclif gelmektedir.¹⁴²

Wyclif'in felsefi ve dinî görüşlerinden bazılarını aşağıdaki alt başlıklar halinde incelemeye çalıştık:

2.5.1. Kilise ve Papalık

Wyclif, felsefi açıdan dünyanın, her biri somut olan genel kavramlardan (tümeller) meydana geldiğini iddia eden realizm ya da idealizm olarak adlandırılan görüşü desteklemiştir. Ona göre bu tümeller veya idealar, maddelerin özünü teşkil eden ve gerçekten var olan şeylerdir. Bu tümeller soyut olarak var olsalar dahi görünen şeylerden bile daha gerçeklerdir. Wycliffe, bir realist olarak görüşlerinde daha da ileri giderek tümeller hakkındaki entelektüel ve duygusal hatanın sebebinin o çağın bütün

¹⁴⁰ Mevlüde Atasever, *John Wycliffe ve Papalık Eleştirisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, 2011, 18.

¹⁴¹ Dyson Hague, *Wycliffe: An Historical Study*, Toronto, 1924, 3-4

¹⁴² Fudge, *Jan Hus*, 6.

günahları olduğunu savunmuş ve bu düşünceden hareketle gerçek veya ideal kilisenin aslında görünmeyen, mükemmel kilise olduğunu söylemiştir. “Kilise Üzerine” adlı eserinde tümelleri kilise dogmalarının sınırlarının ötesine taşımıştır. Wyclif’e göre yalnızca tek bir gerçek kilise vardır. Ona göre *“aslında tek bir beden; mükemmellik, yanılmazlık, değişmezlik ve kusursuz varlık öngörülleri, önceden belirlenmiş olan; geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğin bir bütünlük olduğunu destekleyendir ve bu grup tek başına Mesih’in mistik bedenidir. Bunun tek bir önderi vardır, o da Mesih’tir ve topluluk olarak tek yasaya, yani Mesih’in yasasına uyulmasına dayanmaktadır.”* Wyclif gibi radikal bir realist için “Kutsal Katolik Kilisesi”, Roma Katolik Kilisesi’nin değil, Havariler Kredosu’nda tanımlandığı üzere yalnızca Mesih’in mistik bedeni olabilir. Diğer tüm idealar gibi o da zamanın ve tarihin yozlaşmasının dışında var olmaktadır.¹⁴³

Wyclif gerçek veya ideal kilisenin gerçekten var olduğuna ama ona olan bağlılığı yalnızca Tanrı’nın bilebileceğine inanır. Fiziki kilise yalnızca gerçek kilisenin kusurlu bir yansımasıdır. Wyclif, Pavlus’un ve Aziz Augustinus’un eserlerinden esinlenerek, asli kiliseyi “Tanrı tarafından kurtarılmış olanlar bütünü” olarak tanımlar. Kurtuluşa erenler asli, görünmeyen kilisenin bir parçasıyken Tanrı’nın lanetledikleri buraya ait değildir. Bu sebeple papalar bile seçilmişler arasında olmayabilirler.¹⁴⁴

Wyclif’e göre hiçbir kilise veya din adamı kimin kurtuluşa erenlerden, kimin lanetlenenlerden olduğunu belirleyemez; çünkü bunu yalnızca Tanrı bilir. Bu yüzden hiçbir kilise görevlisi gerçekten kimin asli kiliseye bağlı olduğunu bilemez. Bu fikir, Orta Çağ’da papalığın en büyük silahı olan aforoz uygulamasını derinden sarsmıştır.

¹⁴³ Atwood, 37.

¹⁴⁴ Stephen E. Lahey, *John Wyclif*, Oxford University Press, New York, 2009, 169-173.

Zira Wyclif, papanın bir kişiyi Katolik Kilisesinden aforoz emesinin, o kişinin asli kiliseye olan bağlılığını etkilemeyeceğini savunmuştur.¹⁴⁵

Wyclif'in kurtuluşa erenler bütünü olarak tanımladığı kilise kavramı o dönem için devrim niteliğinde olmuştur. Çünkü Wyclif'e göre bizzat Papanın kendisi bile bu kiliseye dahil olamayabilirdi. Böylesi bir söylem, kilisenin otoritesini tamamen yıkan ve din adamlarının dünyevi otoritesini kabul etmek için herhangi bir sebep bırakmayan bir etkiye sahip olmuştur.¹⁴⁶ Wyclif, papalığın bölünmesi hadisesinin, felsefesini haklı çıkardığına inanır. Ona göre asli kilise birbirine düşman papalar arasında bölünemez; bu nedenle, Roma Katolik Kilisesi asli kilise olamaz ve Hristiyanlığı tek başına temsil edemez.¹⁴⁷

2.5.2. Devlet Yönetimi ve Toplumsal Sınıflar

Wyclif, İngiltere Kraliyeti, papalık ile vergilendirme hususunda ihtilaf halindeyken *De Civili Dominio* (Sivil İdare Üzerine, 1377) ve *On the Power of the Pope* (Papa'nın Gücü Üzerine) adlı eserlerinde sivil otoriteyi destekleyerek Orta Çağ kilisesinin politik ve ekonomik gücü kullanmayı meşrulaştıran tavrını ciddi bir biçimde yerinden sarsmıştır. Wyclif din adamları, asiller ve reayadan oluşan üç sınıflı toplum anlayışını benimsese de ona göre Dünyadaki Kilisenin¹⁴⁸ her bir üyesi Tanrı'nın bu sınıf

¹⁴⁵ Lahey, Wyclif, 197.

¹⁴⁶ Atwood, 34.

¹⁴⁷ De Bonnechose, 26.

¹⁴⁸ Hristiyanlıkta, geleneksel olarak Kilise üçe ayrılır: Mesih'in askerleri olarak dünyada günaha, şeytana, şeytanlaşan dünyevi güçlere karşı aktif bir mücadele içinde olan Dünyadaki Kilise (Church Militant); Araf'ta acı çeken, günahlarının bedelini ödeyen Hristiyanlardan oluşan Araftaki Kilise (Church Penitent, Church Suffering ya da Church Expectant) ve cennetteki Hristiyanlardan oluşan Muzaffer (Cenneteki) Kilise (Church Triumphant).

için verdiği emirleri yerine getirmekle yükümlüdür. O bütün egemenliğin, günahkârları cezalandırmaları için dünyaya kılıç kullanan dünyevi liderler gönderen Tanrı'dan geldiğini savunur. Savaşçı kilisenin gerçek reformu, ancak kilisenin siyasi güçten vazgeçmesi ile mümkündür. Piskoposlar ve kardinaller de dâhil olmak üzere tüm ruhban sınıfı, dünyevi işlerden uzak kalmalı ki zamanlarını ve enerjilerini İsa Mesih'i insanlara tebliğ etmeye harcayabilsinler. Wyclif'e göre ruhban sınıfı siyasetle uğraşmaktansa, görevleri gereği, Mesih'in hem sözleri hem de davranışlarıyla mütevazı bir biçimde öğrettiği kurallar aracılığıyla, havarileri örnek almalıdırlar.¹⁴⁹

Wyclif, nasıl ki devlet yönetiminin tanrısal bir atama olduğunu düşünmüşse, benzer şekilde toplumun soylu sınıfına da belirli misyonlar yüklemiştir. Buna göre asiller, toplumu yönetme sorumluluğuna sahip kişiler olarak gerektiğinde şiddet uygulamalıdır. Toplumu yönetmek önemli bir sorumluluk gerektirdiği için, Wyclif'e göre asiller gerektiğinde diğer iki grubu da korumak için kılıçlarını kullanıp Mesih'in yasalarını uygulamalıdır. Sıradan insanlar, yani reaya ise Mesih'in yasalarına uymak zorundadır ve diğer iki gruba gönüllü bir biçimde hizmet etmelidir. Wyclif, Orta Çağ'daki düşüncenin de ötesine geçip dünyevi gücün Mesih'in kurallarına karşı gelen her şeyi yok etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre Tanrı tarafından "kendi ülkesinin dinî lideri" olarak atanan Davud'un Savaşçı Kiliseyi ideal olana yaklaştırma gibi kutsal bir görevi vardı ve o da gerektiğinde güç kullanırdı. Wyclif, affedilmez günahları olanların diğer insanları yönetme hakkını kaybettiğini savunur. Hus taraftarları bu argümanı daha sonra papalığa ve İmparatorluğa karşı isyanlarını haklı çıkarmak için kullanmışlardır.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Atwood, 34.

¹⁵⁰ Atwood, 36.

2.5.3. Kutsal Kitap

Wyclif'in Kutsal Kitap hakkındaki görüşlerinin kaynağı, onun 1378 yılında Skolastik ilahiyatçılar ve Roma mahkemesi tarafından tepki çekmeye başlayan görüşleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Kendini savunmak ve fikirlerini desteklemek için Wyclif, kutsal metinlere yönelmeye başlamıştır. Onun Kutsal Kitap anlayışı *De veritate sacrae scripturae* (Kutsal Kitap Gerçeği Üzerine, 1378) adlı tezinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Wyclif'in ellerinde Kutsal Kitap devrimci bir metne dönüşmüş ve – sonrasında Hus'u da etkileyecek olan- kilise hiyerarşisine muhalif bir hale gelmiştir. Wyclif'e göre Tanrı'nın kelimeleri ebedi ve değişmezdir. Ona göre yazılı olan İncil metni Tanrı'nın ebedi olan kelamının fiziksel bir yansımasıdır. Bu yüzden o, okuyucuya Tanrı'nın aklından bir anlayış verir ve İncil'i, tarihsel ve metafiziksel bir yorumda birleştirerek modern kilise hiyerarşisinin gücünü kırma eğilimine girer.¹⁵¹

Kurum olarak kiliseye olan güvensizliğine ek olarak, Wyclif, ruhban sınıfından olmayanların da kilise öğretilerini yargılaması için İncil'e ulaşabilmesi gerektiği fikriyle kutsal metin ve kilise hiyerarşisi arasında da bir ihtilaf oluşturmuştur. Bu bakış açısı Wyclif'in kutsal metinleri İngilizceye çevirmesine yol açmıştır. “Eğer Bohemya Kraliçesi Anna, İncil'i kendi ana dilinde okuyabiliyorsa, neden bir İngiliz de aynı ayrıcalığa sahip olmasın?” diye sormuştur.¹⁵² Bu durum, onun İncil'in Çekçe'ye tercüme edilmesini işaret etmesinden ötürü, Wyclif'in Çek Reformu ve Hus üzerindeki doğrudan etkisine bir örnektir.

¹⁵¹ De Bonnechese, 26.

¹⁵² Atwood, 40.

2.5.4. Evharistiya

Wyclif, *Kutsal Kitap Gerçeği Üzerine* adlı eserini ve Kutsal Kitap yorumlarını *Evharistiya Üzerine* adlı eserinden önce yazmıştır. Süreç içerisinde “bu benim vücudumdur” ifadesinin Kutsal Kitap’taki birçok yerde farklı şekillerde geçtiğini ve bu noktadan hareketle de daha önemli bir şeyi fark etmiştir. O da transubstansiyasyon (cevher/töz değişimi) öğretisinin XIII. yüzyıla kadar Kilise tarafından öğretilmemiş yeni bir şey olduğudur. Bu öğretiye göre Evharistiya ayininde kullanılan ekmek ve şarabın İsa’nın bedeni ve kanına dönüştüğüne, bu ayinde İsa’nın orada hazır bulunduğu inanılır. Wyclif’e göre transubstansiyasyon, dinî bir emirden ziyade sonradan ortaya çıkan bir yeniliktir ve bu öğreti Tanrı kelamının doğuşuna olan bir adanmışlığı değil, din adamlarının halk üzerindeki gücünü temsil etmektedir.¹⁵³ Wyclif, bu doktrini putperest bir inanış olarak görmüş ve Kutsal Kitap ile bir ilişkisinin olmadığını savunmuştur.¹⁵⁴ O, ekmek ve şarabın sürekli tekrarlanan bir ilahi mucizeyle dönüştüğünü inkâr etmemiş, ancak ekmek ve şarabın özlerinin başka bir özle değişebilmesinin imkânsız olduğunu iddia etmiştir. Bir başka ifadeyle, her ne kadar kutsama işlemi onlara Mesih’in kanını ve etini “katsa” de, Evharistiyadaki ekmek ve şarabın oldukları gibi kaldığını ısrarla savunmuştur.¹⁵⁵

Hus, Wyclif’in transubstansiyasyon karşıtı fikirlerini reddetse de Wyclif’in bu konudaki fikirleri *Unitas Fratrum*’un (Kardeşler Birliği) da aralarında bulunduğu radikal grupları etkilemiştir. Tamamının Dominikenlerden oluştuğu Oxford ulemasından 12 kişilik bir komisyon, Wyclif’in *Evharistiya Üzerine* adlı eserinde bulunan transubstansiyasyon karşıtı fikirlerini sapkınlık olarak değerlendirmişlerdir.

¹⁵³ Lahey, *Wyclif*, 133.

¹⁵⁴ William Gilpin, *The Lives of John Wicliff and the Most Eminent of His Disciples: Lord Cobham, John Huss, Jerome of Prague and Zisca*. New York, 1814, 106.

¹⁵⁵ Gilpin, 24.

Ondan görüşlerini düzeltmesi istendiğinde, kendisinin en önemli koruyucusu olan Lancaster Dükü John'ın isteğine bile karşı çıkarak sapkınlıkla itham edilen görüşlerinin arkasında duran bir bildiri yayınlamıştır. Sonuç olarak Wyclif Oxford'dan kovulmuş ve rektörlük yaptığı Lutterworth'e taşınmıştır.¹⁵⁶

1382 yılında İngiltere Kralı II. Richard ile Bohemya Kralı IV. Vaclav'ın kız kardeşi Anna'nın evlenmesiyle bu iki ülke arasındaki ilişkiler artmış ve bunun sonucunda çoğu Bohemyalı gerek çalışmak gerek ticaret yapmak veya sadece merak ettiği için İngiltere'ye gitme fırsatı bulmuştur. Aynı dönemde Oxford'da okuyan Bohemyalı öğrencilere, Kraliçe Anna'nın teşvik ve himayesi sayesinde burs bağlanması ve iki ülke arasında ilişkiler kurulmaya başlanması, Wyclif'in çalışmalarının Oxford'dan Prag'a getirilmesine vesile olmuştur. Nitekim 1390'lı yıllarda Bohemyalı bazı öğrenciler Wyclif'in felsefi ve dinî kitaplarını alıp Prag'a getirmiş ve bu eserlerin Jan Hus'a ulaşmasıyla da Jan Hus, John Wyclif ile fikren tanışma imkânı bulmuş ve bazı konularda onun fikirlerinden etkilenmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Gilpin, 24.

¹⁵⁷ Gilpin, 25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOHEMYA ULUSAL REFORMU LİDERİ

JAN HUS'UN HAYATI VE GÖRÜŞLERİ

3.1. Jan Hus'un Hayatı

XV. yüzyılın en önemli dinî figürlerinden olan Jan Hus, komşu köy okulunda başladığı eğitimini üniversite öğrenimi için gittiği Prag şehrinde sürdürerek, orada hem akademik hem de ruhbanlık kariyerini, ulaşabileceği en üst seviyeye taşıma imkânı bulmuş ve reformcu kişiliğiyle de ön plâna çıkmıştır. Beytlehem Kilisesinde vaaz vermeye başlaması ise onun hayatında bir dönüm noktasını teşkil etmiş ve oradaki faaliyetleri neticesinde ülke çapında tanınır hâle gelmiştir.

Jan Hus, gençlik yıllarında son parasıyla endüljans satın alacak kadar “inançlı” bir Katolik iken endüljans uygulamasına açtığı savaş neticesinde “sapkın” bir Protestan olarak hayatını kaybetmiştir.

Jan Hus'un, Bohemya'nın Husinec kasabasında başlayıp, başkent Prag'a uzanan ve köylü bir ailenin yoksul çocuğu iken itibar sahibi bir akademisyen ve ruhban olmasına kadar giden hayatını üç ana başlık altında incelemeye çalıştık:

3.1.1. Çocukluk ve Gençlik Yılları

Bohemya Reformunun en önemli lideri Jan Hus, yoksul bir Çek aileye mensup olarak Almanya'nın Bavyera eyaletine sınır komşusu olan Güney Bohemya'nın Husinec isimli köyünde dünyaya gelmiştir. Bu ayrıntı önemlidir, zira Bohemya tarihinin ana hatlarını oluşturan ırksal çekişmenin en yoğun ve şiddetli yaşandığı yerler, Almanca ile Çekçenin karşılaşma imkânı bulduğu sınır bölgeler olmuştur. Husinec ve çevresi de bu iki dilin bulunduğu bir konumda yer alması nedeniyle önemlidir.¹⁵⁸

Jan Hus'un doğduğu yıllarla ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte, eski kaynaklarda çoğunlukla 1373 yılı ön plâna çıkmaktadır.¹⁵⁹ Günümüze daha yakın yapılan araştırmalarda ise 1370¹⁶⁰ ve 1372¹⁶¹ yılları, onun doğduğu yıl olarak belirtilmektedir. Papaz olarak atanıp kutsandığı yılın 1401 olması nedeniyle, 1372 ya da 1373 yılında doğmuş olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. Doğduğu gün olarak ise genelde 6 Temmuz günü gösterilmektedir. Ancak, bunun aynı zamanda Hus'un öldüğü gün olması, bu tarihin, onun takipçileri tarafından anısını onurlandırmak için sonradan seçilmiş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.¹⁶²

Hus'un yaşadığı dönemde Bohemya'da aileler yeni doğan çocuklarına isim koyarken iki genel uygulamaya riayet ederlerdi. Bu uygulamalardan ilkinde Hus, Hristiyan ismi ile babasının isminin birleşimi olarak Jan Michaluv (Michal'in oğlu Jan) olarak bilinmiştir.¹⁶³ İkinci ve daha yaygın olan uygulamaya göre ise Hus, doğum yeri

¹⁵⁸ The Count Lützow, "The Life and Times of Master John Huss", Londra, 1909, 64.

¹⁵⁹ Bkz. Schaff, Gilette ve Lützow.

¹⁶⁰ Bkz. Haberkern.

¹⁶¹ Bkz. Atwood, Spinka, Fudge.

¹⁶² "Huss, John, Hussites", *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, Ed. Samuel Macauley Jackson, Baker Book House, Michigan, 1953 C. 4., 415.

¹⁶³ Lützow, 65.

ile Hristiyan isminin birlikte kullanılması sonucu Husinecli Jan¹⁶⁴ olarak anılmıştır. Ancak bu isimlendirmeler 1399 yılında bizzat kendisi tarafından kısaltılarak Jan Hus haline getirilmiş ve bu tarihten itibaren bu isimle anılır olmuştur.¹⁶⁵ Son olarak “hus” kelimesinin Bohemya dilinde “kaz” anlamına geldiğini belirtmekte de fayda vardır. Gerek Hus’un arkadaşlarının gerek kendisinin bu isimle ilgili esprili yorumlar yaptığı bilinmektedir.¹⁶⁶ Nitekim bir rivayete göre Hus’un, Konstanz Konsili’nde cezası infaz edilmeden önce son sözlerini söyleyip cellatlarına dönerek *“Şimdi kazı yakıp öldürebilirsiniz belki ama yüzyıl sonra bir kuğu gelecek ve onu öldürmeyi asla başaramayacaksınız”* diyerek Luther’i ve onun, kendisinin yapamadıklarını yapacağını müjdelediği iddia edilmektedir.¹⁶⁷

Hus’un çocukluğu ve üniversite yıllarına ait bilgi kısıtlıdır. Ancak ailesinin yardımı muhtaç olmasa da fakir bir aile olduğu, babası Michal’in de Hus çocukken öldüğü bilinmektedir. Annesinin ise oğlunun iyi bir eğitim alması için önemli uğraşlar verdiği, hatta ona okuluna kadar eşlik edip hocalarına da gücü nispetinde hediyeler götürecek kadar ilgili olduğu nakledilmektedir.¹⁶⁸

Jan Hus, ilk çocukluk yıllarında evinin yakınlarında bir manastırda eğitim görmüş; burada okumaya ve öğrenmeye olan ilgi ve merakı hocaları tarafından takdir edilmiş ve hocaları ona, daha iyi bir eğitim almak istiyorsa başka bir okula gitmesi gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunmuşlardır.¹⁶⁹ Bu nedenle 1385 yılında memleketi Husinec’ten ayrılıp beş kilometre güneydeki Prachatice adlı komşu kasabaya gidip

¹⁶⁴ Schaff, 19.

¹⁶⁵ “Huss, John, Hussites”, Jackson, 415.

¹⁶⁶ Schaff, 19.

¹⁶⁷ Lützow, 286.

¹⁶⁸ Spinka, *John Hus*, 24.

¹⁶⁹ Gillette, 46.

orada okuduğu¹⁷⁰ ve buradaki eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra üniversite eğitimi için de 1389-1390 yıllarında Prag'a gittiği sanılmaktadır.¹⁷¹ Prag'a gidene kadarki bu dönemde temel düzeyde Latince ve kilise müziği eğitimi aldığı da bilinmektedir.¹⁷² Bavyera sınırına komşu topraklarda çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçiren Hus'un bu dönemde ayrıca Almanca da öğrenmiş olduğu düşünülmekte ve kiliselerde şarkı söyleyerek kendisine ek kazanç sağladığı bilinmektedir.¹⁷³

Jan Hus'un gerek gençlik yıllarında gerekse de hayatının son zamanlarını bir sapkın olarak suçlanıp ölümü bekleyerek geçirdiği Konstanz yıllarında karakteri ve kişiliği hakkında herhangi olumsuz bir yargı oluşmamıştır. Onun, yaşadığı döneme ve çevresine göre çok daha düzgün bir ahlaka ve karaktere sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim en azılı düşmanları dahi ona ahlaki bir suçlamada bulunmamış, hatta yeri geldiğinde onu övmüşlerdir.¹⁷⁴ Hus'un bu dönemlerindeki en büyük zaafının, kendi ifadesine göre, satranç oynamaya olan tutkusu, bu oyunu para karşılığında oynaması ve her kaybettiğinde de yaşadığı kavgalar olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷⁵ Orta Çağ'ın eğlence ve karnavallarına olan ilgisi de Hus'un kendisi ile ilgili ilerleyen yıllarda itirafta bulunacağı gençlik hataları olmuştur. Şarkı söyleme, müzik, dans ve oyunlardan müteşekkil popüler kültürü küçümseyici bir dille yazılar yazan Hus, gençlik yıllarını Tanrı'ya daha fazla hizmet etmek yerine bu tarz eğlencelerle geçirdiği için hayatının son yıllarında hayıflanmış, özeleştiriye bulunmuştur.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Fudge, *Jan Hus*, 9.

¹⁷¹ Lützw, 66.

¹⁷² Atwood, 50.

¹⁷³ Spinka, *John Hus*, 25.

¹⁷⁴ Gillette, 47-48.

¹⁷⁵ Lützw, 70.

¹⁷⁶ Fudge, *Jan Hus*, 10.

3.1.2. Üniversite Hayatı ve Akademik Kariyeri

Jan Hus'un üniversite öğrenimi için Prag'a 1389 ya da 1390 yılında gittiği düşünülmektedir. Doğduğu yılla ilgili tartışmalar da dikkate alındığında onun üniversiteye başladığında on yedi ila on dokuz yaşları arasında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Prag, o dönemde kültürel ve entelektüel anlamda Avrupa'nın en gözde şehirlerinden biri olması sebebiyle Hus'a parlak bir gelecek ve başarılı bir kariyer armağan edecek denli öneme sahip olmuştur.

1390 yılında Prag Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kayıt yaptıran Hus, burada lisans düzeyinde eğitimini alarak ruhbanlığa giden ilk adımı atmıştır. Bu tercih, o dönemlerde kiliseden daha büyük ve daha güçlü bir işveren olmaması nedeniyle oldukça anlaşılır bir durumdu. Nitekim Hus da kendine böyle bir kariyer seçerek, yine kendi ifadesiyle, rahatça yaşayabileceği, prestijli bir kariyere sahip olmuştur. Ruhban sınıfına mensup olmayı saf dindar bir motivasyonla istemediği anlaşılan ve çocukluğundan beri yoksul bir hayat yaşamış olan Hus, daha iyi şartlarda yaşayabilmek için rahipliği tek çıkar yol olarak görmüştür. Sıradan bir köylü çocuğunun güvenle yaşamını sürdürebileceği ve imajını yükseltebileceği tek meslek olarak gördüğü rahiplik hakkında ilerleyen yıllarda da şu itirafta bulunmuştur: *“Genç bir öğrenciyken, itiraf etmem gerekir ki, şeytani bir arzuya sahiptim. Rahipliğin beni bir an önce güvenli, rahat bir hayata kavuşturacak, iyi giyinmemi ve toplum nezdinde itibar görmemi sağlayacak prestijli bir meslek olduğunu düşünüyordum.”*¹⁷⁷ Mesleği hakkında böyle bir itirafta bulunmuş olmasına rağmen Hus, en yoksul zamanlarında bile, kendi ifadesine göre cebindeki son birkaç kuruşla endüljans satın alacak kadar da iyi bir Katoliktir.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Atwood, 50.

¹⁷⁸ Schaff, 20.

Gençlik yıllarında endüljans satın almayı iyi bir Katolik olmanın göstergesi olarak gören Hus'un, ilerleyen yıllarda endüljans uygulamasına karşı adeta savaş açarak dönemin papası ve papalık kurumu ile karşı karşıya kalması ve bunun da onu Konstanz'da ölüme kadar götürmesi, yaşadığı reformcu dönüşümü görmek açısından önemli ve güzel bir örnektir.

Jan Hus, kiliselerde hizmette bulunarak ve şarkı söyleyerek geçimini sağlamaya çalıştığı üniversite yıllarını ilahiyat lisans derecesini alarak 1393 yılında tamamlamıştır. Yirmi iki kişi arasından altıncı olarak okulunu bitirmesine rağmen hocalarının takdirini kazanan bir öğrenci olmuştur. Nitekim mezuniyet töreninde danışman hocası “kaz” anlamına gelen ismine atfen “*Kanatların seni daha yükseklerle taşıyacak*” diyerek onu onurlandırmıştır.¹⁷⁹ Hocasının iltifatlarından etkilenen Hus, eğitimini daha ileri seviyeye taşımak istemiş ve 1396 yılında master eğitimini de tamamlamıştır. Bu yıllarda ekonomik durumu çok daha iyi bir hâle gelmiştir, zira *Karolinum* adındaki, Prag Üniversitesi'nin en büyük binalarından birinde çalışmaya başlamıştır. Burada kendisine bir oda tahsis edilmiş ve yemek ihtiyacını ücretsiz olarak giderme fırsatı bulmuştur. Bunun karşılığında ise hocaların odalarının temizliği ve bakımıyla ilgilenmiş, mutfak işlerine de yardımcı olmuştur.¹⁸⁰ Yaşamı boyunca kendini ilahiyatçı ya da mektuplarında kullandığı üzere *Magister* (Lat. öğretmen, hoca, usta) olarak tanıtan Hus, master eğitimini takip eden iki yıl süresince Prag Üniversitesi'nin İlahiyat bölümünde tam zamanlı akademisyen olarak

¹⁷⁹ Fudge, *Jan Hus*, 11.

¹⁸⁰ Spinka, *John Hus*, 33. Spinka, bu binadan bir yüksekokul, fakülte (İng. college) gibi bahsetmiştir. Ancak başka kaynaklarda bu binanın öğrenci yurdu olarak kullanıldığı bilgisi de mevcuttur, <https://www.prague.eu/en/object/places/446/karolinum?back=1> (Erişim tarihi 14 Mart 2019). Öğrenci yurdu olması daha makul görünmektedir, zira Spinka'nın konu ile ilgili açıklamaları da bunun bir öğrenci yurdu olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

ders vermeye başlamıştır. Üniversite teamülleri gereği ders verdiği bu iki yılın ardından 1398 yılında ise artık kadrolu akademisyen olmuş ve bu süreçte yirmi üç öğrenci yetiştirmiştir. Orta Çağ'da doktora düzeyinde eğitimin oldukça meşakkatli olması ve Hus'un kariyerinin başka bir yönde seyretmesi nedeniyle, bu en ileri düzeydeki akademik yeterliliği gerçekleştirme fırsatı bulamamıştır.¹⁸¹

Akademik kariyerindeki yükselişi sürerken aynı zamanda ruhbanlık kariyerinde de önemli bir ilerleme kaydeden Hus, 1401 yılında rahip olarak takdis edilmiş, yine aynı yıl Felsefe Fakültesi'nin dekanlığına seçilmiş ve bu hızlı yükselişi bir yıl sonra, 1402 yılında, üniversitenin rektörü olmasıyla devam etmiştir. Jan Hus bu tarihten itibaren artık Prag Üniversitesi öğrencilerinin ve hocalarının gözünde oldukça saygın biri haline gelmeye başlamıştır. 1402 yılında ise gerek kendi hayatı gerekse de Bohemya Reformu için çok önemli bir yere sahip olacak olan Beytlehem Kilisesinde rahip olarak görev yapmaya başlamıştır.¹⁸²

Henüz otuzlu yaşlarında olan Hus'un hem akademik hem de dinî çevrelerdeki yükselişi en uç noktaya ulaşmış ve artık tüm ülkede bilinen, tanınan biri hâline gelmiştir. 1391 yılında kurulmuş olan Beytlehem Kilisesinde on bir yıl süreyle vaizlik yapacak olan Jan Hus, Bohemya Reformu'na giden yolda en etkili vaazlarını burada verecek ve karizmatik liderliğiyle toplumun her kesiminden kitleleri buraya toplayacaktır.

¹⁸¹ Fudge, *Jan Hus*, 12.

¹⁸² Schaff, 21-22.

3.1.3. Beytlehem Kilisesi ve Ruhbanlık Kariyeri

Ruhbanlık takdisi gerçekleştikten sonra papazlık görevine resmen başlayan Jan Hus, ilk olarak Prag’daki Aziz Michael Kilisesi’nde ve ayrıca çeşitli mahalli kiliselerde vaazlar vermeye başlamıştır. 14 Mart 1402’de ise Hus, Beytlehem Kilisesi (İng. Bethlehem Chapel, k. Betlémská kaple) adında özel bir kiliseye atanmıştır. Bu tarihten itibaren kendisini “Beytlehem Kutsal Masumlar Kilisesi Vaizi ve Papazı”¹⁸³ olarak tanımlamıştır.¹⁸⁴

nceki bölümlerde Jan Miliç tarafından 1372 yılında Prag’da toplumsal sorunlara çözüm üretmek amacıyla Jerusalem adında bir merkez kurulduğunu belirtmiştik. Bu merkez kurulduktan iki yıl sonra kurucusu Miliç’in ölmesi üzerine eski önemini yitirmiş ve başka amaçlar doğrultusunda kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum üzerine harekete geçen Miliç’in iki ğrencisi ve destekçisi, anadilde vaazların verileceği bir kurum olarak Beytlehem Kilisesini kurmuşlardır.¹⁸⁵ Tıpkı Miliç’in Jerusalem’i gibi Beytlehem’in de Kutsal Kitap’a gönderme yapan bir isme sahip olması dikkati çekmektedir.

¹⁸³ Burada, Kutsal Kitap’ta geçen bir hadise hatırlatılmaktadır. Buna göre Roma İmparatorluğu tarafından genellikle Yahudilerin yaşadığı Yahudiye bölgesine kral olarak atanan Herodes mneccimlerden, kendisinden başka bir kralın (İsa) olduğunu ve onun Beytlehem’de yaşadığını öğrenir. Mneccimlerden onu bulmalarını ister. Mneccimler İsa ve annesi Meryem’i bulmalarına rağmen krala götürmezler. Bunun zerine kral, civar yerlerdeki masum bebekleri katletmeye başlar. Günümüzde de Hristiyanlar, o günü “Kutsal Masumlar Günü” (Feast of the Holy Innocents, Holy Innocents’ Day) olarak anmaktadır. Bu hadise Kutsal Kitap’ta şöyle geçmektedir: “...Hirodes, yıldızbilimciler tarafından aldatıldığını anlayınca çok öfkelendi. Onlardan öğrendiği vakti göz önüne alarak Beytlehem ve bütün yöresinde bulunan iki ve iki yaşından kk erkek çocukların hepsini öldürttü.” (Matta: 2: 16)

¹⁸⁴ Fudge, *Jan Hus*, 12.

¹⁸⁵ Lützow, 73-75.

Beytlehem Kilisesinin kurucularından biri Kral IV. Vaclav döneminde meclis üyeliğinde bulunmuş olan John Mülheim, diğeri ise Kruetz (ya da Kriz) isminde zengin ve vatansever bir tüccardır. Bunlar, vatandaşlarının kendi dillerinde vaazlar dinleyerek ruhlarını arındırmaları ve iyi birer dindar olmaları için böyle bir girişimde bulunmuşlardır.¹⁸⁶ Kral ve başpiskoposun da onaylamasıyla birlikte Beytlehem, resmi olarak hizmet vermeye başlamış, birkaç yıl sonra da papalık onayı almıştır. Bilinçli olarak kilise idari bölgesinin dışında konumlandırılan kilise, bu sayede diğeri dinî kurumlara nazaran daha özgür ve bağımsız kalabilmiştir. Kilise, aynı anda yaklaşık üç bin kişiyi alacak kapasiteye sahiptir.¹⁸⁷ 24 Mayıs 1391 tarihli, John Mülheim imzalı bir belge ile kilisenin bir nevi kuruluş amacı ve çalışma prensiplerinin belirlendiğini görmekteyiz. Bu belge, on yıl kadar sonra Jan Hus'u vaiz olarak Beytlehem Kilisesinin kürsüsüne oturtacak olan kilise kurucularının görüşlerini anlamak ve Hus'un da hangi doğrultuda görev yapacağını gözlemlemek açısından dikkate değerdir.

John Mülheim tarafından kaleme alınan bu belgede, Tanrı'nın sözünün, kilise babalarının öğretilerinin tutsağı olmasına izin verilmeksizin en geniş özgürlük içerisinde kiliseye ve onun üyelerine faydalı olacak şekilde vaaz edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. John Mülheim, yerel dilde vaaz verilecek böyle bir yerin bu zamana kadar olmayışından, Bohemyalı vaizlerin evlere ve sığınaklara saklanmak zorunda kalmasından hayıflanmıştır. Bu kötü günleri sonlandırmak için de kilisede vaizlik yapacak kişinin seküler bir papaz olması, görevinin pazar ve yortu günlerinde -sabah ve öğleden sonra olmak üzere- ikişer, Advent ve Lent günlerinde ise birer kez Çekçe vaaz vermesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁸ Bu ifadelerle göre, Hus'un kilise dışından bir akademisyen olarak bu göreve layık görüldüğü anlaşılmaktadır.

¹⁸⁶ Gillette, 73.

¹⁸⁷ Atwood, 51.

¹⁸⁸ Lützwow, 75.

“Beytlehem” İbranicede “ekmek evi” anlamına gelmektedir. Kiliseye bu ismin verilmesinin sebebi de insanoğlunun sahip olduğu ekmeğin, rızkın ona ancak vaazlar yoluyla verilebileceği inancıdır.¹⁸⁹ Miliç’in öğretilerini temel alan ve Çek dilinde vaazlar verilen bir kurum olarak ön plâna çıkan kilise, 1402 yılında Hus’un burada vaazlar vermeye başlamasıyla Bohemya ulusal dinî reformunun merkezi olmuştur. Jan Hus da bu önemli merkezin yadsınamaz etkisiyle çağının en dikkat çekici vaizi ve en etkili din adamı olarak ülkesinde tanınır hale gelmiş, bu reform hareketinin lideri olarak ön plâna çıkmaya başlamıştır.

Hus’un Beytlehem’deki vaizlik kariyerinin hayatında bir dönüm noktası teşkil ettiğini rahatlıkla ifade edebiliriz. Nitekim genç papaz, henüz otuz yaşında iken, yaşadığı çağın en popüler vaizlerinden ve ülkesinin en gözde kilise figürlerinden biri olmayı başarmıştır. Onun sayesinde Beytlehem de Prag’da dikkat çekici bir dinî merkez haline gelmiştir. Artık akademisyen ve Prag Üniversitesi Rektörü sıfatlarının yanına “Beytlehem Kilisesi Papazı ve Vaizi” sıfatlarını da eklemeyi başaran Jan Hus’un adı bu yıllardan itibaren gerek Beytlehem Kilisesi gerekse de Prag şehri ile özdeşleşmeye başlamıştır. Burada önemli bir şöhrete kavuşmuş, ülke ve hatta Avrupa genelinde tanınır hâle gelmiştir.¹⁹⁰

Hus, vaazlarını Latince kaleme almasına rağmen onları halka Çekçe aktarmış, bu vaazları sayesinde Beytlehem yıllarında toplumun hemen her tabakasından hatırı sayılır miktarda dinleyici kitlesine sahip olmuştur. Köylü, tüccar soylu, köle, öğretmen, öğrenci, kadın ve çocuk her kesimden insan “Tanrı’nın küçük kazının” vaazlarını dinlemiştir. Bohemya Kraliçesi Sofya (1376-1428) dahi onun dinleyicileri arasında yer almış ve hatta 1410 yılında papalığa yazdığı bir mektupta Hus’un Beytlehem Kilisesinin

¹⁸⁹ Atwood, 51.

¹⁹⁰ Fudge, *Jan Hus*, 12.

gerek kendisi gerekse halkı açısından Tanrı'nın sözünü dinlemek için son derece faydalı bir kurum olduğunu ifade etmiştir. Nitekim kendisi de İmparator ve papa onu kilisenin öğretilerine teslim olmaya, aksi takdirde Engizisyon ve hapisane ile yüzleşeceğine dair tehdit edene kadar reformun savunucusu olmuştur.¹⁹¹

Beytlehem Kilisesinde müzik de reformasyon sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Katolik Kilisesinde yapılan ibadetlerde müzik o zamanlar için önemli bir yenilik değilse de Beytlehem'deki müziği diğerlerinden ayıran özellik Latin dilindeki ilahilerin halkın diline, Çekçeye çevrilerek yorumlanması olmuştur.¹⁹² Hus ve yardımcıları birçok ilahi yazarak ya da düzenleyerek ayinlerde icra etmişlerdir. Halkın kendi bildikleri dilde ilahiler söyleyip Tanrı'nın adını zikretmeleri onların dinî ve millî duygularını üst seviyelere taşımıştır.

Beytlehem Kilisesi ile ilgili önemli diğer bir husus ise kilisenin duvarlarının resim ve yazılarla kaplatılmış ve bu şekilde inananlara Kilise ve ibadetlerle ilgili talimatlar verilmiş olmasıdır. On Emir ve Havariler Kredosu'nun Çekçe versiyonlarının yanı sıra Hus'un *De sex erroribus* (Altı Yanlış Üzerine) adlı reform programının özeti niteliğindeki çalışması da Beytlehem duvarlarında yer bulmuştur. Bu altı mesele hakkındaki yazılar hem Çekçe hem Latince olarak kaleme alınmıştır.¹⁹³ Hus'un kendi görüşlerini her iki dilde birden yayınlamış olması, görüşlerinin yalnızca Çekçe bilen insanlar arasında değil daha geniş kitlelere ulaşmayı amaçlaması olarak yorumlanabilir.

Özetlemek gerekirse Beytlehem Kilisesi, kuruluşundan itibaren ulusal dilde vaaz verilmesi ilkesinden ötürü halk arasında bilinen bir yer olmasına rağmen Hus'un orada vaizlik yapmaya başlaması ile birlikte şöhretini tüm ülkeye yaymıştır. Hus'un popüler

¹⁹¹ Atwood, 51.

¹⁹² Atwood, 52.

¹⁹³ Fudge, 53-54.

vaizlik kariyerinin başladığı ve doruk noktaya ulaştığı bu mabet sayesinde Hus da çok geniş kitlelere ulaşmış, etrafında toplanan öğrenci ve müritleri ile birlikte kendi cemaatini oluşturmaya başlamıştır. Yalnızca erkek değil hatırı sayılır miktarda kadın takipçisi de olan Hus'un sahip olduğu şöhret arttıkça kilise yetkilileri için de uğraşılması gereken bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır.

3.2. Jan Hus'un Görüşleri

Jan Hus'un hayatını ve görüşlerini incelediğimizde onun Bohemya reformunun lideri olarak ön plâna çıkmasını sağlayan ve görüşlerini etkileyen üç dönüm noktası olduğunu ve bunların bir taraftan Hus'un fikirlerini şekillendirip onun ülke içerisindeki şöhretini artırırken diğer yandan sonunu hazırlamış olduğunu söyleyebiliriz.

Jan Hus'un fikirlerini şekillendirme bağlamında yaşadığı ilk dönüm noktası John Wyclif'in görüşlerinin Bohemya topraklarına girişi olmuştur. Wyclif'in 1384 yılında ölmesinden kısa bir süre sonra onun yazdığı eserler, o dönem İngiltere'de eğitim gören Bohemyalı öğrenciler tarafından ülkelerine getirilmiş ve Jan Hus da bu eserlerle tanışma fırsatı bulmuştur. Wyclif'in eserleri en az kendi ülkesinde olduğu kadar Bohemya'da da etkili olmuştur. Jan Hus da Wyclif'in birçok fikrinden etkilenmiş ve bu fikirler kendi reform düşünce altyapısını şekillendirmesine yardımcı olmuştur. Ancak Wyclif'in görüşleri Papa XI. Gregory (p. 1370-1378) tarafından sapkın ilan edildikten sonra, İngiltere'de sapkın ilan edilen görüşlerin Bohemya'da da sapkın olması gerektiğinden hareketle Praglı bazı din adamları, 1403 yılında Wyclif'in görüşlerini içeren 45 maddelik bir metni üniversitenin dikkatine sunmuş ve bu görüşlerin üniversitede okutulmasının yasaklanmasını talep etmişlerdir. Jan Hus ve o dönem yakın arkadaşları olan ancak daha sonra en azılı düşmanları olacak Paleç ve Stanislav ile birlikte diğer

bazı ilahiyat fakültesi üyelerinin karşıt görüş bildirmelerine rağmen Wyclif'in yazılarının Prag Üniversitesi'nde okutulması ve öğretilmesi yasaklanmıştır.¹⁹⁴

Hus, Wyclif'in öğretileriyle ilgili alınan bu kararı kabul etmeyince Evharistiya ayininde kutsama sözlerinden sonra ekmek ve şarabın baki kaldığını ilan etmek ve Wyclif'in ruhunun kurtuluşa erenler arasında olduğunu kamuya ilan etmek gibi suçlamalara maruz kalmıştır. Hus'a düşman din adamları Roma'ya başvurmuş; önce VII. Innocent (p. 1404-1406), sonra da Pisa papası V. Aleksander (p. 1409-1410) Prag Başpiskoposu Zybnek'i Wyclifçi sapkınlığa karşı harekete geçmesi için görevlendirmişlerdir. V. Aleksander, ayrıca Hus'un vaaz verdiği Beytlehem Kilisesi gibi kurumların kapatılmasını emretmiştir. 1410 yılında gerçekleşen bu hadiseler Hus direnç göstermiş ancak sonuç olarak başpiskopos, Wyclif'in iki yüz civarı yazısına el koymuş ve bizzat kendi sarayında yakmıştır.¹⁹⁵ Wyclif'in eserlerinin Bohemya'ya gelmesiyle başlayan bu süreç, Hus'un Bohemya ulusu içindeki liderliğini pekiştirdiği gibi düşmanlarının sayısının artmasına da neden olmuştur.

Hus'un hayatında dönüm noktası teşkil eden bir diğer önemli hadise ise üniversite tüzüğünde yapılan bir değişikliğin akabinde yaşanmıştır. Tarihe *Kutna Hora Fermanı*¹⁹⁶ olarak geçen ve 14 Ocak 1409'da yayımlanan kararname ile üniversitenin karar alma mekanizmasında daha önce Bohemyalılara verilen 1 oy hakkı 3'e

¹⁹⁴ Jan Hus, *De ecclesia* (İng. çev. David S. Schaff), New York, 1915, viii.

¹⁹⁵ Hus, ix.

¹⁹⁶ Bohemya Kralı IV. Vaclav tarafından 14 Ocak 1409'da yayımlanan Kutna Hora Fermanı ile Prag Üniversitesi'nin yönetiminde daha önce her ulusa (Polonyalılar, Bavyeralılar, Saksonyalılar ve Bohemyalılar) bir oy hakkı tanınırken artık Bohemyalılara toplam üç, geri kalan üç ulusa ise toplam bir oy hakkı tanınarak üniversitedeki Alman nüfuzunun önü kesilerek Bohemya ulusunun yönetimdeki rolü büyük ölçüde artırılmıştır. Bu durum Bohemyalıların ulusal bir başarısı olarak kabul edilebilirse de Alman akademisyenlerin üniversiteden ayrılmasıyla birlikte Prag Üniversitesi'nin prestijinin büyük ölçüde azalması olarak da yorumlanabilir.

çıkarılırken, geri kalan 3 ulusa (Bavyeralılar, Saksonyalılar, Polonyalılar) ise toplam 1 oy hakkı verilerek üniversitedeki Alman unsurların egemenliğine son verilip Bohemya ulusunun gücü pekiştirilmiştir.¹⁹⁷ Ancak bu durum aynı zamanda üniversitenin uluslararası prestijinin de azalmaya başlaması ve Prag Üniversitesi'nin yerel bir Bohemya okulu olması anlamına gelmiştir. Zira bu kararnamenin ardından binin üzerinde Alman kökenli akademisyen ve öğrenci, Prag Üniversitesi'nden ayrılıp çevre üniversitelere dağılmış, ayrıca gittikleri ülkelerde Bohemya'daki sapkınlıkların bilinir olmasını sağlamışlardır.¹⁹⁸

Kutna Hora Fermanı'ndan Bohemya ulusal hareketinin lideri olması sebebiyle Jan Hus'u sorumlu tutan Almanlar, ona karşı düşmanca tavırlar sergilemeye başlamışlardır. Bu konuda saray kanadı Hus'un yanında olsa da Almanların düşmanlığı, Hus'un hayatının geri kalan kısmını zorlaştırmıştır. Bu tarihten itibaren Almanların hedefinde yer alsa da Hus, kendi ulusu arasında şöhretini artırmış, liderliğiyle onların ulusal bilincini yükseltmiştir.

Hus'un reformcu kişiliğini en ileri boyuta taşıyan ve hayatının dönüm noktalarından birini teşkil eden önemli hadiselerin sonuncusu da 1412 yılında Papa XXIII. John'un, Napoli kralı Ladislao'ya karşı düzenleyeceği haçlı seferini finanse etmek için endüljans satışlarını yoğunlaştırma kararı almasıdır. Papanın bu kararına adeta savaş açan Hus, bu konuda en yakın arkadaşları tarafından dahi yalnız bırakılsa da bu usulsüz uygulamaya yüksek sesle karşı çıkma cesaretini göstermiştir. Roma otoritesine itaat etmeyi reddeden Hus, bu olayın ardından papalık mahkemesi *kurya* tarafından aforoz edilmiştir. Ayrıca Prag'daki dinî hizmetler de papalık tarafından yasaklanmıştır. Bunun üzerine Hus, dinî hizmetlerin durdurulmasının yeni felaketlere

¹⁹⁷ Hus, ix.

¹⁹⁸ Lützow, 109-110.

yol açmasını kısmen de olsa önlemek üzere Kral Vaclav'ın dostça tavsiyesini de dikkate alarak Prag'dan ayrılmış ve 1412 sonbaharından 1414 yılının Ekim ayına kadar Bohemya'nın taşralarında yarı-gönüllü bir sürgün hayatı yaşamıştır. Bu süreçte güçlü asiller tarafından korunmuş ve çeşitli köylerde vaazlar verebilmiştir.¹⁹⁹ Fakat en önemlisi de bu süreçte kalemiyle oldukça fazla vakit geçirmiş ve başta *De ecclesia* (Kilise Üzerine) olmak üzere birçok eser kaleme almıştır. Nitekim onun görüşlerini ve Kiliseye getirdiği eleştirilerin genel çerçevesini büyük oranda bu eserlerden edinmekteyiz.

Jan Hus'un, görüşlerinin yanı sıra Kilise, papalık ve zamanının Hıristiyan cemaatine getirdiği eleştirileri özellikle 1413 yılında yazdığı *De ecclesia* adlı eserinden, Beytlehem Kilisesi duvarlarına yazdırdığı *De sex erroribus* (Altı Günah Üzerine) adlı reform programından, 1408-1415 yılları arasında yazmış olduğu mektuplardan ve vaazlarından öğrenmekteyiz. En önemli eseri olarak addedilen *De ecclesia*'da Jan Hus, Kutsal Kitap'tan yaptığı yüzlerce alıntı ile görüşlerini temellendirmiş, ayrıca başta Augustinus ve Wyclif olmak üzere birçok yazarın görüşlerinden de istifade etmiştir.

Jan Hus'un görüşlerini Mesih, Kutsal Kitap, Kilise ve Papalık, Endüljans, Evharistiya ve Kurtuluş gibi temel başlıklar altında incelemeye çalıştık.

3.2.1. Jan Hus'a Göre Hıristiyanlıktaki “Altı Yanlış”

Jan Hus'un dinî görüşlerini halka anlatırken kullandığı en önemli yöntemlerden biri vaazlar verdiği Beytlehem Kilisesinin duvarlarına kaplattığı resim ve yazılar olmuştur. “On Emir” ve “Havariler Kredosu”nu halkın dili Çekçeye çevirip mabedin duvarlarına yazdırdığı gibi kendi reform programının özeti niteliğindeki *De sex*

¹⁹⁹ Hus, ix-x.

erroribus (Altı Yanlış Üzerine) adlı çalışmasını da bu doğrultuda kullanmıştır. Hem Latince hem de Çekçe olarak hazırlanan bu metin, 1949 yılında kilisenin yeniden inşa çalışmaları sırasında keşfedilmiştir. Bu reform programı niteliğindeki çalışma, bir reformcu olarak Hus'u anlamamızda önemli ipuçları vaat etmektedir. Hus'a göre Hristiyanlıktaki altı yanlış şu şekilde sıralayabiliriz:

1. *Evharistiya ayininde ekmek ve şarabı kutsarken “Tanrı'nın bedenini yaratabildiğini” iddia eden rahiplerin böbürlenmeleri, kibirli bir şekilde bu durumu kendilerine mal etmeleri.* Hus, bunu saf küfür olarak tanımlamıştır. İtiraz ettiği nokta ise bu durumun Mesih'in işi değil rahiplerin eyleymişçesine insanlara aktarılması olmuştur.

2. *İnsanların Mesih'ten ziyade Meryem Ana ya da azizlere iman etmeleri.* Hus, kilisenin azizlere hürmet konusundaki öğretisini reddetmemiş olmasına rağmen, Hristiyanların yalnızca Tanrı'ya inanmaları gerektiğini, çünkü yalnızca Tanrı'nın mükemmel ve kusursuz olduğunu söylemiştir.

3. *Rahiplerin ve papaların günahları affetme ve cezalandırma yetkileri olduğuna dair inanç.* Hus, sadece Tanrı'nın günahları affedebileceğini, din adamlarının ise ancak Tanrı'nın affediciliğini bildirmekle görevli olduğunu savunmuştur.

4. *Her türlü otoriteye mutlak bir itaatle bağlı olunması.* Bu maddenin otoriteye itaate savaş açması açısından Bohemya Reformu için en önemli olanı olduğunu söyleyebiliriz. Hus, Hristiyanların bütün otoritelere (din adamı, kral, yönetici öğretmen, ebeveyn vs.) mutlak bir itaatle bağlı olması gerektiği fikrini reddetmiş, ne emredildiğine bakılmaksızın kayıtsız şartsız itaate karşı çıkmıştır. Ona göre Hristiyanlar ahlaki yargı ve davranışlarını, dünyevi otoritelere karşı itaatsizlik anlamına gelse dahi, yalnız Mesih'in kanununa göre icra etmelidir.

5. Kilise otoritesinin suistimali. Hus, Kilisenin gücünü kullanan ruhanilerin, iyi ya da kötü olup olmamalarına bakmaksızın, insanları aforoz etmesine, onları dinden uzaklaştırmasına şiddetle karşı çıkar. Nitekim Kilisenin öğreti ve uygulamalarına karşı çıkan, itiraz eden birçok kişi Kilise tarafından aforoz edilmiş hatta ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ona göre bir insan, başka bir insanın kaderine hükmedemez, onu dinden çıkaramaz. Bu yanlış, Hus'un da başına gelmiş ve hatta onu ölüme götürmüştür.

6. Simoni. Kilise memuriyetlerinin para karşılığı alınıp satılması uygulaması olarak tanımlayabileceğimiz simoniyi, Hus Hristiyanlığı lekeleyen en alçak uygulamalardan biri olarak görmüştür.²⁰⁰

Özellikle din adamlarına ve onların yolsuzluklarına saldıran bu küçük çalışma, Beytlehem Kilisesinin duvarına asılmış ve oradan tüm Bohemya'ya yayılarak güçlü bir etki bırakmıştır. Jan Hus, ciddi tehditlere maruz kaldığı bu dönemde benzer konularda başka eserler de vermiştir. Ayrıca heykeller, eserler, efsaneler, azizlik mertebesine yükseltme gibi kilisenin hazinesine katkı sunan her türlü şeye karşı çıkmıştır. Ölü azizlere ibadet etmeyi, insanları sevgiden ve hayırdan alıkoyan şeytanın icadı olarak görmüştür.²⁰¹

Hus'un görüşlerini temellendirdiği bu altı yanlışın ortak özelliği ruhban sınıfın, özellikle de papaların kendilerini adeta Tanrı gibi görme kibrine karşı bir itiraz niteliği taşımasıdır. Hus, gerek dinî gerekse dünyevi konularda tek karar makamının İsa Mesih ve onun öğretileri olduğunu vurgulayarak Kilisenin yetkilerinin suistimaline karşı çıkmış ve düşüncelerini bu doğrultuda yoğunlaştırarak bir nevi Reformasyonun ana hatlarını çizmiştir.

²⁰⁰ Atwood, 52-53.

²⁰¹ De Bonnechose, 45-46.

Yazdığı eserlerde ve vaazlarında Roma merkezli Hristiyanlığı ve onun din adamlarını sert bir şekilde eleştiren Jan Hus, Hristiyanlıkta yaşanacak büyük devrimin öncüsü olacak şeyler yaparken, bu düşünsel yolculuğunun nihai hedefi hakkında bir bilince sahip olup olmadığını bilmek çok mümkün olmasa da açtığı yolun böyle bir sonuç doğuracağını önceden tahmin edebilmesi pek mümkün gözükmemektedir.

3.2.2. Jan Hus'un Kilise Tanımlamaları ve İsa Mesih Hakkındaki Görüşleri

Jan Hus; *De ecclesia* adlı eserinde kiliseyi, içinde Tanrı'ya ibadet edilen “Tanrı'nın evi” olarak tanımlamış ve bu tanımın içine Tanrı'nın evine ait olan din adamlarını da almıştır. Bu sebeple tek maddi kiliseye ait olan din adamları, kendilerini kilise olarak tanımlamaktadırlar. Yunanlara göre kilisenin (ecclesia) tek bir otoritenin altında toplanan cemaat olarak tanımlanmasından yola çıkarak da Hus, kilisenin, tüm Hristiyanlardan oluşan cemaat olduğunu savunmuş ve bu görüşünü desteklemek için Kutsal Kitap'ta da geçen “*İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak. Bütün uluslar O'nun önünde toplanacak*”²⁰² sözlerini referans almıştır. Ancak Hus'a göre bu cemaatin tamamının kutsal kiliseyi oluşturduğunu söylemek doğru değildir. Bu görüşünü desteklemek için de yine Kutsal Kitap'ta geçen “*Çobanın koyunları keçilerden ayırdığı gibi, O da onları birbirinden ayıracak. Koyunları sağına, keçileri soluna alacak*”²⁰³ ifadesini referans olarak almıştır. Nitekim buradan net bir şekilde anlaşılabileceği üzere koyunların kilisesi ayrı, keçilerininki ayrıdır. Bir başka ifadeyle doğru olanlarla günahkârların kilisesi ayrıdır. Doğru olanların kilisesi bir yandan Katolik, yani evrensel kiliseyi temsil ederken diğer

²⁰² Matta: 25: 31.

²⁰³ Matta: 25: 32-33.

yandan özeldir. Çünkü belirli bir yerde belirli kişiler etrafında toplanan her cemaat müstakil, özel bir kilisedir. İsa Mesih'in "*Çünkü her nerede iki ya da üç kişi benim adıma bir araya gelirse, ben de orada, onların arasındayım*"²⁰⁴ sözlerinden, Mesih'in adına toplanan ve onun başında olduğu her cemaatin, niceliğine bakılmaksızın müstakil bir kutsal kiliseyi teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Kutsal Kitap'ı örnek ve kaynak olarak Hus, belirli bir yerde toplanan her cemaatin müstakil bir kutsal kiliseyi oluşturduğu görüşünü Prag için de savunarak Mesih'in buyrukları altında Prag'da yaşayan bütün inananların, özellikle de önceden seçilmişlerin (predestinate), Prag kutsal kilisesini oluşturduğunu belirtmiştir.²⁰⁵ Bu durumun, Prag halkını Roma merkezli kiliseyi sorgulamaya ittiğini ve ulusal bilinci yeşerttiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim, bu tanımlamaya göre kendisini İsa Mesih'in boyunduruğu altında görüp onun açtığı yolda ilerlediğine inanan her insan, kutsal kilisenin bir parçası olmaktadır. Bu insanların, Roma Kilisesi'ne ve Roma Piskoposuna bağlı olma zorunluluğu yoktur.

Kilise tanımlamalarını bu şekilde yapan Jan Hus'a göre kutsal Katolik (evrensel) kilise ise önceden seçilmişlerin toplamından müteşekkildir. Geçmişte yaşamış, bugün yaşayan ve gelecekte de yaşayacak olan önceden seçilmiş tüm insanlar kutsal Katolik kilisenin mensubudurlar. Hus, dünyanın yaratılması ile başlayan, havarilerle devam eden ve son hüküm gününe kadar devam edecek olan süreçte Habil'den Nuh'a, İbrahim'den Musa'ya, İsa'dan önceki peygamberlerden havarilere kadar farklı zamanlarda ve farklı yerlerde yaşayan insan topluluklarının tamamının kutsal Katolik kilisesinin üyeleri olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Kutsal kilise iki kısımdan oluşur: günaha bulaşmamış olanlar ve günahlarından tövbe etmiş olanlar.²⁰⁶ Hus kutsal Katolik

²⁰⁴ Matta:18: 20.

²⁰⁵ Hus, 3.

²⁰⁶ Hus, 7.

kilisesini tanımladığı gibi günahkârların kilisesinin de tanımını yapmış ve Kabil'den Ham'a, Yahuda İskaryot'tan Simon Magus'a kadar, dünyevi zevkler için yaşamış ve yaşayacak olan herkesin günahkârların kilisesine mensup olduğunu söylemiştir.²⁰⁷

Hus, kutsal Katolik kiliseye, teslisin yaratılmayan üç unsurundan sonra gelen en önemli unsur olması, yaratılmışların en kıymetlisi olması; Mesih'e, Kutsal Ruh'un sevgisi ve sonsuz bir evlilik bağı ile bağlı olması ve aynı zamanda teslisin unsurlarının ikamet ettiği mabetleri olması gibi gerekçelerle büyük önem atfetmiştir. Hus, Kiliseye tanrısallık atfetmektense, onu Tanrı'nın evi olarak görmek ve onun İsa'nın gelini olduğuna inanmak gerektiğini belirterek onun saf, temiz, namuslu ve iffetli olduğu vurgusunu yapmış; kirlenmez ve kirletilmez olduğunu savunmuştur.²⁰⁸

Hus'a göre kutsal Katolik kilise cennetteki, dünyadaki ve Araftaki önceden seçilmişlerin oluşturduğu bir kurumdur. Bu birlikteliğin teminatı ise ilahi lütuf, inanç, umut ve sevgi ile sağlanır. Papa, Hristiyan birliğinin teminatı değildir ve hiçbir yerde birliğin teminatı olarak sakramentleri temsil etmez.²⁰⁹ Yaygın ve popüler bir görüş olan Papa ve kardinallerin kiliseyi oluşturan asli unsurlar olduğu meselesi üzerine ise Hus, bu görüşün tam tersini savunmuştur. Bu konuda daha önce Wyclif'in "*Halk, Roma Kilisesi deyince Papa ve kardinalleri anlıyor*" ifadelerinden yola çıkarak müstakil Roma kilisesinin, Roma'nın boyunduruğu altında yaşayan inançlı insanların oluşturduğu bir kilise olduğunu, ancak evrensel olmadığını savunmuştur. Yazdığı bir mektupta "*Roma Kilisesi, Katolik Apostolik Kilise değildir. Müstakil bir kilisedir, kutsal Katolik kilise olamaz*" demiştir.²¹⁰ Ayrıca Hus, kurum olarak kilisenin yanılmaz

²⁰⁷ Hus, 4.

²⁰⁸ Hus, 5-6.

²⁰⁹ Hus, 24.

²¹⁰ Atwood, 66.

olmadığını savunmuş, kadın papa meselesini²¹¹ ise bu düşüncesinin en önemli kanıtlarından biri olarak sunmuştur.

Kutsal Kitap'tan alıntı yaparak her ne kadar Mesih adına toplanan her cemaatin bir kilise teşkil edeceğini belirtse de Hus, genel kapsamda Hristiyanlığı temsil eden kilisenin tek olduğunu, birden fazla olamayacağını ifade etmiştir. Tek kutsal kilise de Mesih'in bedenidir ve birden fazla parçaya ayrılamaz. Kilise lekesizdir ve günaha, pislığe bulaşan kişi Mesih'in kilisesine ait olamaz. Bu evrensel kilise, Mesih'in mistik bedenidir ve başı da İsa Mesih'tir. Nitekim Kutsal Kitap'ta da bu konuda şöyle denmektedir: *"Her şeyi ayakları altına sererek O'na bağımlı kıldı. O'nu her şeyin üzerinde baş olmak üzere kiliseye verdi."*²¹² *"Çünkü Mesih bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır."*²¹³

Hus, Mesih ile Kilisenin tek olduğunu, yani baş ve bedenin tek bir kişi olduğunu savunur. Kilise, başı olan Mesih ile tek bir cisimdir. Mesih kilisenin başıdır ve seçilmiş kişiler de bu kilisenin birer üyesidirler. Mesih ve Kilise tek kişi ise o zaman tek bir beden ve tek bir baş; farklı ve çeşitli seçilmiş kişiler ve üyeler vardır. Bütün bunlardan, kutsal Katolik kilisenin tüm önceden seçilmişlerden, Mesih'in kendisinin baş olduğu mistik bedeninden ve Mesih'in lekesiz, iffetli, temiz gelininden müteşekkil olduğu sonucu çıkmaktadır.²¹⁴

²¹¹ 855-858 yılları arasında iki yılı aşkın bir süre, IV. Leo ile III. Benedikt'in papalıkları arasında papalık yaptığına inanılan ve özellikle Orta Çağ'da oldukça popüler bir tartışma yaratan papa VIII. John'un (Papa Joan) kadın olduğu iddiası o dönemin popüler bir meselesi olmuştur. Gerçekliğinden tam emin olunamasa da Papa olarak seçilen kardinallere uygulanan testis muayenesi uygulamasının bu hadiseden sonra başladığı düşünülmektedir.

²¹² Efesliler:1: 22.

²¹³ Efesliler:5: 23.

²¹⁴ Hus, 9-10.

Jan Hus'un Kilise'nin tek ve başının da Mesih İsa olduğunu sıkça vurgulaması, birçok azizden ve yazardan alıntılar yaparak bunu dile getirmesi Mesih'ten başka otorite olmadığını vurgulayıp, halk üzerinde kilise otoritesine karşı bir bilinç oluşturma çabasından ileri gelmektedir. Nitekim Hus'un yaşadığı dönemde papaların sınırsız denilebilecek güce sahip olmaları, halk üzerinde gerek ekonomik gerek sosyal gerekse de dinî baskı uygulayarak onların hem dünya hem ahiret hayatları üzerinde söz sahibi olmaları onun çıkış noktası olmuş ve Mesih'ten başka otorite olmadığı fikrini savunup bunu halka anlatmaya çalışmıştır. Gerek Kilisenin baskıcı uygulamalarından gerekse Almanların sosyal ve ekonomik konularda Bohemya topraklarında başrol oynamalarından dolayı halihazırda rahatsız olan halkın ulusal bilinci, Hus'un bu eleştirel söylemleri ile oldukça artmıştır. Bütün bu söylemleri ışığında Hus, Roma papasına ve diğer kilise otoritelerine itaat etmeyi reddetme gerekçelerini meşrulaştırma imkânı bulmuştur.

3.2.3. Jan Hus'un Papalık Hakkındaki Görüş ve Eleştirileri

Jan Hus'un görüşlerinin ve eleştirilerinin temelinde, yaşadığı çağda gücü zirveye ulaşan Papalık makamı ve papalar olmuştur. Papalar ve onlara bağlı din adamlarının İsa'ya bağlılıkları ve bu bağlılığı hayatlarına tatbik ettikleri ölçüde meşru olduklarını savunan Hus, onların İsa'nın hükmünden çıktığı zaman meşruiyetlerini yitireceklerini savunmuştur. Bu nedenle Roma papasına itaat etmeyi reddetmiş ve halkından da aynısını beklemiş, bu yönde vaazlar vermiştir.

Hus'a göre Roma papası kilisenin dünya üzerindeki başı, lideri değildir. Baş olan ancak ve ancak Mesih'tir. Eğer böyle olmasaydı bir papanın ölümü ile onun yerine gelecek yeni papanın seçimi arasında geçen sürede Kilise başsız kalırdı. Hus, önceden seçilmiş her insanın, tıpkı vücudun baştan hisleri ve rehberliği aldığı gibi Mesih'e

katılarak ondan lütuf ve dinî gücü aldığını savunmuştur. Eğer durum böyle olmasaydı bir papanın ölümü ile onun yerine gelecek yeni papanın seçimi arasında geçen sürede Kilise başsız kalırdı.²¹⁵

Jan Hus, *De ecclesia* (1413) adlı eserini kaleme aldıktan sonra Prag Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden sekiz akademisyen derhal ona karşılık veren bir belgeye imza atmışlardır. Bu belgede imzası olan akademisyenlerin savunduğu görüşlere göre Papa, kilisenin başıdır, kalbidir, merkezidir; Kilisenin durmadan akan çeşmesidir. Papaya ve hatta diğer kilise otoritelerine mutlak itaat, her Hristiyan'ın vazifesidir. Onun emirlerine uymak gerekir. Wyclif'in sapkınlığının belgesi sayılan 45 maddelik bildiride geçen ifadeleri savunanlar ruhani ya da siyasi otoriteler tarafından en ciddi şekilde cezalandırılmalı ve Bohemya krallığı, sapkınlıktan arındırılmalıdır.²¹⁶

Hus, yayımlanan bu belgede imzası bulunan akademisyenlere, onların Roma papasını teslisten sonraki dördüncü unsur ve Kutsal Ruh ile eşit olarak gördükleri eleştirisini yapmıştır. Kutsal Kitap'ta da geçtiği üzere Kilisenin üzerine inşa edildiği kaya bizzat Mesih'tir, papaların ilk selefi olan havari Petrus değildir. Havariler de Mesih'in kurucu unsur olduğuna iman etmiş ve ilk Hristiyanlar da Petrus ya da başka bir havarinin değil, Mesih'in yolundan gitmişlerdir. Roma papası tıpkı havarilerin başı olan Petrus'un diğer havarilerle paylaştığı gibi yetkisini kilisenin diğer din adamlarıyla paylaşmak durumundadır, tek başına Hristiyanlığın yöneticisi, mutlak otoritesi olamaz. Hus, nasıl ki Mesih tüm koyunların bakımını²¹⁷ sadece Petrus'a vermemişse tüm dinî güç, vaaz verme ve sakramentleri yönetme yetkisi ve gücünün de tek bir kişiye verilemeyeceğini savunmuştur.

²¹⁵ De Bonnechose, 193.

²¹⁶ Gillette, 261-265.

²¹⁷ De Bonnechose, 193.

Jan Hus'un papalık makamına getirdiği eleştirilerin temelinde yatan en önemli argümanlarından biri Papa kelimesinin Kutsal Kitap'ta geçmiyor oluşudur. Sosyal ve dinî hayat rehberi olarak yalnızca Kutsal Kitap'ı gören Hus, papalık makamının kavramsal olarak da uhrevî bir makam olmadığını savunmuştur. Tarih boyunca ilk dönemlerde birçok din adamı papa olarak adlandırılmıştır. Hatta bütün din adamları papa olarak anılır. Bu da Mesih'in yolundan giden ve hayatını da onun yasalarına göre tatbik eden her din adamının, İsa'nın -papalar kadar- eşit derecede vekilleri olduğunu gösterir.²¹⁸

Hus'un papalık karşıtı söylem ve eylemlerinin hedefinde yer alan bir diğer husus ise papaların yanılmaz olduğuyla ilgilidir.²¹⁹ Hus, inanç meselelerinde papaların yanılabilirliklerini, hatta yanılmış olduklarını belirterek tarihsel birtakım örnekler vererek iddiasını güçlendirmiştir. Hus, papaların para hırsı ile baştan çıkarılabileceğini ve cehaletle aldatılabileceğini savunmuş, ayrıca onların sapkın da olabileceklerini belirtmiştir. Nitekim XV. yüzyıl boyunca birçok sapkın kişi papalık tahtına oturmuştur. Hus, bu doğrultuda tarihsel bilgilerle sapkın -ve hatta deccal olduklarını iddia ettiği- papaların listesini de sunarak bu listeye VIII. Boniface (p. 1294-1303), VII. Clement (p. 1378-1394) ve IX. Boniface (p. 1389-1404) gibi isimleri koymuştur. Konstanz Konsili süresince gerçekleşen mahkemelerde de Batılı tüm Hristiyanlar tarafından suçlamalara maruz kalarak papalıktan azledilen XXIII. John'u (p. 1410-1415) da sapkın papalar listesine eklemiştir. Ayrıca Hizipleşme (1378-1417) süresince papalık yapan XII.

²¹⁸ Hus, 56-61.

²¹⁹ Papaların yanılmazlığı konusu, Hus'un yaşadığı dönemde de tartışma konularının başında gelmiş ve Hus papaların da günah işleyebileceğini ve hatta işlemiş olduklarını belirterek günahkâr ve hatta sapkın olduğunu belirttiği papaların ismini dahi vermiştir. Ancak 18 Temmuz 1870 yılında, I. Vatikan Konsili'nde Papa IX. Pius'un papalık yaptığı dönemde alınan karara göre papaların yanılmaz olduğu dogması Katolik Kilisesi tarafından kabul edilmiştir.

Gregory (p. 1406-1415) ve XIII. Benedict (p. 1394-14147) de Jan Hus tarafından sapkın papalar listesine alınmıştır.²²⁰

Hus'un papaların yanılabileceği ve yanıltabileceğine dair üzerinde en fazla durduğu konu ise papalık makamının iki yıldan fazla süreyle bir kadın tarafından işgal edilmesi meselesi olmuştur. VIII. John (p. 853-855)²²¹ olarak tahta oturan ve halka açık bir etkinlikte doğum yapmasıyla kadın olduğu ortaya çıkan papa, Hus'a göre, papaların yanılabilir olmasının en önemli kanıtı olmuştur. Zira bu hadisede de görüldüğü üzere bir kadını papa olarak seçen kardinaller de yanılabilmektedir. Hus, daha da ileri giderek papaların yasal yoldan seçilseler dahi günahkâr olabileceklerini belirtmiştir. Mesih'in dahi Yahuda İskaryot gibi bir hırsız ve sahtekârı yanına alarak hataya düşmesi, kardinallerin de bir günahkârı, sapkını ve hatta bir kadını dahi papalık tahtına oturttukları yanılabileceklerini göstermektedir. Bir papanın, Mesih'in vekili mi yoksa deccal mı olduğunun tek ölçütü, günlük hayatta ve dinî vazifelerinde Mesih'in kanunlarına riayet edip etmediğidir.²²²

Tüm bu anlatılanlardan anlaşılacağı üzere Jan Hus, İsa'dan başkasını dinî hayat üzerinde bir otorite olarak görmemiştir. Papaların, sahip oldukları gücün aksine, dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir kilisenin papazından bir farkı olmadığını, evrensellik ve yanılmazlık iddiası taşıyamayacaklarını savunmuştur. İsa'nın kanunlarını kişisel hayatlarına tatbik eden ve onu insanlara doğru şekilde ulaştıran her din adamı, İsa Mesih'in yeryüzündeki vekilidir. Onun vekaleti tek bir kişiye verilemez.

²²⁰ Hus, xvi.

²²¹ Bkz. Dipnot 206.

²²² Hus, 134-136.

3.2.4. Jan Hus'un Günah ve Ebedi Kurtuluş Hakkındaki Görüşleri

Konstanz'da yargılandığı sıralarda Hus'un *"Bakın, gözümüzün önünde üç şey var: Korkunç ölüm, korku verici yargı ve yanan cehennem. Ölüm gelecek, yargı yaklaşıyor ve cehennem hazırlanıyor"* sözleri²²³, çoğu Orta Çağ ilahiyatçısı gibi onun da kıyamet günü ile cennet ve cehennem inancı taşıdığını ve bu konuya kafa yordüğünü göstermektedir. Hus, Kıyamet Günü ve cehennem hakkında şunları söylemiştir:

*"Kurtarıcı, havarilerine sık sık Kıyamet Günü'nü ve onun ne kadar korkunç olacağını hatırlatmıştır. Hüküm Günü dehşet vericidir. Sağda günahlar sıralanırken, solda ise çok sayıda şeytan -lanetlenmiş olarak- cehenneme çekilir. Önde melekler günahkârları cehenneme doğru iterken arkada dünya cayır cayır yanmaktadır. Mahkemenin bu korkunç kararı yedi aşamalıdır: Birincisi, korkunç bir kovalamaca, ikincisi ise Tanrı'dan ayrılmadır; üçüncüsü sapkınlık, dördüncüsü harareti işkence, beşincisi ise özgürlüğün ümitsizliğidir; çünkü [yargıç] bu durumun 'ebedi' olduğunu ilan eder. Altıncısı işkence ile ilgilidir ve yedincisi şeytanlarla ilelebet sürecek dostluktur. O ne korkunç bir karardır! Bunun sonu yok! Sonsuz ateş, ruhu ve bedeni yakacaktır."*²²⁴

Hus'un vaizliğinin ana odağı ruhların iyileştirilmesi üzerinde birleşmiş ve o, günah kavramını savaşmayı üstlendiği bir hastalık olarak algılamıştır. Ona göre asli günah, gerçek bireysel suçluluk duygusunu etkilemeden tüm insanlığı toplu olarak yok etmiş, kişisel günah ise doğrudan ve nedensel olarak asli gûnahtan kaynaklanmıştır. Hus, Tanrı ile insan arasındaki ideal ilişkiyi engelleyen her türlü eylem, tutum veya davranışın günahı oluşturduğunu savunmuştur. Çok fazla uyumak, aşırı konuşmak ya da sinirlenmek gibi küçük ya da affedilebilir günahların (minuta peccata) yanı sıra ölümcül

²²³ Fudge, Jan Hus, 39.

²²⁴ Fudge, Jan Hus, 39-40.

ya da affedilmez günahlar da vardır. Orta Çağ'da şehvet, açgözlülük, öfke, gurur, oburluk, kıskançlık ve tembellik gibi yedi ölümcül günah olduğu görüşünü Hus da benimsemiştir.²²⁵

Hus, günah olarak sınıflandırılması gereken eylemler için rızanın gerekli bir unsur olduğunun altını çizmiştir. Kişi, günahkâr bir eylemi savunmuş, oluşmasına yardım veya aracılık etmiş, günahkâr birine tavsiyede bulunmuş, günahı onaylamış, önleyecek hiçbir şey yapmamış veya cezalandırmamışsa günah işlemiş sayılabilir. Bu nedenle, yanlış bir kişiye onay vermek, Hus'a göre, bir başkası tarafından yapılsa bile ölümcül bir günah olur ve günahı oluşturan arzuya teslimiyet anlamına gelir. Arzu sınırsız günahkâr faaliyetle sonuçlanan eyleme yol açar. Bu faaliyetler de bu tür eylemlerin alışılıp onaylanmasına ve pişmanlık duyulmasına neden olup nihayetinde de ölüm ve ebedi mahkûmiyetle sonuçlanmaktadır. Hus, cehennemin felaketinden kaçınmak ve bunun için de günah sorununa eğilmek gerektiğini savunmuştur. Nitekim günah, şeytanı dahi en yüce noktadan cehennemin en alçak çukuruna indirmiştir. Hus günahı, her zaman, işleyen kişiyi en aşağı çeken ağır bir yük olarak tanımlamıştır. Ona göre günah; ruhu, varlığın en derin alanına götürür. Bu konuda o *“Boynuna büyük bir taş bağlı şekilde tekne de bulunan bir köpek, tekneden atılmadığı veya boğulmadığı sürece ağırlığı fark edemez. Aynı şekilde ruh, vücutta kaldığı sürece günahın ağırlığını hissetmez. Bununla birlikte ruh, bedeni bir kez terk ettikten sonra, kişi onu cehennemin derinliklerine düştüğü gibi hissedebilir”* demiştir. Bu bağlamda günahkâr bir insanı, yaklaşmakta olan kaderi konusunda uyarmayı da din adamlarının görevi olarak görmüştür.²²⁶

²²⁵ Thomas A. Fudge, “Jan Hus Between Time and Eternity, Reconsidering a Medieval Heretic”, Lexington Books, Londra, 2016, 31.

²²⁶ Fudge, *Jan Hus*, 40-41.

Hus, insan doğasının bir tarafının (ruhunun) Tanrı'ya özlem duyduğunu, ancak diğer tarafının (zihin) sürekli olarak duyusal hazzın memnuniyetini istediğini savunmuş, bu durumu “Tanrım bana iffet nasip et, ama şimdi değil” cümlesiyle özetlemiştir. Ona göre şeytan, bu varoluşsal ikilik içine giren ilk varlıktı ve bu olay sonunda tüm insanların uyuşmasını sağladı. İnsan, günah yüzünden yaratılışında kendisine bahşedilen ilahi lütfu tamamen kaybeder, hayat ışığı söner ve üzerine Tanrı'dan gelen yabancılaşmanın karanlığı düşer. Hus'a göre günah, tam anlamıyla bir felakettir. O tek başına iyi işler yapmanın önemli de olsa işe yaramayabileceğini ve ölüm döşğinde tövbe etmenin bir kurtuluş garantisi olarak görülemeyeceğini belirtmiştir. Hus, kurtuluş için tek umudun ilahi iradede yatmakta olduğunu savunmuş ve bu doğrultuda, 1412 yılında Prag'da halkı çatışmaya sürükleyen endüljans uygulamaları karşısında katı ve tutarlı bir tavır almıştır. O, endüljans uygulamasının hiçbir manevi anlam ifade etmeyen, keyfi bir uygulama olduğunu savunmuştur.²²⁷ Hus'un endüljans üzerindeki tutumuna bakıldığında onun yalnızca Tanrı'nın günahları affedebileceğini savunduğunu ve bu noktada tamamen ortodoks kaldığını görebiliriz.

Hus'a göre her günah aynı ölçüde olmayıp bazı günahlar diğerlerinden daha büyüktür. O, din adamlarının kibir, hırs ve açgözlülüklerine, ruhların iyileştirilmesini ihmal etmelerine adeta savaş açarak bu tür günahların en büyük günahlar olduğu sonucuna varmıştır. O, Tanrı tarafından seçilenlerin günah işlemiş olsalar dahi Mesih'in bedeninin bir parçası olarak kalmaya devam edeceklerini savunmuştur. Ona göre şeytanın çocukları da Tanrı'nın çocukları da günaha girebilir. Ancak Tanrı tarafından sonsuza dek seçilmiş olanlar nihayetinde günahlarından döner, diğerleri ise ilelebet ölümcül günaha kalırlar. Kurtuluş lütfu, yalnızca “ebedi seçim” tarafından seçilen Tanrı'nın çocuklarına verilir. Bir insan doğru görünse ve doğru eylemlerde bulunsa bile,

²²⁷ Lützw, 156-158.

o önceden seçilmemişse kilisenin bir parçası olamaz. Hus'a göre ilahi lütuf, ölümcül günah içinde bulunsalar dahi, seçilmiş olanları iyileştirebilir.²²⁸

Hus'un vaazları ve yazıları okunup özümsemiğinde onun, insanı ahlaktan yoksun olarak algıladığı görülür. O, günahın erkekleri ve kadınları kör edip güçsüz kıldığını, onları hataya sürükleyip bütün doğruluk ve güzelliklerden mahrum bıraktığını belirtmiştir. Günahkâr kişi, Tanrı'yı tanıyamaz ve kurtuluşunu kolaylaştırmak için herhangi bir şey yapamaz. Onlar, Mesih'in yasasına uyma konusunda yeteneksizdir ve bu nedenle, Tanrı'dan git gide uzaklaşır, ona yabancılaşırlar. Hus'a göre günah ve haksızlıkların sorumlusu Tanrı değil, bizzat insanın kendisidir. O, son lanetlenmenin insan seçiminin bir sonucu olduğunu, böylece cehenneme giden sonsuz mahkûmiyetin bireyin suçu olduğunu iddia etmiştir. Hus, kurtuluşu Tanrı'ya atfetmiş görünse de lanetlenmeyi insanlara ve onların seçimlerine, iradelerine bağlamaktadır.²²⁹

Hus, kurtuluş için itiraf ve tövbeyi elzem görmüştür. Bir vaazında Hus, tövbenin, günahların affını güvence altına aldığını ve bu aşamada tövbenin Kutsal Ruh ile dolduğunu açıklamış; ancak rahiplerin değil, yalnızca Tanrı'nın günahları bağışlama lütfunda bulunabileceğini belirtmiştir. Hus, ne vaaz ettiklerine ya da nasıl davrandıklarına bakılmaksızın, din adamlarının cennetin ve cehennemin muhafızları olmadığını açıklamıştır. Eğer günah, Tanrı'dan ayrılmanın nedeniyse, Mesih aracılığıyla ilahi lütuf da kurtuluşun temeli olur ve hem kutsal kitap hem de sakramentler bu lütfun kanalları olarak işlev görür.²³⁰ Ancak inanç, sevgi ya da iyi eylemlerle oluşmalıdır. Bu, ilahi lütufla birlikte, kurtuluş için yeterlidir. Hus, iman olmadan kimsenin Tanrı'yı hoşnut edemeyeceğini savunmuştur. Bu nedenle iman, insana verilen lütfun bir sonucudur. İnanç dolaylı olarak, gerçek Hristiyanlığın Kutsal Ruh'un onayladığı her

²²⁸ Fudge, *Jan Hus*, 41.

²²⁹ Hus, 97-99.

²³⁰ Fudge, *Time and Eternity*, 45.

şeye, yani kutsal kitabın gerçeklerine dayanması gerektiği anlamına gelmektedir. İmanın odak noktası, kilisenin üzerine inşa edildiği Mesih'tir. Ona göre iman, Tanrı'ya mutlak bir güvendir. Böyle bir güven ancak Tanrı'dan gelir. Hus, iyi eylemler yapmanın çeşitli fayda ve etkilerinden bahsederek bunlardan yedisini şu şekilde sıralamıştır: İyi eylemler;

-Günahlardan arınmaya yardım eder,

-Günahın cezasını azaltır,

-Haksızlığa karşı koruma sağlar,

-Ödüllendirilir,

-Tanrı'nın merhametli olmasını sağlar,

-İlahi yargının etkisini azaltır ve

-Kişiyi cennete götürür.

Bununla birlikte, Hus, yalnızca Tanrı'nın doğruluk içinde yaşama kabiliyeti sağlayabileceğini vurgulamıştır.²³¹

Kutsal Kitap, sonsuz yaşam uğruna okunmalı, dinlenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Tanrının ebedi sözünün ve ilahi rahmetin hemen burada canlı hale gelmesi için insan arabuluculuğunun şart olduğu açıktır. Hus bu nedenle kendisini, insan kurtuluşu için vaaz verme ve yazma görevine adanmıştır. Ona göre kim kurtuluşa ermek istiyorsa, Tanrı'nın kanununa uymalı ve ona inanmalıdır. Bu hususta şöyle demiştir: “Çünkü insanlara, inanmayı öğretmek, Tanrı'nın emirlerini yerine getirmek ve Tanrı'ya doğru şekilde dua etmek amacıyla Tanrı tarafından görevlendirilen bir rahip olduğum için sıradan insanlara üç şey açıklamak istiyorum. Tanrı'ya yaklaşmak isteyen bir kişi için

²³¹ Fudge, Jan Hus, 44.

*ilk temel şey iman, ikincisi emirleri yerine getirmek ve üçüncüsü faydalı duadır. Bu nedenle her şeyden önce yüce kralı, hizmetkârlarına tanıtmak istiyorum... Her kim kralların en büyüğünü tanımak istiyorsa, ona kalben inanmak, onu dille ikrar etmek zorundadır.*²³²

Hus kurtuluşa giden yolun Tanrı vizyonuna sahip olmak ve ona itaatkâr sevgi yoluyla bağlanmak, birlik olmaktan geçtiğini düşünmüştür. Sevgi ve faydalı eyleminden müteşekkil iman, vaazlar ve sakramentler de kurtuluş için gerekli lütuf araçlarıdır.

3.2.5. Jan Hus'un Kutsal Kitap Hakkındaki Görüşleri

Hus kutsal metinlerin, hakikate tanıklık etmelerinden dolayı hakikatin kendisi olduğunu vurgulamıştır. O, Kutsal Kitap'ta, kurtuluş için gerekli olan her şeyin bulunabileceği inancına sahip olmuştur. Hus, Kutsal Kitap'ın yorumlanması işinin önemine değinerek onun kişisel tercih ve hırslardan haksız yere etkilenmemesine dikkat edilmesi gerektiğini savunmuştur. O, kurtuluş için gerekli olanı insanlara ilan etmenin önemli olduğunu belirterek kendini de bu konuda hizmet etmeye adanmış ve bu inançla, yaşadığı sürece Kutsal Kitap'ın içinde bulunanları koruyacağını, onlara inanıp onları ilan etme arzusuna bağlı kalacağını beyan etmiştir.²³³

Hus için kutsal yazının odağı Mesih'in hikâyesi olmuştur. Mesih kilisenin başıdır ve Mesih'in hayatında kilise ve kurtuluş için tüm faydalı gerçekler bulunabilir. Mesih olmadan, kutsal yazılar sadece edebiyat olarak kalır ve kutsal yazılar olmadan da Mesih olayının tarihsel bir kaydı olmayacaktır. Her ikisi de inanç için gereklidir. Hus, kutsal

²³² Fudge, *Jan Hus*, 44.

²³³ Fudge, *Time and Eternity*, 63-65.

yazıların keyfi değerlendirilmesine izin vermemiş; işe yaramaz tartışmalarla uğraşanları ve kutsal sözleri, sözcüklerin cansız birer cümlesine indirgemeyi reddetmiştir.²³⁴

Hus, kutsal yazıların sıradan insanlara açık ve yerel dilde mevcut olmasını istemiş ve bu doğrultuda Hus 1406 yılında Çekçe İncil'i yayınlamıştır. Hus'a göre İncil'in sıradan insanların anlayacağı dillere çevrilmesini istemeyen piskoposlar ve rahipler, sıradan insanların kendilerini sorgulamalarından çekindikleri için bu duruma karşı çıkmaktadırlar. Hus, bu anlayışa meydan okumaya çalışanların da Wyclifçi olarak kınandıklarını ve kilisenin bir parçası olmadıkları gerekçesiyle görevden alındıklarını belirterek bu durumu eleştirmiştir.²³⁵

Hus külliyatı, Kutsal Kitap'tan alıntılar ve referanslarla doludur. Bir anlamda, kutsal yazılar Hus için hem temyiz hem de hakikat mahkemesi olarak işlev görmüştür. Eski meslektaş Ştepan Paleç'e verdiği cevabında Hus, Tanrı'nın karşısına çıktığı zaman, Kutsal Kitap'ın tek bir noktasında bile hataya düşmemiş veya ondan sapmamış olmaktan ötürü beraat edebileceğini umduğunu belirtmiştir.

Hus yaşamı boyunca Kutsal Kitap'a olan sadakatinden vazgeçmemiştir. Bu bağlamda onun Kutsal Kitap'a olan bağlılığının zayıflığı nedeniyle kınandığı ve idama mahkûm edildiğini düşünmek doğru değildir. Konsey için konu Kutsal Kitap değil onun papalık otoritesine karşı çıkması ve itaatsizliği olmuştur. Onların gözünde Hus'un asıl günahı inatçılığı, asiliği ve kibriydi. Bu, onlar için tahammül edilemez bir suçtu. Konstanz'dan gönderdiği son mektuplarının çoğunda Hus, okurlarını Tanrı'nın sözlerini anlamaya ve ilan etmeye teşvik etmiştir. Hayatının son anlarına kadar Kutsal Kitap'ın otoritesine olan bağlılığını sürdürmüştür.²³⁶

²³⁴ Fudge, *Jan Hus*, 48.

²³⁵ Fudge, *Jan Hus*, 48.

²³⁶ Fudge, *Jan Hus*, 49.

3.2.6. Jan Hus'un Evharistiya Hakkındaki Görüşleri

Ekmek-Şarap ayini olarak da bilinen ve Hristiyanlıktaki önemli sakramentlerden ikincisi olan "Evharistiya", Yunanca bir kelime olup "Tanrı'ya şükretme işi" anlamına gelir. Terim olarak ise Hz. İsa'nın son akşam yemeği hatırasına, Hristiyanların icra ettiği bir ayini ifade eder.²³⁷

Evharistiya sakramenti, Hristiyanların tarih boyunca yaşadığı en önemli ihtilaf konularından biri olmuştur. Evharistiya'da İsa'nın mevcut oluş şekli ve Evharistiya'nın kurban özelliğinin olup olmaması gibi konular, yaşanan ihtilafın özünü teşkil etmektedir. Katolik Kilisesi'ne göre, Evharistiya ayininde kullanılan ekmek ve şarap, İsa-Mesih'in bedeni ve kanı ile değiştirilir. İsa Mesih yekvücut ve parçalanmamış olarak orada hazır bulunur. Rahip, kutsal sözleri söyledikten, yani takdis işlemini gerçekleştirdikten sonra, ekmekle şarap artık yoktur ve o andan itibaren ekmek ve şarap, İsa'nın tapınılacak bedeni ve kanıdır.²³⁸

Hristiyanlık tarihinde Evharistiya ayininde kullanılan ekmek ve şarabın, İsa-Mesih'in bedeni ve kanı ile değiştirilmesi inancı, Papa III. Innocent'in (p. 1198-1216) 1202'de, Lyon eski başpiskoposuna gönderdiği mektupta ilk defa kullandığı "transubstansiyasyon" (cevher değişimi) kavramı ile kayıtlara geçmiştir. 1208'de yine III. Innocent, Tarragona Başpiskoposuna gönderdiği mektupta, Evharistiya ile ilgili doktrini daha da pekiştirmiş, ekmek ve şaraptan "kurban" olarak söz etmiştir. Ayrıca bu mektubunda, Evharistiyayı geçerli olarak kutlamak için ruhbanlık vasfına sahip birinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Nihayet 1215 yılında gerçekleştirilen IV. Lateran

²³⁷ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1999, C. 39, S. 1, 439-453.

²³⁸ Eroğlu, *Ekmek-Şarap Ayini*, 443.

Konsilinde, daha önce III. Innocent'in mektubunda bahsettiği "transubstansiyasyon" kavramı konsil metinlerine ilk defa girmiş ve burada formüle edilmiştir.²³⁹

Evharistiya sakramenti, Husçu Devrim sırasında kutsal kadehin merkezi sembol olarak görülmesi nedeniyle tartışma konusu olmuştur. Jan Hus'un, bu uygulamayla özel veya yenilikçi bir şey getirdiği söylenemez. Wyclif, IV. Lateran Konsilindeki transubstansiyasyon (cevher değişimi) doktrinini reddederek sapkınlıkla suçlanmış olsa da Evharistiya ayininde ruhban olmayan sıradan insanlara kutsal kadehten şarap verilmesi (lay chalice) yönünde bir girişimde bulunmamıştı. Hus ise sakramentlerin insan sağlığı için en kuvvetli ilaçlar olduğunu kabul ederek IV. Lateran Konsilinde formüle edilen transubstansiyasyon doktrini yanlısı olmuştur.²⁴⁰

Evharistiya, dinî açıdan bir lütuf ve güç aracı olarak işlev görürken, sakramentin manevi gücü, ancak ruhbanlar yoluyla insanlarla paylaşıldı. Hus, bu sakramenti “en lezzetli yemek ve en soylu içecek” olarak tanımlamış ve Mesih’in bütün insanlara kurtuluş getirmek amacıyla insan olduğunu; onun, bedeni ile kanını, inananlara sunarak onlara bir ziyafet bahşedeceğini vaaz etmiştir. O, Mesih’in kanının her daim, tüm insanları tedavi edebileceğini belirtmiş, “*İyi ameller yaparak umuda, imana ve sevgiye gel*” diyerek insanları kurtuluşun ebedi ilacı olan Evharistiya’ya davet etmiştir.²⁴¹

²³⁹ 1418'de Papa V. Martin'in genelgesi ile rahip tarafından takdis edildikten sonra, ekmek ve şarabın İsa'nın vücut, kan, ruh ve ilahlıkla tam olarak bulunduğuna dair yeni bir açıklama yapılmıştır. Ayrıca Trente Konsili'nde (1545) Evharistiya sakramentinde, İsa Mesih'in ilahlığıyla ve ruhuyla birlikte tamamen beden ve kanının bulunduğunu reddeden, onun sadece belirti (ut in signo) veya simge (figura) veya etkisiyle (virtute) bulunduğunu iddia edenler ile transubstansiyasyon-cevher değişimi anlayışını reddedenler lanetlenmişlerdir.

²⁴⁰ Atwood, 14.

²⁴¹ Fudge, Jan Hus, 49.

Kariyerinin başlarında Hus, Evharistiya'nın, Mesih'i hatırlamanın kutsal görevini yerine getirmeyi içeren ve sonsuz yaşama erişmekle son bulan yararlarını ortaya koymuştur. Bu yararları günahlardan arınma, Hristiyan erdeminde güçlenme, duygusal arzuyu durdurma, Kutsal Ruh'un rahatlığını sağlama, ruhu besleme, huzur duygusu ve ruhu canlandırma olarak sıralamıştır. Çarmıha gerilmiş Mesih'in bedeninin Evharistiya'da görünen Mesih'in bedeninden farklı olduğu fikrini geliştirmiş ve bu bağlamda Orta Çağ'ın Evharistiya konusundaki ortodoks doktrinini benimsemiştir. Wyclif'in bu husustaki öğretilerine hâkim olmasına rağmen onun görüşlerini reddetmiş, Evharistiyayı toplumsal eşitliğin aracı olarak görmüştür. Ona göre Evharistiya'da bütün Hristiyanlar, aynı kıyafeti (sevgiyi) giyerek aynı evde (kilisede) ikamet eder; tek ortak yiyecek (ekmek) ve içeceği (şarap) birbirleriyle paylaşırlar. Aynı şekilde hiyerarşik ayrımlar da geri plâna atılarak azizler cemaati anlayışı muhafaza edilir.²⁴²

Hus, Evharistiya hakkında 1406 yılında *De corpore Christi* adında önemli bir eser yazmıştır. Bu eserinde Hus, gerçek varlığa vurgu yapan kesin ve net bir transubstansiyasyonist pozisyon aldığını açıkça belirtmiştir. Ona göre Evharistiya'da kutsama sırasında rahip, Mesih'in bedenini yaratır. Belirtiler (accidents) kalır, ancak cevher (substance) Mesih'in bedeninde değişir. *Postil* adlı eserinde de ekmek ve şarabın kesinlikle İsa Mesih'in bedenine ve kanına dönüştüğünü belirtmiştir. Bu görüşler kilisenin resmî transubstansiyasyon öğretisine paralel olsa da Hus'un çeşitli suçlamalara maruz kalmasının önüne geçememiştir. Onu küçük düşürmeye çalışan birçok insan tarafından da bu bağlamda remanentist (transubstansiyasyon karşıtı) olmakla suçlanmıştır.²⁴³

²⁴² Atwood, 41.

²⁴³ Fudge, *Jan Hus*, 50.

Hus, Prag'da popüler olmaya başlamadan yaklaşık otuz yıl önce sık (günlük) komünyon uygulaması Bohemya reformcuları arasında gelişmekteydi. Bu husustaki tartışmalar onu sarmadan önce, günlük ya da sık komünyon konusunda Hus'un tarafsız kaldığını söyleyebiliriz. Ancak birkaç yıl sonra, Prag'dan sürgün edilirken takipçilerini sık, hatta günlük komünyon almaya teşvik etmiştir. Hus'un takipçileri, yalnız ruhbanların değil, vaftiz olmuş tüm inananların Evharistiya'da kutsal kadehten içebileceğini savunmuşlarsa da Hus, ilk zamanlarda ruhban olmayanların da kutsal kadehten içmesi gerektiğini düşünmemiştir. Kutsal kadeh uygulamasını önemsiz görmemiş, ancak elzem olduğunu da düşünmemiştir. Ancak daha sonra bu uygulamaya destek vermiştir.²⁴⁴

Hus sürgününde, takipçisi ve meslektaşısı Jakoubek, çeşitli yerlerde Prag'daki ruhban olmayan sıradan insanlar için kutsal kadeh uygulamasını başlatmıştır. Ancak Hus, bu konuya pek ilgi göstermemiş ve Jakoubek'e de temkinli olması yönünde tavsiyede bulunmuşsa da Jakoubek önderliğindeki halk, ruhban olmayanlara da kadeh verilmesi uygulamasına karşı çıkan herkesin lanetlenmesi ve Tanrı'nın dostluğundan atılması gerektiğini savunmuştur. Hus, bu dönemde bu konu hakkında bu kadar katı bir tutum sergilememiştir. Ancak Konstanz'a vardıktan kısa bir süre sonra Hus, Bohemya'daki bilinmeyen bir rahibe yazdığı bir mektupta toplumu hem ekmek hem de şarapla komünyon almaları yönünde teşvik etmiş ve ruhban olmayan kişilerin her iki unsuru da tıpkı ruhban olanlarla aynı sıklıkta paylaşımları gerektiğini onaylamış, aksinin küfür olacağını belirtmiştir. Hus, bu noktada Mesih'in bedeninin insan vücudunu fiziksel, kanının ise ruhsal açıdan güçlendirdiği sonucuna varmıştır.²⁴⁵

²⁴⁴ Fudge, *Jan Hus*, 51.

²⁴⁵ Lützw, 267.

15 Haziran 1415'te, Konstanz Konsili'nin on üçüncü oturumunda, ruhban olmayanların kutsal şaraptan komünyon almaları (lay chalice) uygulaması ve bu uygulamaya riayet edenler sapkın, bu uygulamayı gerçekleştiren din adamları ise büyük sapkın ilan edilmişlerdir. Bu duyurudan birkaç gün sonra hapisshaneden yazan Hus, kararın bir delilik ve haksızlık olduğunu dile getirmiştir. Jakoubek, Hus'un bu husustaki sözlerini Beytlehem Kilisesinin duvarına asmıştır. Daha sonra Hus Beytlehem Kilisesindeki halefi Havlık'e yazdığı mektupta mevcut komünyon uygulamasına karşı çıkmamasını istemiş ve bu durumun Kutsal Kitap nezdinde karşı çıkılacak bir niteliği olmadığını belirtmiştir.²⁴⁶

Hus, *De Corpore Christi* adlı eserinde Evharistiya ayinindeki unsurların gerçek varlığını ve sakramental karakterini açıkça dile getirmiştir. Bazı meslektaşlarının ileri sürdüğü üzere, rahiplerin ayin sırasında Mesih'in bedenini oluşturabilecekleri fikrine karşı çıkmış ve bunu açık bir küfür olarak değerlendirmiştir. Ona göre Mesih ezelden beri var olmuş ise, o halde zaman içinde birinin Mesih'i yaratmış olduğu fikri tamamen boş ve anlamsızdır. Bu durum, Hus'un transubstansiyasyon konusunda çekinceleri olduğundan ziyade, onun kibirli ve bayağı bir teoloji ile ilgili endişesi olduğu şeklinde okunmalıdır. Nitekim Havariler Kredosu hakkındaki yorumunda aynı noktayı daha da netleştirmiştir. Hus burada, Tanrı'yı ya da Mesih'in ölü bedenini istediği gibi yaratmaktan övünen rahipleri kınamış ve bu düşüncesini, yaratılanın Yaratıcı'yı yaratamayacağı şeklinde özetlemiştir. Bütün rahipler bir araya gelse değil Tanrı veya Tanrı'nın oğlunu, bir sineği bile oluşturamayacağını belirtip, bu iddiaları boş ve saçma olarak yorumlamıştır. Bu konuda aksini düşünenlerle alay etmiş ve onları insanlara yalan söyleyen deliler olarak nitelendirmiştir. Onları Meryem, Mesih'i bir kez yarattıysa kendilerinin defalarca yaratma kabiliyetine sahip olduklarını iddia etmekle suçlamıştır. Kendisinin de bir zamanlar böyle meşru olmayan övgülere maruz kaldığını söyleyen

²⁴⁶ Lützw, 268.

Hus, sunağın üzerinde, etin İsa'nın sunaktaki bedenine dönüşmesini sağlayan gücün rahipten değil bizzat Tanrı'dan geldiğini belirtmiştir. Buna katılan imanlı kişi, Mesih ile birleşir ve onun bedenini kendi kurtuluşu için yer. Ancak Evharistiya sakramentinde Mesih'in gerçek vücudu ve gerçek kanının gerçekten yenildiği ve içildiği konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Hus, Mesih'in gerçek fiziksel bedeni ile bedenine dönüşen ekmek arasında ayırım yapmış ve ibadetinde samimi olmayanların yalnızca maddi ekmeğe iştirak ederken, sadık olanların Mesih ile bir bütünleştiklerini savunmuştur.²⁴⁷

Hus, hayatının son aylarında Konstanz'da hapisanedeyken, Robert adında bir gardiyanın isteği üzerine kaleme aldığı bir çalışmada, Evharistiya ayininde rahibin “Mesih'in gerçek bedenini ve gerçek kanını”, Tanrı'nın gücüne ve sözüne göre kutsadığını ve gerçekleşen şeyin de “ekmeğin bedene, şarabın da kana aktarılması” olduğunu açıklamıştır. Hus'a göre burada tam dönüşüm gerçekleşir. Tanrı, ayini icra eden din adamının liyakatine bakmaksızın mucizeyi gerçekleştirir; beden ve kan her iki unsurda da tamamen bulunur. Hus, kendi döneminde Evharistiya ayini icralarında yapılan hataları eleştirse de Evharistiya'nın kurban özelliği olduğunu açıkça belirtmiştir.²⁴⁸

3.2.7. Jan Hus'un Endüljans Hakkındaki Görüşleri: Sürgün Hayatı ve Aforoz Edilmesi

1411'de karşı-papa (Pisa Papası) XXIII. John'un (p. 1410-1415), Papa XII. Gregory'nin (p. 1406-1415) hamisi Napoli Kralı Ladislao'ya karşı bir Haçlı Seferi düzenleme kararı alması üzerine Prag'da da vaazlar verilmeye başlanmış ve endüljans vaizleri de insanları, kiliseleri doldurmaya ve endüljans satın almaya teşvik etmiştir.

²⁴⁷ Atwood, 41-42.

²⁴⁸ Fudge, *Jan Hus*, 54.

Hus, bu duruma karşı çıkmış ve *Cruciata* (Haçlı Seferi) adlı tezini yazmışsa da üniversitedeki meslektaşlarını yanına çekememiştir. Hus'a göre hiçbir papa ya da piskopos Mesih'in adına kılıç kaldıramaz. Onlar düşmanları için dahi dua etmeli, onları lanetleyenleri dahi kutsamalıdır. İnsan para ile değil, ancak gerçek bir pişmanlık ve tövbe ile günahlarından arınıp bağışlanabilir.²⁴⁹

Hus'un bu söylemlerinden etkilenen insanlar sokaklarda papalık fermanlarını yakıp hilekâr ve sahtekâr çete olarak adlandırdıkları papalığa veya simonistlere değil Jan Hus'a itaat edilmesi gerektiğini haykırmışlardır. Olaylar neticesinde kilise tarafından gelen baskılara karşı koyamayan kral, papaya ve fermanlarına karşı yapılan her türlü hakareti ve muhalif hareketi cezalandıracağını açıklamaya zorlanmış ve endüljans uygulamasının sahtekârlık olduğunu söyleyen alt sınıftan üç kişiyi idam ettirmiştir. Bu üç kişi, Husçu hareketin ilk şehitleri olarak kabul görmüşlerdir.²⁵⁰

Üniversitenin Teoloji Fakültesi hocaları, Hus'u konuşmalarını ve doktrinlerini inceleme amacıyla dekana sunmak üzere üniversiteye davet etseler de o, bu teklifi kabul etmemiştir. Bunun üzerine fakülte bir kez daha Wyclif'in 45 tezini ve Hus'un tezlerini sapkın oldukları gerekçesiyle kınamıştır. Kral da bu tezlerin üniversitede öğretilmesini yasaklamıştır.²⁵¹

Prag'daki kargaşa Roma tarafında da hoş karşılanmamış, papalık elçileri ve Başpiskopos, Hus'tan, fikirlerinden vazgeçerek papalık fermanlarına olan muhalefeti derhal bırakmasını istemişlerdir. Bu durumdan rahatsızlık duyan kral her iki tarafı uzlaştırmaya çalışsa da girişimleri başarısız olmuştur. Zaman içinde Prag ruhbanları şikâyetlerini papaya taşımışlar ve bunun üzerine Papa, Hus'a karşı merhamet etmemesi

²⁴⁹ Fudge, *Jan Hus*, 36-37.

²⁵⁰ Fudge, *Time and Eternity*, 61-62.

²⁵¹ Atwood, 66.

konusunda emir verdiği kardinal Angelo'yu bu konuyla ilgilenmesi için görevlendirmiştir. Kardinal, Hus'a kapsamlı bir kilise yasağı koymuş ve derhal yakalanarak başpiskoposun karşısına çıkarılmasını istemiştir. Roma otoritesine itaat etmeyi reddeden Hus, bu olayın ardından papalık mahkemesi *kurya* tarafından aforoz edilmiştir. Hus, dinî hizmetlerin durdurulmasının yeni felaketlere yol açmasını önlemek için kralın tavsiyesini de dikkate alıp Prag'dan ayrılarak 1412 sonbaharından 1414 yılının Ekim ayına kadar Bohemya'nın çeşitli yerlerinde yarı-gönüllü bir sürgün hayatı yaşamıştır. Ancak onun yokluğu, olayların yatışması anlamında beklenen etkiyi göstermediği gibi işlerin daha da kötüye gitmesine neden olmuştur. Ülkedeki sapkınlık iddiaları kaynaklı huzursuzluktan memnuniyetsiz olan kral, her iki tarafı uzlaştırmak için yoğun bir çaba harcasa da yine başarılı olamamıştır.²⁵²

1412 yılında kral, danışmanlarını davet ederek onlardan, yaşanan bu hadiseler için bir çözüm önerisi istemiş ve alınan karar neticesinde 2 Şubat 1412'de Prag'ın 35 kilometre doğusundaki Böhmisch-Brod'da bir sinod toplanmasına karar verilmiştir. Ancak Hus'un burada bulunmaması için gösterilen çaba neticesinde bu sinod Prag'da, başpiskoposun sarayında gerçekleştirilmiş, burada kilisedeki eski barış günlerine dönülmesi teklif edilmiştir. Sinod herhangi bir sonuç getirmese de kral, uzlaşma ümidini yitirmemiş ve görüşmelerin sürmesi için bir komisyon kurulması emrini vermiştir.²⁵³ Teoloji Fakültesi hocaları, Hus ve takipçilerinin, onların Kilise anlayışını kabul etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Bu anlayışa göre Papa, Kilisenin başıdır ve kardinaller de kilise yönetiminin üyeleridir. Ayrıca kilise düzenine itaat de bir başka şarttır. Hus, bu kilise tanımlamasına, yalnızca papa ve kardinalleri kilise olarak görüyor olması nedeniyle şiddetle karşı çıkmıştır. O günlerde Hus, *“İdamım için hazırlanmış olan bir direğın önünde duruyor olsam bile, Teoloji Fakültesi'nin önerilerini asla kabul*

²⁵² Atwood, 59.

²⁵³ Spinka, *John Hus*, 167.

etmezdim” diye yazmıştır.²⁵⁴ Wyclif de “Papanın Gücü Üzerine” adlı eserinde Kilisenin yalnızca ruhban sınıftan oluştuğu yaygın görüşüne karşı çıkmıştı. Bu olay neticesinde Hus da onunla benzer bir konuma gelmiştir.

3.3. Konstanz Konsili ve Jan Hus’un Ölümü

Roma Kralı Sigismund’un isteği ve Pisa Konsili (1409) sonrası papa seçilen XXIII. John’un çağrısı üzerine Almanya’nın Konstanz kentinde toplanan genel konsilde Sigismund’un çabasıyla Hristiyanlığın içinde bulunduğu hizipleşmeyi sonlandırma ve sapkınlıkları bitirme amacı güdülmüştür. Jan Hus’un da bizzat kralın kendisine can güvenliği sözü vermesi üzerine katıldığı bu konsil, Hristiyanlık tarihinin en önemli hadiselerinden biri olmasının yanı sıra verilen sözlere rağmen Jan Hus için de ölümle sonuçlanmıştır.

3.3.1. Konstanz Konsiline Giden Süreç

Hus’un itaatsizliklerinden rahatsız olan ve öğretilerinin yayılmasından endişelenen Papa XXIII. John, sivil güçleri harekete geçirmek üzere Kral Vaclav’a, Fransa kralına ve çeşitli üniversitelere yazılar göndermiştir. Dönemin Paris Üniversitesi Rektörü John Gerson da üniversitesi adına papaya ve Bohemya Başpiskoposuna Jan Hus ile alakalı bir mektup kaleme almıştır. Bu mektupta Gerson genel hatlarıyla Hristiyanlığın tarih boyunca çeşitli sapkınlıklarla ve sapkın insanlarla mücadele etmek durumunda kaldığını, şu anki sorunun ise Jan Hus olduğunu belirtmiştir. Gerson, mektubunu sonlandırırken kilise içinden böyle sapkın fikirlerin yine kilisenin kendi yöntemleriyle çözülebildiğini, ancak bu yöntemlerin başarısız olması durumunda sivil

²⁵⁴ Spinka, *John Hus*, 169.

idarenin yardımının gerekeceği ve bu yardım gerektiğinde sivil idareyi, yani kralı ikna etme işinin de başpiskoposun görevi olduğunu açıkça ifade etmiştir.²⁵⁵

Jan Hus, sürgün yıllarında birçok düşmanla mücadele içine girmiştir. Bu düşmanlardan en önemlisi ve en zorlusunun Papa XXIII. John olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Napoli kralı Ladislao üzerine gönderdiği Haçlı Seferi ile Jan Hus'un şiddetli tepkisini çeken John, kendisine biat etmeyen ve reformcu, asi düşüncelere sahip olan Hus'u deyim yerindeyse kara listesine koymuş ve en az Ladislao kadar onun da tarih sahnesinden silinmesini arzulamıştır.

1411 yılında, Roma Kralı olarak tahta, Kral IV. Vaclav'ın kardeşi Sigismund oturmuştur. Sigismund, kendini Hristiyanlığı savunmaya adanmış ateşli bir Katolik olarak devletin içinde bulunduğu acınası durumdan ötürü derinden sarsılmış olarak devraldığı tahtın gücünü Hristiyanlığı yeniden birleştirmek üzere kullanmayı kendine amaç edinmiştir.

Sigismund'un tahta çıktığı bu dönemde Hristiyan camiası hâlâ üç papa etrafında bölünmüş durumdaydı. Yolsuzluklar, rüşvet, simoni gibi olumsuz durumlar Hristiyan topluluklarının hemen hepsinde görülen sıradan bir hadise haline gelmişti. Buna karşılık İngiltere, Bohemya, Moravya ve Almanya'nın bazı kesimlerinde ise yeni fikirler ortaya çıkmış ve reformcu görüşler halk nezdinde yüksek düzeyde kabul görmeye ve yayılmaya başlamıştı. Halk ile din adamları arasındaki ilişki soğumuş, hatta kopma noktasına gelmişti. Ülkesinin ve dininin içinde bulunduğu durumdan rahatsız olan Sigismund, hem dindar bir Katolik hem de imparator olarak içinde bulunulan durumu tam anlamıyla çözümleyememiş olacak ki bütün muhalif fikirlere karşı durmuş, onlara soğuk bakmıştır. Yaşanan olumsuzlukların müsebbibi olarak da yeni gelişen öğretileri ve hizipleşmeyi görmüş, bu duruma bir son vermek istemiştir. Bu nedenle

²⁵⁵ De Bonnechose, 44.

gücünü kullanarak genel bir konsil toplamak ve bu konsil neticesinde hem Hristiyanlıktaki hizipleşmeyi sonlandırmak hem de onun içindeki sapkın unsurları defederek Hristiyanlığın ihtiyacı olan reformları yaparak eski günlerine yeniden döndürmek gayesi taşımıştır. Sigismund'un düşüncesine göre Pisa Konsili'nde (1409) bu hedefin gerçekleştirilememesinin nedeni o dönemde devlet ile kilisenin birbiriyle çatışma halinde olmasıydı. Ancak şimdi dünyevi güç ile ruhani güç birlikte hareket edebilir, böylelikle hizipleşme sonlandırılabilir ve sapkınlıklar bitirilebilirdi. Sigismund'un plânı bu yöndeydi.²⁵⁶

Papa XXIII. John, imparatorun bu fikrini ilk başlarda dine yapılan bir hakaret olarak yorumlayıp bir aforozla karşılık verse de daha sonra bu fevri davranışının kötü sonuçlar doğurabileceğini düşünerek kendini geri çekmiştir. Ayrıca kendisine karşı zafer elde eden azılı düşmanı Ladislao'ya karşı da güvenebileceği tek kişinin imparator olduğuna kanaat getirmiş ve onun konsil fikrini benimsemek durumunda kalmıştır.²⁵⁷

Konsilin yapılacağı şehir seçiminin imparator tarafından yapılmasına sıcak bakmasa da Konstanz şehri onun bilgisi dışında seçilmiş ve elçileri tarafından onaylanınca da değiştirmek için bir talepte bulunamamıştır. Konsil kararı alınıp yapılacağı yer de belirlenince nihayet İmparator Sigismund, 30 Ekim 1413'te yayımladığı fermanla “en kudretli efendi Papa XXIII. John'un da onayı ile gelecek yıl 1 Kasım'da Konstanz'da genel bir konsil toplanacağını” açıklamıştır. Kilisenin hamisi ve savunucusu olarak konsile XII. Gregory, XIII. Benedict, Fransa Kralı ve diğer din ve devlet adamlarını da davet etmiştir. XXIII. John da aynı şekilde Hristiyanlıktaki yetkili kişileri davet etmiştir. Böylece mümkün olduğunca fazla katılım sağlayarak

²⁵⁶ De Bonnechose, 54-56.

²⁵⁷ Lützow, 98.

hizipleşmeyi bitirmek, kilisedeki sapkınlıkları sonlandırmak ve kilisede reform yapmak niyeti taşımışlardır.²⁵⁸

İşte Hıristiyanlığın dönüm noktalarından olan ve Jan Hus'un da yargılanıp idama mahkûm edileceği Konstanz Konsili'ne bu şartlar altında gidilmiştir.

3.3.2. Genel Hatlarıyla Konstanz Konsili

Konstanz Konsili, Hıristiyanlık tarihindeki en önemli genel konsillerden biridir. Gerek çözmeye çalıştığı sorunlar gerek aldığı kararlar ve gerekse de katılımcıların çokluğu bakımından olsun, Hıristiyanlık tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. 5 Kasım 1414'te Konstanz Katedrali'nde açılan ve halka açık ilk oturumu 16 Kasım'da Papa XXIII. John'un başkanlığında gerçekleştirilen Konsil, Pisa Konsili'nde (1409) çözülemeyen hizipleşme sorununu ortadan kaldırma amacıyla İmparator Sigismund'un isteği ve ısrarı, Papa XXIII. John'un çağrısıyla toplanmıştır.

Konstanz Konsili'nde herhangi bir krallık, devlet, şehir ya da topluluk resmi olarak temsil edilmemiş ancak bu önemli konsili takip etmek için 30 kardinal, 20 başpiskopos, 150 piskopos, çok sayıda yüksek rütbeli papaz, başrahip ve yaklaşık 18 bin rahip orada hazır bulunmuştur. Ruhban sınıfının dışında, devletlerin yönetici kademelerinden de üst düzey katılımlar olmuş, çok sayıda kont, baron gibi soyluların yanı sıra edebiyat ve bilim dünyasından da dönemin önemli isimler Konstanz Konsili'ne katılmışlardır. Her meslek erbabından çok sayıda insan da tarihin dönüm noktalarından birine şahitlik etmek için Avrupa'nın bu küçük şehrine akın etmiştir. Yaklaşık 100 bin kişinin konsili takip etmek için Konstanz'a geldiği tahmin edilmektedir. Şehir, bu kadar misafiri ağırlayacak yeterli miktarda konaklama tesisine sahip olmadığından şehrin

²⁵⁸ De Bonnechose, 47-48.

dışında kulübeler, barakalar yükselmiş; birçok kişi de komşu bölgelerde kamp yapmak durumunda kalmıştır.²⁵⁹ Özetle, Avrupa'nın gözü, tarihin bu en görkemli buluşmalarından birine odaklanmıştır.

Konstanz'da yaşananlar ve çözülmeye çalışılan sorunlar 1409 yılındaki Pisa Konsili'nde yaşananlarla önemli benzerlikler taşımaktadır. Daha az öneme sahip başka bazı konular da olmakla birlikte, konsilin çözmek zorunda olduğu en önemli iki konu hizipleşme ve sapkınlıkların sonlandırılması ile Kilisenin reformasyonu olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Pisa Konsili de aynı motivasyonla toplanmış, Hristiyanlıktaki çift başlı yönetimi sonlandırma gayesi taşıdı. Ancak Pisa Konsili hizipleşme sorununu çözemediği gibi üçüncü bir papanın seçilmesiyle bu hizipleşmenin üç taraflı olmasına neden olmuştu. Her ne kadar Konsil sonucunda Avrupa'nın büyük bir kısmı yeni seçilen Papa V. Aleksander'ı resmi olarak tanımış olsa da XII. Gregory ile XIII. Benedict'in papalık iddialarını sürdürmeleri Hristiyan dünyasındaki sorunu daha da büyütmişti. Ancak Pisa Konsili sonucu papa olarak seçilen V. Aleksander'ın papalığı bir yıl dahi sürmemiş, onun ölümünden sonra yerine XXIII. John papa olarak seçilmişti. V. Alexander'ın halefi olması nedeniyle Konstanz Konsili'nde XXIII. John'un o dönem için meşru papa olarak değerlendirilmesi gerekmektedir, zira Pisa'da hem XII. Gregory hem de XIII. Benedict papalıktan azledilmişlerdi.

Ancak Pisa'daki başarısız girişimi göz önünde bulunduran imparator ve konsil üyeleri, aynı hatayı Konstanz'da da tekrarlamamak için yeni papa seçmeden önce mevcut papaların gönüllü olarak görevden el çekmelerini sağlama amacı taşımışlardır. İmparator ve onu destekleyen konsil üyeleri meşru papa XXIII. John'un da diğer papalar gibi, itibarını zedelemekten görevi gönüllü olarak bırakmasını sağlama kararı almışlardır. Ancak XXIII. John'un bu noktada papalığı bırakmak gibi bir niyeti

²⁵⁹ Schaff, 172-173.

olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle Papa yanlıları ile imparator yanlıları arasında, bilinen ama perde arkasında yürütülen gizli bir mücadele başlamıştır.²⁶⁰

İmparator, o dönem papalık iddiasını sürdüren XIII. Benedict ve XII. Gregory'yi de konsile temsilci göndermeleri için davet etmişti. 1415 yılının Ocak ayında temsilcilerini konsile gönderen Benedict, İspanya ve İskoçya krallıkları üzerindeki tesirini de hesaba katarak, imparatora Aragon kralı ile iş birliği içinde Nice şehrinde kendisiyle birebir görüşme teklifini iletmiştir. Gregory ise rakiplerine nazaran daha ılımlı bir tavır sergileyerek iki rakibinin papalıktan çekilmesi durumunda kendisinin de görevi bırakabileceğini beyan etmiştir. Ancak konsil üyelerinin bu üç papanın gönüllü olarak görevi bırakmalarını sağlama projeleri uzun bir süre gerçekleşmemiştir.

Çözülmesi gereken ilk meselelerden olan papaların azli konusunda ilk zamanlarda başarı sağlayamayan Konsil, bu süreçte karar alma mekanizmasının nasıl olması gerektiğiyle alakalı çeşitli tartışma ve fikir teatilerinde bulunmuştur. Papa XXIII. John yanlıları, konsildeki İtalyan ruhbanların sayısal üstünlüğüne güvenerek, bireysel olarak sadece ruhbanların oy hakkı olması gerektiğini savunurken imparator yanlıları ise seküler kesimin de toplantılara katılma hakkı olmasını ve bireysel değil, ulusal bazda oylama yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Nihayetinde imparator yanlıları, kendi isteklerini büyük çoğunluk desteğiyle kabul ettirmişlerdir. Alınan karara göre uygulamanın şu şekilde olması kararlaştırılmıştır: O dönem konsilde dört ulustan temsilciler bulunmaktaydı. Bunlar İtalyanlar, Fransızlar, Almanlar ve İngilizlerdi. Bu uluslar kendi içlerinde, her ay değişecek olan başkanlarının yönetiminde toplanıp çoğunluk oylarıyla karar alacak ve daha sonra dört ulusun bir araya geleceği genel toplantılarda oylamaya katılacaklar, burada da çoğunluk oylarıyla (dört ulusun üçünün

²⁶⁰ De Bonnechose, 58-61.

oylarıyla) karar alınacaktır. Genel toplantılarda alınacak kararlar da konsilin genel oturumlarında, konsil kararnamesi olarak kamuoyu ile paylaşılacaktır.²⁶¹

Bu kararlar alınırken XXIII. John'un konsile duyduğu güven de günden güne azalmaktaydı. 2 Mart 1415'te, imzasız bir İtalyan kaynaktan gelen şiddetli bir saldırı üzerine istifa edeceğine söz vermiş, ancak 20 Mart'ta, Konstanz'dan gizlice kaçıp Schaffhausen'e, arkadaşı olan Avusturya Dükü Frederick'in topraklarına sığınmıştır. Bu durum konsil üyelerini, konsilin başsız kalması ve meşruiyetini yitireceği konularında büyük bir paniğe sevk etse de İmparator Sigismund kontrolü ele alıp birlikteliği sağlamayı başarmıştır.²⁶²

Yaşanan tüm bu hadiselerin ardından, Galyacılığın²⁶³ da baş argümanı olan ünlü Konstanz Kararnamesi ile sonuçlanacak olan 26 ve 30 Mart ile 5 Nisan tarihlerinde yapılan üçüncü, dördüncü ve beşinci açık oturumlar gerçekleştirilmiştir. Beşinci oturumda netleştirilen bu beş maddelik kararnameye göre;

-Konsil, yetkisini doğrudan Tanrı'dan alır, meşru olarak Kutsal Ruh'ta davet edilir ve tüm kiliseyi temsil eden genel bir konsildir,

-Hizipleşmenin sonlandırılması ve reformasyon gibi inanca dair bütün konularda, papa da dahil olmak üzere tüm Hristiyanlar konsilin aldığı kararlara uymakla yükümlüdür.

-Konsile itaat etmeyi reddeden papa da dahil herkes dinî cezalara ve ihtiyaç duyulması durumunda idari cezalara tabi olurlar.

²⁶¹ Thomas Shahan, Council of Constance, In The Catholic Encyclopedia, New York: Robert Appleton Company. from New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/04288a.htm> (25 Ekim 2019).

²⁶² De Bonnechose, 189.

²⁶³ Galyacılık, hükümdarın veya devletin otoritesi tarafından sıklıkla temsil edilen, Katolik Kilisesi üzerindeki popüler sivil otoritenin Papa'nınkiyle karşılaştırılabilir olduğu inancıdır.

-Konseyin onayı olmadan Papa John, Roma kuryasını ve onun, yokluğu konseyin kapanmasını zorunlu kılacak veya çalışmalarını engelleyebilecek görevlilerini Konstanz'dan çağıramaz.

-Papa John'un, gelişinden bu yana Konsil üyelerine ve destekçilerine uyguladığı tüm kınamalar (suçlamalar) geçersizdir.

Nisan ve mayıs ayları konsil ile papa arasında artan çekişmelere sahne olmuştur. Papa her ne kadar istifa kararını geri çekmese de Konsilin aldığı kararlara uymayarak kurya üyeleri ve bazı kardinalleri Konstanz'a çağırmıştır. Ayrıca Fransa kralına, Konsilin ve İmparatorun kendisine gösterdiği muamele ve oylama yöntemi hakkında şikâyetle bulunmuş; nihayetinde de Schaffhausen'den Lauenburg'a kaçmıştır. Bu durum konsili, İtalyan temsilcilerin de kaçacağı yönünde endişeye sevk etmiştir. Papa kısa süre sonra tekrar kaçmış, bu defa Freiburg'a ve ardından Ren Nehri kıyılarındaki Breisach'a gitmiş, ancak daha sonra Freiburg'a geri dönmek zorunda kalmış; nihayetinde 17 Mayıs'ta Konsil temsilcileri tarafından Konstanz civarına getirilmiş ve burada mahkemesi gerçekleşene kadar hapis tutulmuştur. Sapkınlıktan değilse de daha önce onuncu oturumda konsil tarafından ertelenmiş olan simoni, hiziipleşmeyi kışkırtma ve utanç verici yaşam gibi suçlarından ötürü on ikinci oturumda, 29 Mart 1415'te papalıktan azledilmiştir.²⁶⁴

Papa XXIII. John'u azleden Konsilin sıradaki hedefi XII. Gregory'nin daha önce söz verdiği üzere papalık görevini bırakmasını sağlamak olmuştur. Beklenen şey gerçekleşmiş, o dönem yalnızca Rimini ve bazı Alman piskoposluk bölgeleri tarafından kabul gören Gregory sözünde durmuş ve görevi bırakmıştır. Ancak görevi bırakmak

²⁶⁴ Sırasıyla Gottlieben, Heidelberg ve Mannheim kalelerinde esir tutulan XXIII. John, konsil sonrası papa seçilen V. Martin'in yardımıyla, yüklü bir kefaretle serbest bırakılmış ve 1419'da Floransa'da, Tusculum Kardinal-Piskoposu olarak ölmüştür.

için bir şart öne sürmüştür. Temsilcisi aracılığıyla sunduğu bu şarta göre konsil, kendisi tarafından yeniden çağrılacak ve papalığı bırakacağı oturumda Baldassara Cossa (Papa XXIII. John) da onun herhangi bir temsilcisi de bulunmayacaktır. Konsil bu şartları kabul etmiş ve 4 Temmuz 1415'teki on dördüncü oturum, Gregory ve destekçilerinin arzuladığı gibi, sivil bir otorite, İmparator Sigismund tarafından yönetilmiştir. Bu oturumdan sonra konsil, XII. Gregory adına yeniden toplanmıştır. 14 Temmuz'da yapılan on yedinci oturum sonucunda da Gregory, papalık görevini bırakıp papalık iddiasından vazgeçmiştir.²⁶⁵

Konstanz Konsili, ilk amaçlarından olan Hristiyanlıktaki hizipleşmenin bitirilmesi noktasında artık sona gelmiş ve geriye XIII. Benedict'in papalıktan istifasının sağlanması meselesi kalmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kendisiyle ısrarla birebir görüşmek istediğinden, İmparator Sigismund ile beraberindeki heyet, Pedro de Luna'nın yanına, o dönem İspanya toprağı olan Perpignan'a gitmiş, fakat daha önce istifa sözü veren de Luna, büyük mağduriyetler yaşadığı iddialarından öteye gidememiş, istifa sözünü tutmamıştır. Ancak kısa süre sonra baş destekçileri olan Aragon, Kastilya ve Navarra Kralları tarafından yalnız bırakılmış, 13 Aralık 1415 tarihli Narbonne Antlaşması ile bu üç kral, konsil ile papanın azli ve yeni papanın seçimi konularında iş birliği yapacaklarına dair sözleşmişlerdir. Bu antlaşma 4 Şubat 1416'da konsil tarafından onaylanmıştır.²⁶⁶

²⁶⁵ 18 Ekim 1417'de öleceğı güne kadar taşıyacağı Porto Kardinal-Piskoposu, Kardinaller Heyeti Başkanı ve Ancona Ebedi Elçisi sıfatlarını kabul etmiştir.

²⁶⁶ XIII. Benedict resmi olarak Konstanz Konsilinin 26 Temmuz 1417'deki 37. oturumda papalıktan azledilse de o, 1415 yılından öleceğı 1423'e kadar yaşadığı İspanya topraklarındaki Peñíscola'da bulunan kalede papalık iddiasını sürdürmüştür.

3.3.3. Jan Hus'un Konstanz'a Gidiş Süreci

Birbirine düşman bir papa ile aforoz edilmiş bir papaz, XXIII. John ile Jan Hus, Konstanz'a geldiklerinde konsil üyelerinin çoğu Konstanz'a gelmişti. Bir tarafta papalığının sonuna yaklaştığının bilincinde olan bir papa, diğer tarafta ise kendini anlatmaya, aklamaya çalışan, ancak bir o kadar da ölümünün yaklaştığını hisseden bir din adamı. Jan Hus, ortodoksluğundan şüphe etmeksizin kendi inanç ve görüşlerinde Hristiyanlığın temel ilkelerine, Kutsal Kitap'a ve Mesih'e aykırı bir durum olmadığından emin bir şekilde Konstanz'a giderken bu fikirlerini konsil önünde savunarak üzerindeki sapkın yaftasını nihayet çıkarmak arzusu taşımış, Hristiyan inancına aykırı bir görüşü olduğunun ispatlanması durumunda ise kaderine razı geleceğini söyleyerek, kendinden ne denli emin olduğunu göstermiştir.

Jan Hus'un aforoz edilmiş olduğundan daha önce bahsetmiştik. Hus, o dönem Prag piskoposluk bölgesindeki sapkınlıkları cezalandırmak için atanmış olan dönemin önemli engizitörlerinden Nasıra Piskoposu Nicholas'a, yani kendisini en çok ve en kolay mahkûm etmesi gereken kişiye fikirlerinin ortodoks olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair bir başvuru yapmıştı. İlginçtir ama Hus, istediği belgeyi piskopostan alabilmiştir.²⁶⁷ 30 Ağustos 1412'de hazırlanan bu belgede piskopos özetle Jan Hus ile yaptığı görüşmelerde, katıldığı vaazlarında onun Hristiyan inancına aykırı söylem ve eylemlerine rastlamadığını, kötülük veya sapkınlıkla ilişkilendirilemeyeceğini, aksine onun gerçek bir Katolik olduğunu yazarak Hus'un ortodoksluğuna şahit ve referans olmuştur.²⁶⁸

²⁶⁷ George Townsend, *The Acts And Monuments of John Foxe: With a Life of the Martyrologist and Vindication of the Work*, Londra, 1844, 428.

²⁶⁸ Gillette, 531.

Nihayet 1414 yılının Ekim ayında Hus öğrencilerine ve arkadaşlarına veda ederek Konstanz'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Hus'un gerek engizitör Nicholas'tan aldığı belge gerekse de imparatorlardan almış olduğu himaye belgesi, onun her ne kadar Konstanz'a gidip tüm katılımcılara haklılığını ispat etme amacı taşısa ve bunu yapacağına inansa da aynı zamanda can güvenliğinden endişe ettiğini göstermektedir. Ancak bu belgelerin yine de Konstanz yolculuğunda Hus'un elini güçlendirdiğini ve konsile duyduğu güveni artırdığını söyleyebiliriz.

Jan Hus'un, aklında muhtemel soru işaretleri barındırsa da İmparator Sigismund tarafından can güvenliğinin sağlanacağı sözünün verilmesi üzerine Konstanz'a gitmeye karar verdiği bilinmektedir. İmparator tarafından kendisine verilen himaye ve serbest geçiş belgesinin içeriği özetle şu şekildedir:

“Romalıların kralı Sigismund'dan, Tanrı'nın izniyle, tüm ruhani ve seküler hükümdarlara ve tüm vatandaşlarımıza selamla,

Bohemya'dan Konstanz'a seyahat eden değerli din adamı Jan Hus'un bizim korumamız altında olduğunu bildirir, onu iyi bir şekilde ağırlamanızı ve ona nazikçe davranmanızı; onun yolculuğu esnasında gerekli ve elzem olan her konuda yardımlarınızı esirgememenizi, gerek karadan gerekse su yoluyla yapacağı geçişleri kolaylaştırıp izin vermenizi; dinlenmesi, geçmesi ve geri dönmesi için gerekli ne varsa kolaylaştırmanızı; İmparatorluğun şanına yaraşır şekilde, saygıyla muamele etmenizi tam bir muhabbetle sizlere tavsiye ederiz. 18 Ekim 1414.”²⁶⁹

Bu değerli belgeyi de yanına alan Jan Hus böylelikle hayatını garanti altına almış oluyordu. Bu yolculukta ona Henry de Latzemboch, Wenceslaus Duba ve Jan Chlum isimli soylu dostları da ona eşlik etmiştir. Bu isimlerden özellikle Jan Chlum, Hus'un hayatının belki de bu en önemli ve de son yolculuğunda ona gerçek bir

²⁶⁹ De Bonnechose, 50.

adanmışlık duygusuyla sadık kalarak her ihtiyacına koşmuş ve onu korumuş, kollamıştır.²⁷⁰

Hus yanına dostlarını alıp Konstanz'a giderken onun azılı düşmanları Ştepan Paleç ve Michael Causis ondan çok daha önce Konstanz'a varmış ve Hus'un sonunu hazırlamak için gerekli girişimlere başlamışlardı. Hus, yukarıda da belirttiğimiz gibi kendisini bekleyen olası tehlikeleri ön görmüş ve ona göre önlemler almaya çalışmıştı. Prag'daki dostlarına yazdığı mektuplar, bu gerçeği kanıtlar niteliktedir. Nitekim bu mektupların birinde “... *muhtemelen beni Prag'da bir daha göremeyeceksiniz. Ama olur da her şeye gücü yeten Tanrı'nın iradesi beni yeniden sizlere getirmek isterse, o zaman onun buyruklarına daha sıkı bir inançla, sevgi ve bilgiyle ilerleyelim.*”²⁷¹ diyerek bir daha Prag'a dönemeyebileceğini belirtmiştir.

Konstanz yolculuğu sırasında yaşadığı bazı anekdotları da 20 Ekim'de Nürnberg'den Prag'daki arkadaşlarına yazdığı bir mektubunda şu şekilde anlatmıştır: “*Bohemya'dan ayrılınca at üstünde seyahat ettim. Pernau'ya yaklaşırken bir rahip ve yardımcılarını beni bekliyorken buldum. Hem o hem arkadaşları bana çok iyi davrandılar. Bütün Almanlar bana hürmetsizle yaklaştılar. Oradan Weyden'e ilerledik. Orada da çok önemli bir kalabalığın sevgisine mazhar olduk. Saltzbach'a vardığımızda oradakilere kendimi tanıttım. Innsbruck şehrine ilerledik. Geceyi de Lauff şehrinde geçirdik. Daha sonra Nuremberg'e ulaştık. İnsanlar sokaklarda ve kamusal alanlarda benim gelişimi görmek üzere yerlerini almışlardı. Akşam yemeğinden sonra rahip benimle uzun bir görüşme yapmak istediğini ilettiler. Gece geç vakitlere kadar rahip ve yöre insanıyla sohbet ettik.*

²⁷⁰ De Bonnechose, 50.

²⁷¹ De Bonnechose, 50-51.

En sonunda bana şöyle dediler: ‘Hocam sizden duyduğumuz her şey Katolik inancına ait şeyler. Bunları biz çok çok uzun zamandır öğretiyoruz ve onların doğruluğuna inanıyoruz. Hiç şüphe yok ki bu konsilden alnınızın aklıyla döneceksiniz.’ Yolculuğum süresince tek bir düşmanla dahi karşılaşmadım. Durduğum her yerde çok iyi ağırlandım. Benim en azılı düşmanlarım Bohemya’dan. Daha ne söyleyebilirim ki! Lord Wenceslaus ve Jan Chlum bana sadık bir şekilde eşlik ediyorlar. Onların ve Tanrı’nın yardımıyla her şey çok iyi gidiyor. Gece Konstanz’da olacağız. Papa da yolda, imparatoru altı kilometre mesafeden takip ettiğini sanıyoruz.”²⁷²

Bu ve diğer birçok mektubunda Jan Hus’un, Konstanz’a yaptığı yolculuk süresince birçok insanla karşılaştığı, onlarla sohbet etme ve görüşlerini açıklama imkânı bulduğu açıkça görülmektedir. Gittiği yerlerde, yörenin ruhani yönden önemli kişileri tarafından ağırlanmış ve oldukça iyi muamele görmüş, düşmanca tavırlarla karşılaşmamıştır. Bu durum, onu tanıyan ve öğretilerini dinleme fırsatı olan çıkarsız, sıradan insanlar üzerinde samimiyeti ve güçlü hitabetiyle önemli bir etki bırakabildiğini anlamak açısından önemlidir.

Hus Konstanz’a 3 Kasım 1414’te ulaşmış ve birkaç gün boyunca rahatsız edilmemiştir. Jan Chlum’un, Hus’un geldiğini papaya bildirdiği ve kendisinin imparatorudan bir himaye belgesi getirdiğini de belirttiği; buna karşılık Papa XXIII. John’un ise “*Hus, öz kardeşimi öldürmüş olsaydı dahi, herhangi haksız bir muamele görmemesi ve Konstanz’da güvenli bir şekilde kalması için elimden geleni yapardım*” diye cevap verdiği aktarılmaktadır. Hatta Hus’un aforozunu iptal ettiği dahi iddia edilir. Yalnızca skandallara ve karmaşalara meydan vermemek için Hus’un dinî törenlerde görünmemesini istemiştir.²⁷³

²⁷² De Bonnechose, 57.

²⁷³ Fudge, *Time and Eternity*, 125-126.

Böylece Hus Konstanz'da geçirdiği ilk günler süresince hoşgörölü ve özgür bir ortamda konuşma ve hareket etme imkânı bulmuştur. İmparatorndan aldığı himaye belgesinin vermiş olduğu tam güven duygusuyla öğretilerini sözcükleriyle ve kalemiyle muhafaza edebilmiş, zaman zaman onu görmeye ve dinlemeye gelen büyük kalabalıklara bu öğretilerini rahatça açıklama şansı bulmuştur. Ayrıca kamuya açık olarak vaaz verebilmesine imkân tanınmasını istemiş ve bu amaç doğrultusunda iki vaaz hazırlamıştır. Hus bu vaazlarında Katolik Kilisesi'nin inandığı değerlere inandığını ileri sürmüş, Kilise geleneğine olan güvenini açıklamış ve başlıca Kilise babalarından alıntılar yapmıştır. Kutsal Kitap'ın kurtuluş için yeterli olduğu düşüncesini muhafaza etmiş, kiliseyi barış ve birliğe teşvik etmiştir.

3.3.4. Jan Hus'un Konstanz'da Tutuklanması ve Hapse Atılması

Hus Konstanz'a vardığında, arkadaşı Chlum aracılığıyla imparatorndan sonra papadan da can güvenliği sözü aldığını belirtmiştik. Ancak papa, kendi papalığını sürdürme kaygısından Chlum'a, Hus için verdiği sözü düşünecek vakit bulamamıştır. Sapkınlık gibi ciddi bir suçla itham edilen biri için kendi canını tehlikeye atmaya pek hevesli olmamış ve hâl böyleyken Hus'a verdiği sözü de unutmuştur.

Hus'un, en azılı düşmanlarının kendi vatandaşları olduğunu söylediğini daha önce belirtmiştik. Hus bu noktada haklıydı, zira Ştepan Paleç ve Michael de Causis, Konsantz'a ondan önce gitmiş ve Hus daha gelmeden onun sapkın ve aforoz edilmiş biri olduğunu belirten onlarca afiş şehrin her yerine yapıştırmaya başlamışlardı. Paleç ve de Causis, Hus'un eserlerinden çıkardıkları bazı parçaları bir araya getirerek gerek halkı gerekse de halihazırda Hus hakkında kötü bir hükme sahip olan konsil üyelerini etkilemeye çalışmışlardır. Şunu da belirtmekte fayda var ki Hus hakkında onun bu iki

azılı düşmanı tarafından ortaya atılan suçlamalar Konstanz'da başlamamış, son birkaç yıldır süregelen bir sürecin sonucu olmuştur.²⁷⁴

Nihayetinde Hus'un Konstanz'da geçirdiği yirmi altıncı günde, iki piskopos ve bir şövalye, onun konakladığı yere gelerek kendilerinin papa ve kardinaller tarafından gönderildiklerini ve Hus'un da kendileriyle birlikte gelmesi yönünde emir aldıklarını iletmişlerdir. Buna karşılık Hus, buraya kendisini birileri için özel olarak savunmaya gelmediğini, herkesin içinde konuşma ve kendini savunma arzusu taşıdığını, ancak yine de onlara karşı koymayacağını belirterek onlarla beraber gitmeyi kabul etmiştir. Eğer haksız bir yargılamaya maruz kalacak olursa da Mesih'e sığınacağını, Kutsal Kitap'ta öğretildiği gibi gerçeği inkâr ederek yaşamaktansa, ölmenin kendisini daha mutlu edeceğini belirtmiştir. Herhangi bir tartışma yahut sürtüşme yaşanmadan Jan Hus, Jan Chlum ile birlikte ata binip onları papa ve kardinallerin sarayına kadar takip etmişlerdir.²⁷⁵

Saraya ulaşıp Katolik Kilisesi'nin en yetkin ruhbanlarının karşısına çıktığında Hus'a kendisi hakkında, eğer doğruysa, asla hoş görülemeyecek şeyler öğrendikleri belirtilmiş ve asli kilisenin öğretilerine taban tabana zıt günahlara bulaştığı söylenmiştir. Halihazırda Bohemya'da da yaymış olduğu öğretileri hakkındaki gerçeği öğrenmek için Hus'u huzurlarına davet ettiklerini açıklayarak ona cevap hakkı sunmuşlardır. Bunun üzerine Hus *“Saygıdeğer babalar, şunu bilmenizi isterim ki, en ufak bir günahla suçlanmaktansa ölmeyi yeğlerim. Kaldı ki sizler beni çok büyük suçlamalarla itham ediyorsunuz. Masumiyetime olan tam inancımdan ötürü, bana isnat edilen her suçlamayı bertaraf edip kendimi aklamak üzere bu konsile kendi hür irademle geldim.”* şeklinde cevap vermiştir. Kardinaller ayağa kalkıp giderken Hus ve Chlum silahlı birkaç

²⁷⁴ Thomas A. Fudge, “The Role of Michael de Causis in the Prosecution of Jan Hus”, *Filosofický časopis* (Felsefe Dergisi), 2015, C. 63, 123-144.

²⁷⁵ De Bonnechose, 57.

kişinin gözetiminde bırakılmıştır. Hus ve sadık dostu akşam saatlerine kadar burada gözetim altında tutulurken kardinaller konsile geri dönmüştür. Burada Paleç, de Causis ve Hus'un diğer bazı düşmanları, Hus'un özgürlüğüne kavuşmaması için ellerinden geleni yapmışlardır.²⁷⁶ Gece yarısına doğru bir papalık yetkilisi gelerek Jan Chlum'un serbest bırakıldığını ancak Hus'un tutukluluğunun devam edeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine sinirlenen Chlum böylesi kutsal bir şahsiyetin tuzağa düşürüldüğünü belirterek sert ifadelerle karara karşı çıkmaya çalışsa da sonuç alamamıştır. Apar topar papanın huzuruna çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatarak sözünü bu şekilde çiğnememesi için ricada bulunsa da bu ricası karşılık bulmamış; papa, Hus'a kendisinin bir şey yapmadığını belirterek kardinallere dönmüş Hus'u hapsetme kararlarını kendisine mal etmeye çalıştıkları için öfkelenmiştir. Ancak kaderinin o kardinallerin elinde olduğunun bilincinde olarak, onların halihazırda sapkınlık suçlamasıyla mahkûm ettikleri biri için kendi kaderini tehlikeye atmamıştır.²⁷⁷

Jan Chlum, Hus'un mahkûmiyet kararından sonra birkaç gün boyunca Papa'ya şikâyetle bulunmaya ve onu, hem kendi sözünü tutmamakla hem de imparatorun sözünü çiğnemekle suçlamaya devam etmiştir. Hus ise bir hafta boyunca güçlü bir koruma altında, Konstanz Katedrali'nin rahip evinde kalmış ve daha sonra Ren Nehri kıyısındaki bir Dominiken manastırının zindanına nakledilmiştir.²⁷⁸

Jan Chlum, papaya başvurularının hesaba alınmadığını anlayınca, henüz Konstanz'a gelmemiş olan imparatora başvuruda bulunmuştur. Himaye ettiği birinin papa ve kardinaller tarafından şiddete uğradığını öğrenince şaşkına dönen imparator derhal Konstanz'daki elçisine yazılı resmi emirlerini ulaştırmış ve Hus'un hemen serbest bırakılmasının sağlanmasını emretmiştir. Ancak bu emir, yürürlüğe sokulmamış

²⁷⁶ De Bonnechose, 57.

²⁷⁷ De Bonnechose, 58.

²⁷⁸ Gillette, 426.

ve Hus'un tutsaklığı devam etmiştir. Elinde artık fazla seçenek kalmayan Chlum, kamu vicdanına başvurmuş ve Konstanz'daki kiliselerin kapılarına, Hus'a imparator tarafından sağlanan himaye belgesinin ihlal edildiğini belirten afişler asarak mücadelesini sürdürmüştür.²⁷⁹

Papa, daha önce belirttiğimiz üzere Hus'un durumuyla ilgili sorumluluk almasa da daha sonra onun, kendi verdiği emirlerle tutuklandığını itiraf etmiş ve imparatorun, konseyin korucusu ve Kilisenin savunucusu olarak sapkın birinin özgürlüğüne kavuşturulmasını istemesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Papa her ne kadar kendi meşruiyetini sürdürmek ve hayatını kurtarmak için Hus'u kurban etse de yaptıkları yine de onu bekleyen sonu değiştirmesini sağlayamamıştır.

24 Aralık'ta Konstanz'a gelen imparator, konsilin yeni lideri olmuştur. Aynı gece Papa, Katedral'de ayin yönetmiş ve İmparator da gelenek gereği diyakoz kıyafeti giyerek Kutsal Kitap'tan parçalar okumuştur. Kilisede, Sigismund'un çıkacağı bir taht yükselmiş ve İmparator bir yanına kraliyet asası, diğer yanına da devlet kılıcı taşıyan prensler oturtmuştur. Ayinden sonra da Papa XXIII. John, imparatora konsili savunmak için kullanması için bir kılıç takdim etmiştir. Ancak ne var ki imparatorluğun gücünün ağırlığını ilk hisseden de kendisi olacaktır.²⁸⁰

3.3.5. Jan Hus'un Yargılanma Süreci

Jan Hus 5 Haziran 1415'te, iki aydan uzun süre kaldığı Gottlieben'deki hapishaneden Konstanz'a getirilerek idam edileceği güne kadar bir Fransisken manastırında tutulmuştur. Jan Hus'un Konstanz'a gelişinden birkaç saat önce kardinal ve piskoposlardan müteşekkil konsil babaları halka açık bir toplantı organize etmiş, bu

²⁷⁹ De Bonnechose, 58.

²⁸⁰ De Bonnechose, 58.

toplantının yapılacağı yer olarak ise Hus'un hapis tutulacağı manastırı seçmişlerdir. Burada Hus'un kitaplarından ve tezlerinden seçilen bazı kısımlar okutularak bu yolla onun suçluluğu halka gösterilmeye çalışılmıştır. O sıralarda imparator da henüz Konstanz'a gelmemiş olduğundan, onun Hus'a vermiş olduğu can güvenliği ve adil yargılama sözü de hesaba katılarak imparator gelmeden Hus'un yargılanıp infazının gerçekleştirilmesi istenmiştir.²⁸¹

Konsil üyelerinden olan Peter Maldoniewitz adlı bir görevli, Hus gelmeden onun hızlıca mahkûm edilmesinin amaçlandığını Hus'un yakınları Chlum ve Duba'ya bildirince onlar da bu durumu imparatora iletmişlerdir. Bunun üzerine imparator da iddianın araştırılması için iki kişiyi görevlendirmiş, onlardan Hus'u dinleyene kadar onun hakkında herhangi bir hükme varmamalarını ve toplantıyı organize eden konsil görevlileriyle görüşerek Hus'un günahkâr olarak nitelendirilen fikirlerinin ne olduğunu kendisine aktarmalarını istemiştir.²⁸² İmparatorun bu iki isteğinden yalnız birine razı olan konsil üyeleri diğerini reddetmişlerdir. Hus ile görüşmelerine izin vermiş ancak onun günahkârlıklarının listesini vermemişlerdir. Bunun üzerine Hus'un arkadaşları, Hus'un, içinde suçlanmış olduğu düşüncelerinin de bulunduğu bazı makalelerini imparator yetkililerine iletmişlerse de onlar o makaleleri alıp Hus ile görüşmeden oradan ayrılmışlardır.²⁸³

3.3.5.1. Jan Hus'un Birinci Duruşması (5 Haziran 1415)

Hus'un ilk duruşması 5 Haziran 1415 tarihinde olmuştur. Bu duruşmada Hus hakkında otuz maddelik bir suçlama metni ile birlikte Konstanz yolculuğuna başlarken

²⁸¹ Gillette, 549.

²⁸² Schaff, 204.

²⁸³ Gillette, 550.

Bohemya'daki arkadaşlarına yazdığı, köklü düşmanlarından ve ölüm ihtimalinden bahsettiği mektubu okunmuştur. Madde madde okunan bu suçlamalardan sonra Hus'a her söz hakkı verildiğinde sözü kesilmiş, hakaretlere ve aşağılamalara maruz kalmıştır. Hatta Martin Luther, ilerleyen yıllarda Hus'un Konstanz duruşmaları hakkında *"Hepsi yabandomuzları gibi öfkeyle çalıştı, Hus'a karşı hepsinin tüyleri diken dikendi, kaşlarını çattılar, dişlerini gıcırdattılar"* yorumunda bulunmuştur.²⁸⁴ Hus duruşmada konuşma imkânı bulduğunda ise kendisine suçlama olarak yöneltilen hiçbir düşüncesinde Kutsal Kitap'a ve Mesih'in öğretilerine ters düşecek herhangi bir içerik bulunmadığını, eğer bulunursa cezasını çekmeye razı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca konsilde daha fazla adalet, iyilik ve düzen umduğunu da ifade etmiştir. Kendisini daha rahat ifade edebilmeyi umarak buraya geldiğini, ancak bu gürültüde kendini dinletemediğini ve sessiz kalmaya zorlandığını belirterek daha fazla konuşmamıştır. Bunun üzerine konsilin itibarından endişe duyan bazı üyelerin ısrarlı çabaları sonuç vermiş ve duruşma 7 Haziran'a ertelenmiştir.²⁸⁵

3.3.5.2. Jan Hus'un İkinci Duruşması (7 Haziran 1415)

Bir öncekiyle aynı yerde gerçekleştirilen ikinci duruşmaya bu defa İmparator Sigismund da iştirak etmiştir. Hus zincirler içinde ve onlarca asker eşliğinde imparatorun huzuruna getirilmiştir. 1410 yılından beri Hus'un verdiği vaazlar ve günahkâr olarak nitelendirilen öğretilerine tanıklık edecek olan kişiler çağrılmış ve Hus'a yöneltilen suçlamalar yeniden gündeme getirilmiştir. Bu suçlamalardan en dikkat çekici olanı Evharistiya ayininde ekmeğin maddi yönünün varlığının korunmasıdır. Hus bu suçlamayı reddetmiş, yanlı anlaşıldığını belirterek gerekli düzeltmeyi yapmıştır.

²⁸⁴ Gillette, 551.

²⁸⁵ Gillette, 552-553.

Hus'un bu öğretiyi desteklemiş olduğuna dair bazı kişiler tanıklık etse de Hus bu suçlamaları kabul etmemiştir. Bunun üzerine imparatorun susturmak zorunda kaldığı şiddetli tartışmalar yaşanmıştır.²⁸⁶

Hus'un yargılanmasında ve kendisine yöneltilen suçlamaların temelinde Wyclif'e olan bağlılığının ispatlanma amacı taşındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Wyclif'in öğretilerine sadece üniversitede değil, kilise kürsülerinde de sahip çıktığı iddialarına Hus, herhangi hatalı ve günahkâr bir öğretiyi desteklemediğini belirterek cevap vermiştir. Dönemin Prag Başpiskoposu Zybnek'in Wyclif'in eserlerini yakmasını kınaması konusunda ise Zybnek'in Wyclif'in eserlerini okumadan yargısız infaz yaptığını ve bunun adil olmadığını düşündüğü için kınadığını belirtmiştir. Son olarak üniversiteyi karıştırdığı yönündeki suçlamaya ise Kutna Hora Fermanı ile Bohemyalılara üç oy verilmesi meselesinin adaletin tecellisinden başka bir şey olmadığı şeklinde cevap vermiştir.²⁸⁷

Duruşmanın devamında Konstanz'a kendi hür iradesiyle geldiğini, eğer gelmek istemese kendisini seven Bohemyalı dostlarının himayesinde korunaklı kalelerde yaşayabileceğini, imparator da dahil kimsenin kendi iradesi dışında kendisini Konstanz'a getirmeye gücünün yetmeyeceğini belirtmesi üzerine Hus'un sözleri küstahlık olarak yorumlanmış ve yine tartışmalar yaşanmıştır. Bunun üzerine İmparator Sigismund konuşmaya başlamış ve Hus'a Konstanz'a gelmesi için bizzat kendisinin geçiş belgesi verdiğini ve bu şekilde kendi inancını hür bir şekilde kamuya açık bir oturumda ifade etme şansı tanıdığını belirterek konsil babaları tarafından günahkâr bulunan görüş ve öğretilerinde inat etmemesi ve merhamet dilemesini tavsiye etmiştir. Bu şekilde günahlarının kefareтини ödeyebileceğini söyleyen imparator, sapkın birini

²⁸⁶ Schaff, 208.

²⁸⁷ Schaff, 209.

koruyamayacağını, hatta sapkınlığı kanıtlanan biri için ateşi yakan ilk kişinin kendisi olacağını belirtmiştir.²⁸⁸

İmparatorun bu sözleri üzerine Hus, kendisine geçiş belgesi sağlaması hususunda ona müteşekkir olduğunu belirtmiş, ancak Konstanz'a günahları savunmak için değil, aksine -eğer ispatlanabilirse- onları düzeltmek için geldiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Sigismund, bir sonraki duruşmada kendisine yöneltilen suçlamaları yazılı olarak kendisine vereceğini belirtmiş ve oradan ayrılmıştır. Hus da kaldığı hapis haneye götürülmüş ve ikinci duruşma da böylece sona ermiştir.²⁸⁹

3.3.5.3. Jan Hus'un Üçüncü Duruşması (8 Haziran 1415)

8 Haziran'da Jan Hus'un son resmi duruşması gerçekleştirilmiştir. İmparator bu duruşmada da hazır bulunmuş ve Hus'un 26'sı *De Ecclesia* adlı eserinden, 7'si Ştepan Paleç'e yazdığı kitapçıktan, 6'sı da Znojmolu Stanislav'a yazdığı kitapçıktan olmak üzere toplam 39 maddelik bir suçlama metni hazırlanmış, okutulmuş ve Hus'a bunlar hakkında söz hakkı verilerek kendisini savunması istenmiştir. Hus'un *De Ecclesia* adlı eserinden alınan suçlama metninin ilk 8 maddesi kader ve önceden seçilmişlik ile ilgilidir. Papa ve kardinallerle ilgili olan 4 önemli maddede Roma papasının Hıristiyanlığın başı olamayacağı, onun kullandığı otoritenin boş ve faydasız olduğu, gerek papanın gerek kardinallerin Mesih'in yaşamını kendi hayatlarına tatbik etmiyorlarsa Deccalın temsilcileri olacakları gibi söylemler yer almaktadır. 18. Maddede Hus'un sapkınlıkla yargılanan hiç kimsenin ruhani otorite tarafından cezalandırılmayacağı, bunu yapmaya ancak siyasi iradenin yetkisinin olduğu şeklindeki görüşü yer almaktadır. 19. maddede sivil idarecilerin din adamlarını

²⁸⁸ Schaff, 212.

²⁸⁹ Gillette, 577.

Mesih'in yasasını tatbik etmeye zorlamaları fikri bulunurken 20. maddede ise Hus'un kiliseye itaat etme gerekliliğinin ruhbanların icadı olduğu yönündeki düşüncesi yer almaktadır. 21. maddede papa tarafından aforoz edilenlerin dinden çıkarılma cezalarının muallakta olduğu, bunun kararını ancak Mesih'in vereceği söylenmiştir. 22. madde günahkâr biri tarafından yapılan her eylemin günahkâr, erdemli birinin yaptığı her eylemin erdemli olduğu fikrinden bahsetmektedir. 23 ve 24. maddeler aforoz cezasına çarptırılrsa bile rahiplerin vaaz verme hakları olmasını talep etmektedir. 25. madde dinî ayıplamaların halkı kontrol altında tutmak için ruhbanlar tarafından icat edilen bir Deccal işi olduğunu söylerken 26. madde ise enterdinin²⁹⁰ halkları kapsamaması gerektiğini savunmuştur.²⁹¹

Hus'a yöneltilen suçlamaların onun *De Ecclesia*'sından alınan kısmı özetle bu şekildedir. Hus'un azılı düşmanlarından olan Ştepan Paleç'e yazmış olduğu kitapçıktan çıkarılan ve duruşmada en fazla itiraz edilen kısım olan suçlama maddelerinin ilkinde Hus'un papa, piskopos ve rahiplerin ölümcül günahta olmaları durumunda papa, piskopos ve rahip olamayacakları yönündeki görüşü yer almıştır. Bu konuda söz hakkı verilen Hus, bu söylediklerinin doğru ancak eksik olduğunu; aynı şeyin krallar için de geçerli olduğunu belirtmiştir. 2, 3 ve 4. maddeler önceden seçilmişlikle (predestination) ilgilidir ve günaha bulaşan bir papanın kilisenin bir üyesi olamayacağını, dolayısıyla kilisenin de başı olamayacağını ifade etmiştir. 5. maddede papanın "en kutsal" olmadığı ve öyle adlandırılmaması gerektiği fikri yer alırken, 6. maddede ise kanonik olarak seçilse dahi bir papanın, Mesih'in hayatını örnek alarak yaşamadığı takdirde Mesih'in vekili olamayacağı düşüncesinden bahsedilmektedir. 7. ve son maddede ise Hus'un,

²⁹⁰ Orta Çağ'da sıkça rastlanılan bu uygulamaya göre Papa; Hristiyan birey ve grupları, Tanrı'dan aldığını iddia ettiği hak ile dinden çıkarabilir. Bu uygulamaya maruz kalan bölgede vaftiz, nikah, dinî usullerle ölü gömme gibi dinî faaliyetler durdurulur; kiliseler kapatılır.

²⁹¹ Schaff, 213-217.

Wyclif'in 45 maddelik tezinin mahkûm edilmesini akıl dışı ve kanunsuz olarak yorumlayarak o fikirlerin hiçbirinin sapkın, günahkâr ya da rezil olmadıklarını söylemesi yer almıştır.²⁹²

Jan Hus'un Konstanz'daki son duruşmasında kendisine yöneltilen son suçlamalar bir diğer düşmanı Stanislav'a yazmış olduğu kitapçıktan alınan maddelerle sunulmuştur. Burada Hus'un genelde Hristiyanlığın papa olmadan da yönetilebileceği, nitekim erken dönem Hristiyanlıkta papalık kurumu olmadan da Hristiyanlığın varlığını sürdürdüğü şeklindeki yorumları suçlamalara konu olmuştur.

Hus'a yöneltilen 39 maddelik suçlamaların okunması bittikten sonra, süreci yöneten Kardinal d'Ailly Hus'a iki seçenek sunmuştur. Bu seçeneklerden ilki onun kendini tamamıyla konsilin merhametine teslim etmesi şeklindedir. Böylelikle konsil ona iyi niyetli ve insani bir şekilde davranabilecektir. İkinci seçenekte ise Hus'un kendisini bir kez daha savunabileceği yeni bir açık oturum talep etmesidir. Ancak kardinal bu seçenek için dikkatli olması gerektiğini, zira oradaki herkesin onun 39 maddelik suçlamalarına vakıf olduğunu ve kendisi için tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini belirterek birinci seçeneği tercih etmesi yönünde ona tavsiyede bulunmuştur. Diğer konsil üyeleri de onun fikirlerinden vazgeçip konsilin merhametine sığınması yönünde telkinde bulunmuşlardır. Ancak bu teklife Hus sıcak bakmamış ve daha önce de belirttiği gibi Konstanz'a kendi hür iradesiyle geldiğini, fikirlerini katı bir inatla savunmaktan ziyade eğer gerçekten günahkâr düşüncelere sahipse bunları öğrenmek ve halka açık bir oturumda görüşlerini açıklamak için orada bulunduğunu belirtmiştir. Bir süre yaşanan tartışmaların ardından Kardinal d'Ailly Hus'tan 4 madde halinde taleplerde bulunmuştur. Bunlar sapkın fikirlerinden tamamen tövbe etmesi, bu görüşlerini bir daha vaaz vermeyeceğine ve öğretmeyeceğine dair yemin etmesi,

²⁹² Schaff, 217-220.

kamusal ortamlardan çekilmesi ve karşıt fikirleri vaaz vermesi şeklinde sıralanmıştır. Hus bu talebi kabul etmeyince devreye imparator girmiş ve Hus'tan fikirleri için tövbe etmesini ve kendisini konsilin merhametine teslim etmesini, aksi takdirde kendisini iyi bir sonun beklemeyeceğini söylemiş ancak Hus tövbe kavramının bu durum için uygun olmadığını belirterek bu isteği kabul etmemiştir.²⁹³

Jan Hus'un duruşmaları sona ererken konsil üyelerinin büyük çoğunluğunun deyim yerindeyse Hus'un tövbe etmesi ve onlar için doğru olan yola girmesinin pek bir önemi olmamış, onlar yaşadıkları çağın bir sapkına vaat ettiği kadarı Jan Hus için de uygun görmüşlerdir. Onlar için açıklamalar yersiz ve anlamsızdır. Hus, onların gözünde tehlikeli bir sapkıdır ve hak ettiği şey alevler ve cehennem azabıdır. Ancak imparatorun bu şekilde düşündüğünü söylemek güçtür. Onun, Hus'a verdiği can güvenliği sözünü tutmak için çaba sarf ettiği, onun hayatını tövbe yoluyla da olsa kurtarmaya çalıştığı hissedilmektedir. Ancak o dönemin şartları, bir imparatorun dahi sapkın olarak nitelendirilen birinin canını kurtarmasına izin vermemiştir.

3.3.6. Jan Hus'un Ölümü

Jan Hus, yaklaşık altı aylık bir süre boyunca hapis tutulmuştur. Bunun ilk dört ayını Konstanz'da geçirdikten sonra daha kötü şartlarda yaşayacağı Goettlieben'e götürülmüş ve duruşmalarının yapılacağı haziran ayına kadar da burada kalmış, haziran ayında yeniden Konstanz'a getirilmiştir. Hapiste geçen zamanları boyunca çeşitli hastalıklara maruz kalmış, sağlık durumu günden güne kötüye gitmiş, özellikle son zamanlarında oldukça olumsuz şartlara maruz bırakılmış, zincirlerle bağlı bir şekilde uyumak zorunda kalmıştır. Son iki ayında ise çektiği acılar en üst seviyelere ulaşmış, yakınlarıyla görüştürülmemiş ve duruşmalarına da çok ciddi rahatsızlıklar içinde iştirak

²⁹³ Spinka, *John Hus*, 282.

edebilmiştir. Sağlık şartlarından ötürü bir savunma avukatı istese de böyle bir ayrıcalığın sapkın olarak nitelendirilen birine verilmesi uygun görülmemiştir.²⁹⁴ Böylece Hus, ciddi sağlık sorunlarıyla uğraşırken, zincirler içerisinde ve kendisini savunacak kimse olmadan tek başına kendini savunmaya zorlanmıştır. Bu tutum karşısında Hus'un, duruşmalarını daha başlamadan kaybettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Jan Hus'a, duruşmaları süresince sıkça tövbe etmesi şeklinde tavsiyelerde bulunulmuş, hatta onun ağzından bir tövbe metni de hazırlanmış, konsilde bahsi geçen görüşlerinden bu metin aracılığıyla vazgeçmesi önerilmiş ancak Hus bu önerileri geri çevirmişti. Arkadaşları da onu bu tavrından vazgeçirmeye çalışsa da başarılı olamamışlardı. Neredeyse son ana kadar fikirlerinden vazgeçmesi ve tövbe edip kendisini konsilin merhametine bırakması istense de sonuç değişmemiş ve Hus geri adım atmamıştır.²⁹⁵

Öte yandan İmparator Sigismund o sıralarda Konstanz'dan ayrılmış ancak oraya birkaç kilometre mesafede ikamet etmeyi sürdürmüştür. Onun, verdiği bir sözün tutulmadığını ve Jan Hus'un ölüme mahkûm edilmesini görmemek için böyle bir yol izlediği, hatta 23-28 Haziran tarihleri arasında Konstanz'a çok yakın konumda bulunan Überlingen'de kalarak Hus'un tövbe ettiği haberini alma amacı taşıdığı dahi iddia edilmiştir.²⁹⁶ Yaşanan süreç ve imparatorun tutumu göz önüne alındığında bu iddia makul görünmektedir. Nitekim en önemli siyasi otorite olarak verdiği bir sözü tutamamayı prestij kaybı yaşamasına neden olacak bir durum olarak görmüş olması muhtemeldir.

²⁹⁴ De Bonnechose, 62-63.

²⁹⁵ De Bonnechose, 95.

²⁹⁶ Ezra Hall Gillette, *The Life and Times of John Huss; or the Bohemian Reformation of the Fifteenth Century*, C. 2, New York, 1864, 41.

1 Temmuz 1415'te düzenlenen bir genel oturumda Jan Hus da konsil karşısına çıkarılmış ve burada bir kez daha fikirlerinden tövbe etmesi istenmiştir. Hus, yazılı bir metin kaleme almış ve burada özetle şu ifadeleri kullanmıştır: *“Ben Jan Hus. Mesih'in rahibi olduğumu umut ederek Tanrı'ya karşı günah işlemekten sakınıyorum. Tanrı'nın şahitliğine sığınarak bana isnat edilen suçlamaları kabul etmiyorum ve tövbe etmiyorum. Çünkü söylediklerimde yalan yahut günah yoktur. Bu nedenle tövbe etmemi gerektiren bir durum da bulunmamaktadır... Söylediğim ve yazdığım her şeyi kendi hür irademle yazmış bulunmaktayım.”* Sonraki dört gün boyunca konsilde başka gündem maddeleri konuşulmuş ve 5 Temmuz'da ise imparator tarafından gönderilen bir temsilci gelip Hus'un geri adım atıp atmadığını sormuş ve olumsuz cevap almıştır. Yapılacak bir şey kalmayınca ertesi gün konsilin 15. Genel oturumunda Hus, son kez konsil karşısına çıkarılmıştır. İmparator da dahil bu oturuma tam katılım sağlanmıştır.²⁹⁷

Jan Hus oturuma katılmak için getirildiğinde ayin başlamış, ancak bir sapkın ayinde bulunmasının doğru olmadığı düşüncesiyle bu ayin bitene kadar dışarıda bekletilmiştir. Nihayet içeri girdiğinde ise toplantı salonunun ortasında yükselen bir platforma yönlendirilmiş ve orada, Hus'un ruhbanlık görevlerinden azledileceğinin işareti olan ruhban kıyafet ve aksesuarlarının bulunduğu bir kutunun önünde diz çökerek dua etmeye başlamıştır. Daha sonra bir piskopos sapkınlıklar ve hizipleşme konularında vaaz vermiş, ardından kararlar okunmuş, ardından Hus'un otuz maddeye düşürülen suçlama maddeleri okunmuştur. Bu süreçte ona tanık konuşturma hakkı tanınmadığı gibi, cevap vermesine de izin verilmemiştir. Suçlamalar tek tek okunmuş, hatta Hus'un, kendisini teslisin dördüncü olarak gördüğü şeklinde bir iddiada dahi bulunulmuştur. Hus hakkındaki tüm suçlamaların okunması bittiğinde bir piskopos onun hakkında alınan iki kararı açıklamıştır. Buna göre Hus'un kitapları yakılacak ve tüm ruhbanlık görevlerinden azledilecektir. Bu karar metinlerinin içeriğinde Hus'un,

²⁹⁷ Gillette 2, 45.

kitaplarında ve diğer yazılı eserlerinde günahkâr, sapkın içerikler barındırdığı ve Hus'un sapkın biri olarak değerlendirilip ona göre hükmünün verileceği belirtilmiştir.²⁹⁸

Alınan kararların sonucu olarak Jan Hus'un ruhbanlıktan azledilme töreni başlamıştır. Bir piskoposun yönlendirmesiyle Hus'a önce beyaz ruhban kıyafetleri giydirilmiş, sonra ayin icra edecekmiş gibi eline kadeh verilmiş; ardından önce kadehi elinden alınarak sonra sahneden indirilip soyundurulmuş ve sivil kıyafetler giydirilmiştir. Üzerinde ruhbanlık göstergesi olan tek şey saç tıraşı kalmıştır. Saçının ne şekilde kesileceğiyle ilgili ufak bir tartışmanın ardından dört yönden kesilerek haç figürü bırakılmış ve Hus'un ruhbanlıktan azil töreni sona ermiştir.²⁹⁹ Bu törenle birlikte Hus, artık dinî değil siyasi otoritenin yetki sınırlarına girmiştir. Onun nihai hükmünü İmparator Sigismund, bir prensine söylediği “*Git, götür onu ve bir sapkın olarak yak!*” sözleriyle vermiştir.³⁰⁰

Nihayet idam edileceği yere kendisine eşlik eden muhafız ordusu ve bazı sivil idarecilerle birlikte götürülmüş; orada yine diz çöküp dua ederek, Tanrı'ya yakararak ve mezmurlardan bölümler okuyarak son anlarını geçirmiştir. Ona son bir günah itirafı yapmak isteyip istemediği sorulduğunda Hus bunu kabul etse de günah itirafı yapacağı rahibin, bir sapkının böyle bir hakkı olamayacağını, ancak kendisini idama götüren fikirlerinden tövbe ederse onu dinleyebileceği şartını koyunca Hus, bu şartlar altında günah itirafı yapmayı reddetmiştir.³⁰¹

Jan Hus, yaşadığı çağın uygulamaları gereği kazıkta canlı canlı yakılarak öldürülmek üzere hazırlanmıştır. Kazıkta sonunu beklerken yüzünü Doğu'ya döndüğü fark edilince, bir emirle durduğu pozisyon değiştirilmiş ve yüzü Batı'ya çevrilmiştir.

²⁹⁸ Gillette 2, 45-63.

²⁹⁹ Gillette 2, 62-66.

³⁰⁰ Schaff, 255.

³⁰¹ Gillette 2, 68-69.

Son anında yüzünü kutsal topraklara dönmesi dahi önlenmiştir. Çalılar hazırlanmış, yakılmadan önce Hus'a son kez tövbe edip etmeyeceği sorulmuş, olumsuz cevap alınınca de çalılar tutuşturulmuştur. Son anlarını dua ve Tanrı'ya yakarışla geçiren Hus birkaç dakika içinde tamamen yanmış ve külden ibaret kalmıştır. Jan Hus'un külleri Ren nehrine atılmıştır.³⁰²

³⁰² De Bonnechose, 103-104.

SONUÇ

Hristiyanlığın, Ortodoksluk mezhebinin ortaya çıkışından sonra yaşadığı ikinci büyük bölünmenin tarihlendiği 1517 yılı, Protestan mezheplerinin ortaya çıkışını ifade eden genel bir kabuldür. Ancak Alman reformcu Martin Luther'in Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astığı kabul edilen ve reformun sembol metni olan 95 maddelik tezinden çok daha önceleri, Hristiyan dünyası çeşitli reformist fikirlerin odağında olmuştur.

Bugün Çekya olarak bildiğimiz Bohemya topraklarında XIV. yüzyılın son çeyreğinde tarih sahnesine çıkan ve ünü zamanla ülke sınırlarını aşan reform savunucusu din adamı Jan Hus, yaşadığı dönemde iki ve daha sonra üç papa ile yönetilen Hristiyanlığın, orijinal halinden uzaklaştığını yüksek sesle dile getirmekten çekinmemiştir. Hristiyanlığın üst düzey yöneticilerinin yaşamakta olduğu gösterişli ve şatafatlı hayatın yanı sıra dinî vazife ve vecibelerinden ziyade ekonomik ve dünyevi hayata olan bağlılıkları, Jan Hus'un hedefinde yer alan en önemli konu başlıklarından olmuştur. Maddi bağışlar ve rüşvetlerle makam, mevki satın almak anlamına gelen ve Orta Çağ Hristiyanlığının sembol uygulamalarından biri haline gelen *simoni* de Hus'un üzerinde en çok durduğu ve eleştirdiği noktaların başında gelmiştir.

Vaizlik kariyerine mahalli düzeyde başlayan Jan Hus, Hristiyanlığın yönetim kademelerine yönelttiği sert eleştirilerle, önce Prag şehri sınırları içerisinde tanınır hale gelmiş, ardından güçlü, cesur hitabeti ve liderlik vasfı sayesinde tüm ülkede ve Avrupa'da popüler bir figür olarak boy göstermeye başlamıştır. Ruhbanlık kariyerinin yanı sıra akademik olarak da gelebileceği en üst mevkilere gelmeyi başarmış ve yalnız Bohemya'nın değil Avrupa'nın da en prestijli üniversitelerinden biri olan Prag

Üniversitesi'nde akademisyen olarak başladığı kariyeri, üniversitenin rektörü olmasına kadar gitmiştir.

Bohemya'nın en popüler din adamı ve en karizmatik lideri haline gelmesi, her sınıf ve statüden insanın hayranlığını kazanmasını da sağlamış, her kesimden dinleyici kitlesini vaaz verdiği yerlere çekmeyi başarmıştır. Kendi ünüyle birlikte ünlenecek olan Beytlehem Kilisesi ise, Jan Hus'u Jan Hus yapan yer olarak tarihe geçmiştir.

Jan Hus'un önlenemez yükselişi, elbette ki düşmanlarının sayısının da artmasına neden olmuştur. Başta, üniversiteden tecrit edilen Alman akademisyenler ve bir zamanlar yakın arkadaşları iken daha sonra düşünsel anlamda yolları ayrılan din adamları ve akademisyenler olmak üzere Hus'un etrafı deyim yerindeyse düşman ordularıyla sarılmıştır.

Vaazları, sohbetleri ve dersleriyle yaşadığı dönemin çarpıklaşan ve bozulan dinî düzenine adeta savaş açan Bohemyalı lider için bardağı taşıran son damla ise Papa XXIII. John'un, bir Hristiyan'a, Napoli Kralı Ladislao'ya karşı Haçlı Seferi toplama girişimi ve bu doğrultuda kiliselerden endüljans satışı yaparak onlardan sefere maddi kaynak yaratmalarını istemesi olmuştur. Bu durum üzerine daha da agresifleşen Hus, böylelikle kendine çok güçlü bir düşman edinmiştir. Uğradığı baskılar sonucunda yaşadığı topraklardan ayrılıp sürgün hayatı yaşamak zorunda kalan Hus, İmparator Sigismund tarafından can güvenliği sözü verilmesi üzerine fikirlerini geniş bir kitleye aktarabileceği düşüncesi ve inancıyla Almanya'nın Konstanz şehrine tabiri caizse son yolculuğunu yapmaya gitmiştir.

Konstanz'da hiç ummadığı bir muameleyle karşılaşmış, tutuklanıp hapse atılmış ve aylarca çok kötü şartlar altında yaşamak zorunda kalmıştır. Bunlardan daha da kötüsü fikirlerini hayal ettiği gibi savunamamış, beklediği fırsatı bulamamıştır. Mesih'in ve Kutsal Kitap'ın izinden giden fikir ve öğretileri, karşısına sapkınlık ve asilik olarak

Çıkarılmış; bu fikirlerinden vazgeçip tövbe etmesi ve kendisini konsilin merhametine teslim etmesi istense de o, ancak günahlar için tövbe edilebileceğini, fikirlerinin arkasında olduğunu ve günahkâr bir söylem barındırmadığını söyleyerek bu nerileri defalarca reddetmiştir. Nihayetinde canlı canlı yakılarak öldürülmüş ve fiziksel olarak tarih sahnesinden silinmiştir.

Jan Hus, her ne kadar bedeniyle dünyadan ayrılrsa da fikirleri ve öğretileri kendisinden sonra gelenlere ilham olmuş, tarihe Reformasyon olarak geçen ve gerek Avrupa gerek Dünya tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eden bir olgunun fitilini ateşlemiştir. Nitekim kendisinden bir asır kadar sonra komşu Alman topraklarında, onun fikirlerinden de esinlenen ve onu takdir eden Martin Luther adında biri gelerek Hristiyanlıkta yeni bir dönemi başlatacak ve Hristiyanlıktaki nc büyük mezhepleşme hareketinin doğmasını sağlayacaktır.

Jan Hus'un idam edildiği Konstanz Konsili (1414-1417) aslında Hristiyanlıktaki hizipleşmeyi bitirme ve tek bir papanın yönetiminde birleşmeyi amaçlamıştı. En önemli gündem maddesi buydu. Uzun süre bu amacı gerçekleştiremeyen konsil, Jan Hus'u idam ettikten sonra nihayet 1417 yılında bu amacını gerçekleştirmiş ve ortak bir kararla Oddone Colonna'yı V. Martin adıyla papa seçerek Hristiyanlıktaki hizipleşmeyi sona erdirmiştir. Ancak belki de burada bitirildiği düşünülen hizipleşme, bundan bir asır sonra gerçekleşecek olan daha büyük bir bölünmeyi tetikleyen etken olmuştur.

Jan Hus'un ölümünden iki ay kadar sonra Bohemyalı 452 soylunun imzasıyla İmparator Sigismund'a sert bir protesto mektubu gönderilmiş, ancak buna verilen tepki daha sert olmuş, Hus'un arkadaşı ve Hus'tan sonra en etkin reformculardan olan Praglı Jerome da tıpkı Hus gibi idam edilmiştir. 1419'da Bohemya Kralı IV. Vaclav'ın ölümüyle birlikte Bohemya ve Moravya toprakları karışmış, İmparator Sigismund'un Bohemya'da nüfuz elde edememesi için kendini Husular olarak adlandıran Bohemyalılar

silahlanmıştır. Bunun üzerine 1419 yılından 1434 yılına kadar tam 15 yıl sürecek olan ve tarihe “Huşçu Savaşlar” olarak geçen savaşlar meydana gelmiştir. Önce Hus yanlılarına karşı gerçekleştirilen bu savaşlar gittikçe büyümüş ve daha sonra Hus yanlılarını da karşı karşıya getirerek çok ciddi insani kayıplara sebebiyet vermiştir. Bu süreçte papa ve kral tarafından tam beş Haçlı ordusu Bohemyalıların üzerine gönderilmiştir.

Öte yandan Jan Hus’un ölümünden sonra yaşanan bir diğerk önemli gelişme de 1457 yılında Unitas Fratrum (Kardeşler Birliğı) olarak da bilinen ve Evanjelik harekete ilham kaynağı olan Moravya Kilisesi’nin kurulmasıdır. Bugün sayıları çok fazla olmasa ve hatta Çekya’da dahi nüfusun ancak %2’sini teşkil etse dahi etkin oldukları dönemde gerçekleştirdiğı misyoner faaliyetlerle gittikleri yerlerde önemli bir nüfuz elde edebilmişlerdir.

Özetlemek gerekirse Jan Hus, yaşadığı coğrafiyada çok büyük izler bırakmış, çok önemli bir yer edinmiş ve daha sonra ünü tüm Avrupa’ya yayılarak reform hareketinin de en önemli öncülerinden olmuştur. Reform tarihinde geri plânda bırakılsa da o, Hristiyanlığın üçüncü büyük mezhebinin oluşmasında çok önemli bir pay sahibi olmuştur. Öldükten sonra uğruna savaşlar yapılmış, takipçileri tarafından kilise kurulmuştur.

İyi bir Katolik olarak yaşayıp Ortodoks bir inanca sahip olduğunu her daim savunan Hus, Protestan olduğundan habersiz bir şekilde 6 Temmuz 1415 günü Konstanz’da tarih sahnesinden fiziksel silinmiştir. Azizler kültüne şüpheyle yaklaşırsa ve bunu tasvip etmese de Hus, ölümüyle kilise takvimine yeni bir Azizler Günü eklemiştir. Bugün Çekya’da da hâlâ ulusal bir kahraman olarak kabul edilen Hus’un öldürüldüğü tarih olan 6 Temmuz günü Çekya’da “Jan Hus günü” olarak anılır ve ulusal yas ve resmî tatil olarak geçirilir.

KAYNAKÇA

Álvarez Palenzuela, “Vicente Ángel, Wyclif y Hus: La reforma heterodoxa”, **Clio&Crimen**, 2004, C.1, 241-259.

Atasever, Mevlüde. **John Wycliffe ve Papalık Eleştirisi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, 2011.

Atwood, Craig D., **The Theology of the Czech Brethren from Hus to Comenius**, Pennsylvania, 2009.

Baker, R.A., **A Concise History of the Christian Church: From the Apostles to the Council of Nicea**, 2005.

Carroll, Warren H., **A History of Christendom**, C. 3, (The Glory of Christendom).

Cranz, David, **The Ancient and Modern History of the Brethren or Unitas Fratrum** (İng. çev. Benjamin La Trobe), Londra, 1780.

Çoban, Bekir Zakir, “Doğu Kiliseleri ve Monofizitizm”, **Milel ve Nihal Dergisi**, 2013, C. 10, S. 2, 13-27.

De Bonnechose, Emile, **The Reformers Before the Reformation, The Fifteenth Century, John Huss and the Council of Constance**, (İng. çev. Campbell Mackenzie), New York, 1844.

Di Domizio, Daniel, “Jan Hus' De Ecclesia, Precursor of Vatican II?”, **Theological Studies**, 1999, C. 60, 247-260.

Di Mauro, Dennis, **Jan Hus' Chalice: Symbol Of Christian Freedom** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Charlotte, 2006.

Eroğlu, Ahmet Hikmet, “Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2000, C. 39, S. 1, 309-325.

Eroğlu, Ahmet Hikmet, “Hristiyanlık”, **Dinler Tarihi El Kitabı (Ed. Baki Adam)**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Eroğlu, Ahmet Hikmet, “Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2000, C. 41, S. 1, 309-325.

Fudge, Thomas A., “‘Feel this!’ Jan Hus and the Preaching of Reformation”, **The Bohemian Reformation and Religious Practice**, C.4, Christchurch, 2002, 107-126.

Fudge, Thomas A., **Magnificent Ride, The First Reformation in Hussite Bohemia**, Ashgate Publishing, Farnham, 1998.

Fudge, Thomas A., **Jan Hus: Religious Reform and Social Revolution in Bohemia**, I. B. & Tauris, Londra, 2010.

Fudge, Thomas A., **Jan Hus Between Time and Eternity: Reconsidering a Medieval Heretic**, Lexington Books, Londra, 2016.

Fudge, Thomas A., **Jerome of Prague and the Foundations of the Hussite Movement**, Oxford University Press, New York, 2016.

Gillette, Ezra Hall, **The Life and Times of John Huss; or the Bohemian Reformation of the Fifteenth Century**, C. 1., New York, 1861.

Gilpin, William, **The Lives of John Wicliff and the Most Eminent of His Disciples: Lord Cobham, John Huss, Jerome of Prague and Zisca**. New York, 1814.

Gradin, Arvid, **A Short History of the Bohemian-Moravian Protestant Church of the United Brethren**, Londra, 1743.

Gündüz, Şinasi, **Hristiyanlık**, İsam Yayınları, İstanbul, 2013.

Haberkern, Phillip N., **Patron Saint and Prophet: Jan Hus in the Bohemian and German Reformations**, Oxford University Press, New York, 2016.

Hague, Dyson, **Wycliffe: An Historical Study**, Toronto, 1924.

Harman, Ömer Faruk, “Günümüzde Ortodoks Hristiyanlık”, *Dinler Tarihi Araştırmaları-II* (Sempozyum: 9-10 Haziran 2001, Ankara), Ankara, 2002, 187-196.

Hus, Jan, **De Ecclesia** (İng. çev. David S. Schaff), New York, 1915.

Hus, Jan, **The Letters of Jan Hus**, Hodder and Stoughton, Londra, 1904.

Karmiris, John N., The Schism of the Roman Church (İng. çev. Z. Xintaras), **Theologia Review** Atina, 1950, 557-587.

Kelly, J.N.D., **Oxford Dictionary of Popes**, Londra, 2010, 232

Kuçera, Petr, **Charles IV and Prague—700 years: When all roads led to Prague**, Prag, 2016.

Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2018.

Lahey, Stephen E., **Matej of Janov: Corpus Mysticum, Communionem and the Lost Treatise of His Regulae**, Lincoln, Amerika Birleşik Devletleri, 2018.

Lahey, Stephen E., **John Wyclif**, New York, 2009.

Laux, John, **Church History**, TAN Books, New York, 1989.

Leff, Gordon, “Wyclif and Hus: A Doctrinal Comparison”, **Bulletin of the John Rylands Library**, 1968, C. 50, S. 2, 387-410.

Lenfant, Jacques ve Whatley, Stephen, **The History of the Council of Constance**, Amsterdam, 1765.

Lewis, John, **The History of the Life and Sufferings of the Reverend and Learned John Wiclif**, Clarendon Press, Oxford, 1820.

Lindberg, Carter, “**Avrupa’da Reform Tarihi**” (çev. Ö. Umut Hoşafçı), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, 30-32.

Lunt, W.E., “The Financial System of the Medieval Papacy in the Light of Recent Literature”, **The Quarterly Journal of Economics**, Oxford, 1919, 251-295.

Lützwow, the Count, “**The Life and Times of Master John Huss**”, Londra, 1909.

Milner, Joseph, **The History of the Church of Christ: From the Days of the Apostles Till the Famous Disputtion Between Luther and Miltitz in 1520**, Edinburg, 1835.

Moutin, Albert, “Hıristiyanlığın Kısa Tarihi (çev. Abdurrahman Küçük)”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1982, C. 25, S. 1., 437-455.

Ökten, Kaan H., “**Hıristiyanlıkta İnancın Yenilenmesi**”, Mavi Ada Yayıncılık, İstanbul, 2000, 20-21.

Rollo-Koster, Joëlle, **Avignon and Its Papacy, 1309-1417**, Rowman&Littlefield, Londra, 2015.

Rustici, Craig M., **The Afterlife of Pope Joan: Deploying the Popess Legend in Early Modern England**, The University of Michigan Press, Michigan, 2006.

Schaff, David S., **John Huss: His Life, Teachings and Death after Five Hundred Years**, New York, 1915.

Spinka, Matthew, **John Hus: A Biography**, Princeton, 1968.

Spinka, Matthew, **Advocates of Reform from Wyclif to Erasmus**, Westminster John Knox Press, Kentucky, 2006.

Symrgala, Dominik, **The Concept of the Church in The Writings Of Jan Hus And Leonardo Boff**, Varşova, 2014.

Şmahel, František, “The Social Background of the Hussite Movement (Summary)”, **XVII. Dünya Çekoslavak Bilim ve Sanat Toplulukları Kongresi 1994**, Prag, 1996. 19-21.

Ullmann, Walter, **A Short History of the Papacy in the Middle Ages**, Londra, 2005.

Ullmann, Walter, **Historia del pensamiento político en la Edad Media** (İsp. çev. Rosa Vilaro Piñol), Editorial Ariel, Barcelona, 1999.

Verbeek, Jan W., **A Concise History of the Unitas Fratrum or Church of the United Brethren, Commonly Called Moravians**, 1862, Londra.

Wylie, J. A., **History of the Waldenses**, Baskı Yeri Yok, 1889, 2.

Ansiklopediler

“Bohemia”, **Collier’s Encyclopedia**, Amerika Birleşik Devletleri, 1974, C. 4, 307-311.

“Bohemia”, **Encyclopedia Britannica**, Amerika Birleşik Devletleri, 1974, C. 2, 118-119

“Bohemya”, **Ana Britannica**, İstanbul, 2004, C. 4, 425.

“Huss, John, Hussites”, **The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge**, Michigan, 1953 C. 4., 415.

İnternet Kaynakları

Karel Üniversitesi (Univerzita Karlova), *History of Charles University*.
<https://www.cuni.cz/UKEN-106.html> (18 Şubat 2019).

Malan, Ronald F., *Waldensian History: A Brief Sketch*,
<http://www.waldensian.info/History.htm> (18 Şubat 2019)).

<https://www.museeprotestant.org/en/notice/a-history-of-the-waldensians/> (Erişim tarihi 22
Mart 2019)

<https://www.prague.eu/en/object/places/446/karolinum?back=1> (Erişim tarihi 14 Mart 2019).

ÖZET

Bu tez çalışmasında fikirleriyle Protestan Reformasyonunun gerçekleşmesinde önemli bir pay sahibi olan, reform hareketinin öncülerinden kabul edilen Bohemyalı (bugünkü Çekya) din adamı Jan Hus'un (1372-1415) hayatı ve fikirleri ele alınmıştır. Tezin giriş kısmında Hristiyanlığın yaşadığı ilk bölünmelerden bahsedilmiş, gerek Doğu Kiliseleri gerekse Ortodoksluk mezhebinin doğuşu anlatılmıştır. Birinci bölümde Jan Hus'un memleketi Bohemya ve Avrupa'daki siyasi, kültürel ve dinî durum ele alınmış; Bohemya'nın coğrafi kapsamından ve tarihçesinden bahsedildikten sonra dönemin en önemli gelişmeleri olan Avignon Papalığı ve Papalık Hizipleşmesi konuları anlatılmıştır. İkinci bölümde Jan Hus'tan önce reformcu fikirler savunmuş olan ve fikirleriyle onu etkilemiş olan reformcular Pierre Valdo, Konrad Waldhauser, Jan Miliç, Janovalı Matej ve John Wyclif'in kısaca hayatlarından ve fikirlerinden bahsedilmiştir. Üç al başlıkta hazırladığımız üçüncü ve son bölümde ise sırasıyla Bohemya reformunun en önemli lideri olan Jan Hus'un hayatı, görüşleri ve Konstanz Konsili'nde yargılanıp öldürülmesi ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise Jan Hus'un ölümünün bıraktığı etkiden ve doğurduğu önemli sonuçlardan bahsedilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Jan Hus, Hristiyanlık, Protestanlık, Reform, Konstanz Konsili, Avignon Papalığı, Papalık Hizipleşmesi.

ABSTRACT

In this work, the life and the views of Bohemian (currently the Czechia) ecclesiastic Jan Hus (1372-1415), who is a leading figure of Protestant Reformation and accepted as one of the pioneers of the reform movement has been handled. The first divisions of the Cristian world and the occurrence of East Churchs and Orthodoxy have been reviewed in the introduction of the thesis. In the first part, Jan Hus's motherland Bohemia and political, cultural and religious structure in Europe of its time are represented. After mentioning the history and geography of Bohemia, the subjects of Avignon Papacy and Papal Schism, which are the major phenomena of the period. In the second part of the thesis, brief information about the lives and ideas of notable pre-reformers Pierre Valdo, Konrad Waldhauser, Jan Milič, Matthew of Janov ve John Wyclif, who are galvanizer and antecedents of Jun Hus. The third part, that we divide into three subtitles, includes the life of the pioneer of Bohemian reform, Jan Hus, his ideas and his trial with execution in the Council of Constance, respectively. In conclusion, it is discoursed the affects and results of his death and the work is completed.

Key concepts: Jan Hus, Christianity, Protestantism, Reformation, Council of Constance, Avignon Papacy, Papal Schism.